

**T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÂDİLŞÂHÎLER HANLIĞI VE YUSUF ÂDİL
HAN (1489-1689)**

BARIŞ AYDIN

2501141054

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖMER KUL**

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BARIŞ AYDIN Numarası : 2501141054
Anabilim Dalı / TÜRKiYAT
Anasanat Dalı / Programı : ARAŞTIRMALARI Danışmanı : DOÇ DR. ÖGR. ÜYESİ ÖMER KUL
Tez Savunma Tarihi : 27.06.2019 Saati : 13:00
Tez Başlığı : ÂDİLŞÂHİLER HANLIĞI VE YUSUF ÂDİL HAN (1489-1689)

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR. MUALLA UYDU YÜCEL		Kabul
2-PROF. DR. ABDULVAHAP KARA		Kabul
3- DR. ÖGR. ÜYESİ ÖMER KUL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖGR. ÜYESİ GÖZDE SAZAK		
2- - DR. ÖGR. ÜYESİ CENGİZ FEDAKAR		

ÖZ

ÂDİLŞÂHÎLER HANLIĞI VE YUSUF ÂDİL HAN (1489-1689)

BARIŞ AYDIN

Hindistan, kadîm devirlerden itibaren başta Türkler olmak üzere İranî kavimler, Afganlar, Habeşliler ve Müslüman Araplar tarafından rağbet edilen bir coğrafya olmuş ve bu milletler Hindistan'a dil, din, ırk ve kültür bakımından tesir etmişlerdir. İslam öncesi dönemde Sakalar, Akhunlar gibi devletlerin ve İslam sonrası dönemde de Gazneliler ve Gurlular gibi devletlerin Hindistan'ı tamamen mesken edinmeyip buraya akınlar düzenlemek suretiyle hakim olmaya gayret göstermişlerdi.

Müslüman Arapların Sind'de başlayan fetihleri neticesinde İslamiyet Hindistan'da yayılmış ve Arapların bölgedeki nüfûzunun azalmasından sonra İslamiyet, Türkler eliyle Güney Hindistan'a kadar yayılma imkanı bulmuştur. Bunun neticesinde Gurluların bakiyesi olan Delhi Türk Sultanlığı kuzeyden güneye doğru genişleme gösteren ilk Türk-İslam devleti olmuştur. Delhi Türk Sultanlığı'nın bakiyesi olan Behmenîlerin Güney Hindistan'da kurulan ilk İslam Devleti olması ve özellikle Türklerin ve İranlıların idarede söz sahibi olması sebebiyle Hindistan'ın güney bölgelerinde Türkler kalıcı hale gelmiştir.

Âdilşâhîler, Güney Hindistan'da Behmenîlerin bakiyesi olarak tarih sahnesine çıkmış bir Türk-İslam devleti olup, Şii mezhebini Hindistan'da ilk ilan eden devlet olmuştur. Çalışmamızda da Türklerin ve İslamiyet'in tedricen kuzeyden Güney Hindistan'a gelişi ve burada kalıcı olması aktarılarak Yusuf Âdil Han'ın Behmenî Hanedanlığı'nda bir valiyken bağımsızlığını ilan edip Âdilşâhî Hanlığı'nı tesisi, güneydeki devletlerle münasebeti, Şiiliğin ilanı ve varisi İsmail Âdilşâh'ın tahta geçişine kadarki süreç incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âdilşâhîler, Hindistan, Güney Hindistan, Dekken, Yusuf Âdil Han, Behmenîler

ABSTRACT

THE KHANATE OF ADILSHÂHÎ AND YUSUF ÂDIL KHAN (1489-1689)

BARIŞ AYDIN

India is a geography that has been sought by especially Turks, then Iranian tribes and Afghans, Ethiopians and Muslim Arabs who all have left their impressions on the language, religion, race and culture here. In the pre-Islamic period, Sakas and Akhuns, and in the post-Islamic period, Ghaznavids and Ghurids had tried to dominate this country by organizing invasions without exactly settling down here.

As a result of the conquests of the Muslim Arabs in Sindh, religion of Islam spread here and with the decrease of Arab influence in the region, Islam had the opportunity to spread up to South India with the help of Turks. As a result of this, Turkish Sultanate of Delhi, which was a remainder of the Ghurids, became the first Turkish-Islamic state to expand from north to south. The Turks have become permanent in the southern regions of India because of the Bahmanis, who were the remainder of the Turkish Sultanate of Delhi and the first Islamic State to be established in South India and also due to the fact that especially Turks and Iranians had a voice in its administration.

Adilshahis were a Turkish-Islamic state that emerged on the stage of history as the remainder of the Bahmanis in South India and became the first state to declare the Shiite sect in India. In our study, the arrival of Turks and Islam in South India from the north gradually and how it became permanent here, establishment of the Adilshahi Khanate by Yusuf Adil Shah declaring independence while he was a governor in the Bahmani dynasty, his relations with the southern states, his announcement of the Shiite sect and the his successor, Ismail Adilshah's ascension to the throne will be examined.

Key Words: Adilshahis, India, South India, Dekken, Yusuf Adil Khan, Bahmanis

ÖNSÖZ

Hindistan şüphesiz Türklerin ve diğer birçok kavmin devletler kurup doğrudan veya dolaylı bir şekilde yönettiği bir coğrafyadır. M.Ö. 1000'lere uzanan Hindistan tarihinden itibaren bazı kavimler buraya akınlar düzenleyerek bazen de göç ederek yerleştiler. Ortaçağda bilhassa Kafkaslar, İran, Anadolu ve Afrika'dan buraya getirilen köleler eliyle Hindistan'ın mukadderatı şekillenmiştir. Hindistan, Telingana bölgesinden itibaren kuzey ve güney olmak üzere ikiye taksim edilirse kuzey ekseriyetle Türklerin akınlar düzenleyerek Hindistan'a dahil oldukları geçitlerin olduğu dağlık bölge ve dolayısıyla savaşmayı bilenlerin ayak bastığı bir coğrafya olarak öne çıkmaktadır. Güney ise daha çok sıcak ve kurak bir iklime sahip olan ve tarih boyunca kuzeyden çok fazla akın almamış bir bölge olarak savaşma kabiliyeti nisbeten azdır. Burada Behmenîlerin bakiyesi şeklinde tarih sahnesine çıkan hanedanlıklardan birisi de Âdilşâhîler'dir.

Hindistan Türk tarihine gereken ehemmiyet gösterilmemekte ve bu sahada yapılan çalışmalar yeterli olmamaktadır. Her ne kadar Gazneliler ve Babürlüler özelinde yapılan çalışmalar olsa da zikredilen iki devlet arasındaki, takriben XIII. Ve XVI. yüzyıllar, dönem Türk dünyasınca çok fazla bilinmemektedir. Araştırmamızın konusu olan Âdilşâhîler Hanlığı hakkında da Türkiye'de yapılan araştırmaların yeterli olmadığını gördük. Sahadaki mevcut boşluğun doldurulması ve araştırmaların devam ettirilmesi temennisiyle şahsımın da ilgi duyduğu bu coğrafyayı çalışmak istedik.

Çalışmamızı yaparken karşılaştığımız en önemli sorun kaynakların yeterli olmamasıydı. Dönemin neredeyse tek kaynağı olan Tarih-i Firişte'nin müellifi Muhammed Kâsım Firişte, hanedanlığın tesisinden çok sonra, hanedanlığın kurucusu Yusuf Âdil Han'ın torunu zamanında, Hindistan'a gelmiş ve Âdilşâhîler sarayına intisab etmiştir. Bu sebeple takriben 100 sene evvelki hadiseleri aktarırken hangi kaynaklardan aldığı bilinmemektedir. Bu eserin aslı Farsça'dır. Fakat biz bu eserin John Briggs tarafından İngilizce'ye yapılan tercümesini daha çok kullandık. Gerekli gördüğümüz yerlerde bu tercümedeki malumatı başka eserlerde teyit etmeye çalıştık. Âdilşâhîler ile alakalı Münecimbaşı Ahmed

Dede'nin Camiü'd-düvel adlı eserinin Osmanlı Türkçesi'ne yapılan tercümesinde Dekken devletleriyle alakalı kısımda verilen malumatın dışında Halil Edhem'in "Düvel-i İslamiyye" adlı tercümesinde bazı malumata rastlamaktayız. Cumhuriyet döneminde ise Âdilşâhîler ile alakalı geniş malumata İsmail Hikmet Ertaylan'ın "Âdilşâhîler: Hindistan'da Bir Türk-İslam Devleti" adlı eserinde ve birkaç eserde de kısa bölümler halinde rastlamaktayız. Ancak yapılan bu çalışmalar her ne kadar değerli olsalar da Hindistan Türk tarihi açısından yeterli olmadığı söylenebilir.

Çalışmamızın Giriş kısmında Hindistan coğrafyasıyla alakalı malumat vererek coğrafyayı tanıtmayı hedefledik. I. Bölümde ise Âdilşâhî Hanedanlığı kurucusu Yusuf Âdil Han'ın Hindistan'a attığında Dekken'e hakim olan Behmenîler hakkında malumat verdikten sonra II. Bölümde, Yusuf Âdil Han'ın hayatını, Behmenî Devleti'nde yükselmesini ve bağımsızlığını ilan etmesini aktarmaya çalıştık. III. Bölümde, Yusuf Âdil Han'ın varisi İsmail Âdilşah'ın tahta geçişine kadarki kısmı ve Âdilşâhîler Hanedanlığı hakkında yıkılışına kadarki süreci ihtisaren aktarmaya gayret ettik.

Bu tezin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Ömer KUL hocama, maddi manevi desteklerini esirgemeyen babam ve anneme, her zaman yanımda olan zevcem hanımefendiye, oğlum Hamza Selim'e ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'ndeki arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Barış AYDIN

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BEHMENÎLER VE ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

1.1.Tuğlukların Yıkılışı ve Alaaddin Behmen Kanku'nun Şah İlan Edilmesi.....	24
1.2.Hasan Kanku'nun Varisleri	26
1.2.1. I. Muhammed Şah (1358-1375).....	26
1.2.2. Mücahid Şah (1375-1378) ile Davud Şah (1378) Suikastleri ve II. Muhammed'in (1378-1397) Tahta Çıkması.....	27
1.2.3. Tacuddin Firuz Şah (1397-1422) ve I. Ahmed Velî Şah (1422-1436)....	28
1.2.4. II. Alaaddin Ahmed Şah (1436-1458) ve Hümayun Şah (1458-1461) .	29
1.2.5. Nizamşah'ın Tahta Geçmesi (1461) ve Mahmud Gâvân'ın Öne Çıkması.....	30
1.3. Vezir Mahmud Gâvân.....	31
1.4. Behmenîlerin Parçalanması ve Hanedanlıkların Kuruluşu	37
1.4.1. Sultan Şihabuddin Mahmud (1482-1518) Dönemi	37
1.4.2. İmâdşâhîler (1490-1572)	39
1.4.3. Berîdşâhîler(1492-1619)	40
1.4.4. Nizamşâhîler (1490-1636).....	41
1.4.5. Kutubşahiler (1512-1687)	42
1.5. Vicayanagara Krallığı	43

İKİNCİ BÖLÜM

ÂDİLŞÂHÎLER ve YUSUF ÂDİL HAN

2.1. Yusuf Âdil'in Hayatı	46
2.2. Yusuf'un Hindistan'a Gidişi	48
2.3. Yusuf'un Hindistan'da Yükselişi.....	49
2.3.1. Yusuf Âdil Han'ın Mirahurluk Görevi.....	49
2.3.2. Yusuf'un "Âdil Han" Unvanını Alması	49
2.3.3. Yusuf Âdil Han'ın Bicapur Valiliği	52
2.4. Yusuf Âdil Han ve Nizamulmülk Bahrî	53
2.4.1. Yusuf Âdil Han'a Suikast Girişimi	55
2.4.2. Yusuf Âdil Han'ın Nizamulmülk'ün Nüfûzunu Kırması.....	56
2.5. Yusuf Âdil Han'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi.....	57
2.5.1. Kasım Berîd'le Mücadele.....	58
2.5.2. Vicayanagara ile Büyük Savaş	59
2.5.3. Bahadur Gîlanî ile Mücadele.....	61
2.5.4. Düstur Dinar Olayı	62
2.5.5. Aynulmülk ile Anlaşma.....	64
2.5.6. Kasım Berîd ile Çekişme.....	65
2.5.7. Düstur Dinar'ın Ortadan Kaldırılması.....	65
2.6. Yusuf Âdil Han'ın Şiiliği Tesisi.....	67
2.6.1. Şiilik Sonrası Dekkenli Sünnî Devletlerin Yusuf Âdil Han'a Karşı Tutumu....	67
2.6.2. Şiiliğin Tekrar Resmîyet Kazanması.....	69

2.7. Portekizlilerin Hindistan’a Gelişi ve Goa	70
2.7.1. Albuquerque Buraya Geldiğinde Dekken’deki Siyasi Durum	71
2.7.2. Goa’nın Portekizliler için Önemi ve Albuquerque’in Hedefi	72
2.7.3. Alfonso de Albuquerque’nin Genel Valiliği ve Goa’ya Saldırması.....	74
2.7.4. Goa’nın Albuquerque Tarafından Tekrar Zaptı	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF ÂDİL HAN’IN VEFATI ve NAİPLİK DÖNEMİ

3.1. Yusuf Âdil Han’ın Vasiyeti ve Vefatı.....	79
3.2. Kemal Han ve Naiplik Dönemi.....	80
3.2.1. Kemal Han’ın Sultan Olmak İstemesi Akabinde Gelişen Olaylar	82
3.2.2. Kemal Han’ın Sultan Olma Niyetinin Anlaşılması ve Ortadan Kaldırılma Planı.....	83
3.2.3. Kemal Han’ın Oğlu Safder Han’ın İsmail Adilşah’ı Ortadan Kaldırmak İstemesi.....	85

SONUÇ	89
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	92
-----------------------	-----------

EKLER.....	99
-------------------	-----------

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
a.s.	: aleyhisselam
AÜDTCFTBTAD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İşleri Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
İ.Ü	: İstanbul Üniversitesi
İÜEFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TTK	: Türk Tarih Kurumu
t.y.	: Tarih yok
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğeri
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
y.y.	: Yayın yeri yok
yy.	:Yüzyıl

GİRİŞ

A. HİNDİSTAN

Hindistan adı Farsça “Hint Ülkesi” anlamında kullanılır. Hindu ismi ise Eski Farsça'da Ârilerin kenarında oturduğu Sindhu'dan gelmektedir. İlk Arap coğrafyacılar Hindistan'ı Hind ve Sind diye ikiye ayırmışlardır¹.

Hindistan doğudan batıya 3.000 km uzunluğunda ve Umman deniziyle Bengal denizi arasında kuzeyde 9.000 m yüksekliğindeki Himalaya dağlarıyla Tibet ve Türkistan'dan ayrılmakta ve bu dağlardan itibaren güneye, Hint Okyanusu'na, doğru daralarak uzanan bir üçgen yarımada şeklindedir².

Bu coğrafya için üç ana bölge olmak üzere kuzeydeki dağlık bölge, kuzeydeki büyük düzlük ve Dekken bölgelerini zikredebiliriz. Kuzeydeki dağlık bölgede, bu dağlardan inen sulardan oluşan ve üzerinde vapur seferleri yapılabilen Gence ve Sind ırmakları bulunmaktadır. Burası ayrıca Hindistan'ın giriş kapısıdır ki buradan bölgeye dahil olan kavimler veya devletler günümüz Hindistan milletini oluşturmaktadır. İkinci bölge olan kuzeydeki düzlük Bengal körfezinden Arabistan denizine kadar uzanan takriben 1,5 milyon km² düzlüktür. Burası dağlık bölgeye bitişik ve Gence ve Sind ırmaklarının geçtiği bölgedir. Bu düzlüğün merkezi Delhi-Agra bölgesidir³.

Sakalar, Kuşanlar ve Akhunlar⁴

Sind-Pencap⁵ bölgesine yapılan ilk Türk göçlerinin M.Ö. 1000'den sonra gerçekleştiği düşünülmektedir⁶. Çalışmamızın ilerideki kısmında bilhassa Dekken

¹ Sayyid Ahmed Maqbul, “Hindistan: Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Hindistan” **DİA**, C.XVIII, İstanbul, 1998, s.73.

² Sırrı Erinc, “Hindistan: Fizikî ve Beşerî Coğrafya”, **DİA**, C.XVIII, İstanbul, 1998, s.69.

³ Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi: İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)**, C.I, 2.bs., Ankara, TTK Basımevi, 1987, s.1-3.

⁴ Sakaların Türk menşeli oluşu her ne kadar ihtilaflı olsa da Kuşan ve Akhunların Türk menşeli oluşu çok kuvvetlidir. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, s.69.

⁵ İndus nehri ve dört kolu sebebiyle Farsça “penç” ve “âb” kelimelerinin terkibinden meydana gelen ve “beş su” anlamına gelen bir kelime olan Pencap, Hint alt kıtasının kuzeybatısında yer almaktadır. Ayrıntılı malumat için bkz. Azmi Özcan, “Pencap”, **DİA**, 2007, C.XXXIV, s.224-225; Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, **İbn Battûta Seyahatnamesi**, C.I, 2.bs., İstanbul,

hakkında malumat verirken Dekken'in yerlileri olan Türkler ve Dekken'e sonradan gelen Türkler ve diğer hizipler arasındaki mücadeleyi aktaracağız. Ancak Hindistan'ın aldığı bu göç dalgaları sebebiyle çok eski devirlerden itibaren mahalli ırkın Türkler ile karıştığını söyleyebiliriz.

Sakaların Hindistan'a Gelişi

MÖ. 175-165 yılları arasında Hunlar, Yüecileri kuzey Çin bölgelerinden Seyhun tarafına, Yüeciler de Sakaları, Güney Horasan bölgesine sürdüler. Sakaların da Güney Horasan'dan bu bölgeye gelmesi takriben 140-120 yıllarına rastlamaktadır. Sakalar bu bölgede Partlar karşısında galip gelip Belh'e hakim oldular. Seyistan'da görülen Sakalar daha sonra Sind ovasına yerleşmişlerdir. Pencap'taki İskender'in bakiyesi olan Yunan devletine son veren Sakalar burada da hakimiyetlerini devam ettirdiler. İlk başlarda büyük bir Saka İmparatorluğu'nun olduğu daha sonra bunların parçalara bölünüp büyük bir kısmının Kuşanlar hakimiyetine girdiğini görmekteyiz⁷.

Kuşanlar

Hindistan'da hakimiyet kuran devletlerden birisi Kuşan İmparatorluğu'dur. Kuşanlılar, Büyük İskender'den sonra Hindistan'a hakim olan ikinci imparatorluktur. 78 yılında Kuşan tahtına geçen Kanişka⁸ 23 yıl hüküm sürmüştür. Ganj nehri boylarındaki Rajaları hakimiyeti altına alan Kanişka Soketa'ya kadar ilerlemiş ama ölümünden sonra yerine geçen oğulları döneminde çıkan iç karışıklıklar, Sasanilerin etkisi ve Gupta İmparatorluğu'nun Hindistan'daki nüfuzu yüzünden iyice zayıflayan Kanişka'dan sonra ortaya çıkan prenslikler Akhunlar⁹ tarafından birer birer ortadan kaldırılmıştır¹⁰.

Yapı Kredi Yay., 2004, s.578; Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, **İbn Battûta Seyahatnamesi**, C.II, 2.bs., İstanbul, Yapı Kredi Yay, 2004, s.583.

⁶ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, 35.bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013, s.83.

⁷ Bayur, **a.g.e.**, s. 66-67.

⁸ Büyük bir hükümdar olan Kanişka yaptığı savaşlardan ve döktüğü kanlardan ötürü saltanatının sonlarına doğru Budizm'e meylettiği söylenir. Ayrıca 'Kanişka' ismi 'Kanık' isminin Sanskritçe telaffuzu olabilir. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, s 71.

⁹ Akhunları, Yunanlılar "Eptalit" Araplar da "Hayatile" olarak adlandırmışlardır. Bkz. Bayur **a.g.e.**, s.86.

Akhunlar

Kabil, Lamican ve Süleyman Dağları geçitleri Hindistan'ın kapılarını oluşturmaktadır. Türk ve Afgan kabileleri de bu geçitlerden Sind ve Pencab bölgesine dahil olarak kendi ordugahlarını buralarda kurmuşlardır. Kuzeyde Horasan, Toharistan, Taberistan, Buhara, Hive, Aral, Soğdi Kaşgar ve doğuda Baktriya ve bugünkü Afganistan'daki Sicistani Sind ve kuzeydoğuda Kabil, Süleyman Dağı, Pamir yaylası ve güneydoğuda Pencap bölgesi tarih boyunca Türkler tarafından akınlara uğramışlardır. Turanlı bir millet olduğu düşünülen Racputlar¹¹ ve Müslüman Arapların bölgeyi işgal etmelerine kadar Pencap'ta yerleşen Racputlardan sonra kaynaklarda Eftalit¹² adıyla geçen Akhunlar Pencap'a yerleştiler¹³. Akhunlar, Belh'i ele geçirdikten sonra buradan Afganistan'a yapılan akınları idare ediyorlardı. Önce Peşaver şehrini hakimiyeti altına alan Akhunlar, Gupta imparatorluğu hakimiyetinde olan Hindistan'ın kuzey kapılarına dayanmış oldular. Akhunların Hindistan'a seferler düzenlemeye başlaması takriben 480'de olmuştur¹⁴.

Önceleri Akhun akınlarını durdurmayı başaran Guptalar daha sonra kendi içlerinde meydana gelen parçalanmaların etkisiyle sefer hazırlığı içinde olan Akhunların bundan faydalanmasını sağlamıştır. Akhunların başında Toraman (480-515) vardı. Toraman, Hindistan'ı Makedonyalı Büyük İskender, Kuşan hükümdarı Kanişka'dan sonra istila eden üçüncü yabancı hükümdardır. Skandagupta'nın ölümüyle ilk olarak 496 senesinde Kuzey Batı Hindistan'ın Pencab bölgesini ele geçirmiştir. Daha sonra da Pavvia, Sakkala, Eran, Malva gibi

¹⁰ Enver Konukçu, **Kuşanlar ve Akhunlar Tarihi**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1973, s.23-36.

¹¹ Sanskritçe'de prens manasında kullanılan "raj" ile oğlu manasında "putra" kelimelerinden oluşmaktadır. Savaşma kabiliyetleri olan bu kavmin halefleri de savaş konusunda lider oldular. Ayrıntılı malumat için bkz. Henry Frowde, **The Imperial Gazetteer of India**, C.XXI, Oxford, Clarendon Press, 1908, s.82-158.

¹² Horasan'ı geçerek Kuzey Hindistan, Afganistan'a ve İç Asya'ya kadar hakimiyetlerini genişleten Akhunlar, Hun tarihinde nisbeten karanlık bir döneme tevafuk eder. Bu sebeple çeşitli adlarla anılır ve farklı kavimlere nisbet edilirler. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.83.

¹³ Mübarek Galip, Saadettin Y. Gömeç, **Hindistan'da Türkler**, Ankara, Berikan Yay., 2013, s.9.

¹⁴ Konukçu, **a.g.e.**, s.84-116.; Bayur, **a.g.e.**, 86-87.; Rene Grousset, **Stepler İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur**, Ankara, TTK Basımevi, 2011, s.85-90.

Guptaların önemli şehirleri birer birer Akhun idaresine geçmiştir. Toraman'ın ölümüyle yerine oğlu Mihirakula (515-550) geçmiştir¹⁵.

Gandhara şehrinden ülkesini idare eden Mihirakula, Hindistan seferlerinin buradan zor olacağını düşünerek Keşmir'i hakimiyeti altına aldıktan sonra günümüz Hindistan'ının kuzeyinde bulunan Sakkala'yı başkent yapmıştır. Hakimiyetini Ganj nehri havzasına ve Citraküta'ya kadar genişletmiştir. Fakat 530 yılından sonra Budistlerin şiddetli karşı koymaları Akhun ilerlemesini durdurmuş, hatta gerilemesine sebep olmuştur. Mihirakula'nın ölümünden sonra ise Akhunlar kendi başına buyruk beylikler haline gelmiştir. Akhunların yıkılışını takiben bakiyesi olarak ortaya çıkan kavimlerden Gucarlar ise İndus nehrinin doğu kısmında Gücerat bölgesinde hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir¹⁶.

Müslüman Arapların Hindistan'a Gelişi

Hindistan'ın batı yarımadasında İslamiyet ilk önce Konkan ve Malabar kıyılarına yerleşen tüccarlar vasıtasıyla gelmiştir. 916-917'de Arap seyyah Mesûdî, Çaul'da 10.000 Müslümanın yaşadığını söylemektedir. Bu Müslümanların atalarının Irak ve Arabistan taraflarından geldiğini ve yerel bir race tarafından onlara özerklik verildiğini hatta bu Müslümanlardan bir kısmının da Çaul'da ırklar arası doğanlardan meydana geldiğini ifade etmektedir¹⁷.

Hiz. Muhammed'den sonraki Halifeler Dönemi'nde İslamiyet, İran'dan şimdiki İspanya'ya kadar birçok bölgeye yayılmıştır. Araplar öncelerden beri Batı Hindistan'ın zengin limanlarında ve kuzeybatı sınırının öte kısımlarında ticaret yapmak istemişlerdi. II. Pulakesin döneminde Bombay yakınlarında 637'de Thana'ya bir ordu gönderilmiştir. Bu seferi Broach, Debal Körfezi ve El-Kikan seferleri izlemiştir. VII. yüzyılın ortasında Kuzey Afganistan'daki Zaranc

¹⁵ Konukçu, **a.g.e.**, s.84-116.; Bayur, **a.g.e.**, 86-87; Grousset, **a.g.e.**, s.85-90.

¹⁶ Konukçu, **a.g.e.**, s.100-116.; Bayur, **a.g.e.**, 86-87; Grousset, **a.g.e.**, s.85-90.

¹⁷ Richard Maxwell Eaton, **Sufis Of Bijapur: 1300-1700: Social Roles of Sufis in Medieval India**, India, Munshiram Manoharal Publishers, 2011, s.13.

satraplığı Müslümanların eline geçmiştir. Müslüman Arapların Belucistan'daki zaferleri Sind'in fethiyle de devam etmiştir¹⁸.

Muhammed bin Kasım'ın Sind'i Fethi

Irak ve Horasan valisi Haccac döneminde Müslümanların gemileri korsanlar tarafından yağmalanmıştı. Haccac, Sind hakimi Dahir'den suçluların bulunup iade edilmesini ve zararın telafi edilmesini istemiştir. Dahir ise olaylarla alakasının olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Haccac, Debul limanına iki sefer düzenlese de başarılı olamamıştır¹⁹. Sind'e iki defadır gönderilen askerler yaşlılıktan ya da tecrübesizlikten ölmekteydiler. Haccac bu kez genç ve bildiği birisi olan damadı ve halife Velid b. Abdilmelik'in yeğeni Muhammed b. Kasım es-Sekafi'yi Sind'e göndermiştir²⁰. Gençlik ve savaş ruhu sebebiyle kendisinden büyük şeyler beklenen bu komutan Haccac tarafından gönderilen 6000 Suriyeli ve Iraklı askerle Hindistan seferine başlamıştır. Bütün ihtiyaçlar halife tarafından karşılanan Muhammed b. Kasım, Mekran'a ulaştığında Muhammed Harun onun için gerekli teçhizatları ve beş mancınık temin edip onun ordusuna katılmıştır²¹.

VIII. yüzyılın başlarında Müslüman Araplar ordularını Hindistan'ın batı sınırlarına kadar ilerletmiş ve Umman denizinin kuzey kıyısından içeriye doğru uzanan Mekran'a yani eski Gedrosia'ya doğru yöneltmişti. Bu bölgenin hemen doğusunda Brahman Chach'ın oğlu Dahir tarafından yönetilen Sind Krallığı bulunuyordu²².

Genç komutan Debal'e hücum etmiş ve Nerun ile birkaç bölgeyi ve kaleleri hakimiyeti altına almıştır. Onları Indus'un batı kıyılarına doğru sürüklemiştir. Onun bu başarısında bazı budist rahiplerin ve bölgedeki bazı lokal

¹⁸ R. C. Majumdar, **An Advanced History Of India**, Delhi, Macmillan India, 1974, s.350.

¹⁹ Bayur, **a.g.e.**, s.93.

²⁰ Basra'da doğan Muhammed b. Kasım es-Sekafi Sind'e gönderildiğinde 17 yaşında olduğu rivayet edilir. Bkz. Recep Uslu, "Sind'de İslam Fetihleri (15-240/636-854)", Marmara Üniversitesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1990, s.69; Majumdar, **a.g.e.**, s.172.

²¹ Ishwari Prasad, **History of Mediaeval India: From 647 A.D. to the Mughal Conquest**, Allahabad, The Indian Press Ltd., 1933, s.61.

²² Colonel Sir Wolseley Haig, Sir Richard Burn, **The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans**, C.IV, Cambridge, Cambridge University Press, 1937, s.1.

nüfuza sahip kişilerin saf değiştirmeleri²³ önemli bir rol oynamıştır. Muhammed bin Kasım 712’de bazı Budistlerin yardımıyla ordusunu Dahir'den ayıran Mihran nehrini geçmiş ve Roar yakınında Hindu hükümdarla savaşmıştır. Hindu hükümdar her ne kadar dirense de Müslümanlara karşı yenik düşmüştür. Ardından Raor kalesi de düşmüştür. Bu şekilde İndus'un aşağısı tamamen Müslüman Arapların hakimiyetine girmiştir. Ancak Müslümanların orada durmak gibi bir niyetleri yoktu. Zaten Muhammed bin Kasım çevreye küçük çaplı akınlar düzenliyordu. Müslümanlar tarafından hakimiyet altına alınan bölgeler: Sind Cutch, Kathiawar, Chavotaka, Malwa ve Gurcara. Fakat bu ilerleyiş güneyde Chalukyalar, doğuda Pratihalar, kuzeyde Karkotalar tarafından durdurulmuştur²⁴. VIII. yüzyılda ilk defa Hint alt kıtasına ayak basan Müslüman Araplar, Hindistan'da bir İslam ticaret ağı kurdular. Ama bu kalıcı olmadı²⁵ dahası önemli ve kalıcı askeri faaliyetler Türklere bırakıldı. Müslüman Araplar birçok yönden başarılı olsa da bu durum kısa sürmüştür. Burada halifeliğin nüfuzu, Türkler küçük hanedanlıklar kurana kadar çökmüştür²⁶.

Gazneliler (963-1186)

Afganistan, Türklerin tarih boyunca yayıldıkları ve devletler kurdukları bölgelerden birisidir. Türkler burada M.Ö. II. yüzyıldan itibaren devletler kurmuştur. Bu devletlerden birisi adını başkentinden alan Gazneliler, tarihî kaynaklarda “Yeminîler” veya “Sebükteginîler” olarak geçmektedir²⁷. Müslüman Araplar, Hindistan’da varlıklarını çok fazla sürdürememiş ve İslam bayraktarlığını Alptegin’e ve onun 962’de kurduğu Gazne Devleti’ne bırakmıştır²⁸.

²³ Bayur, **a.g.e.**, s.93.

²⁴ Majumdar, **a.g.e.**, s.172.

²⁵ Bayur, **a.g.e.**, s.94.

²⁶ Salma Ahmed Farooqui, **A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century**, 1.bs., India, Pearson, 2011, s.47.

²⁷ Erdoğan Merçil, “Gazneliler’in Hindistan Siyaseti”, **Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti: Gazneliler (Siyaset, Teşkilat, Kültür)**, 1.bs., İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2014, s.165.

²⁸ Salma, **a.g.e.**, s.47; Prasad, **a.g.e.**, s.79; Bayur, **a.g.e.**, s.127.

Maveraünnehir, Samanî valisi İsmail döneminde bağımsızlığına kavuşmuştur. Samanîlerin, Türk kölelerine²⁹ iltimas etmesi dolayısıyla Abdul Melik, cesur ve kabiliyetli olan kölesi Alptegin'i Horasan'a göndermiştir. Sultanın ölümünden sonra makamı elinden alınmıştır. O da babasının bir zamanlar Samanî idaresi altında vali olduğu Gazne'ye gitmiştir. Burada bağımsız bir devlet gibi hareket etmeye başlamış ve onun ölümünden sonra 20 Nisan 977'de tahta çıkan Sebüktegin'in yaptığı fetihler neticesinde Gazne, büyük ve müreffeh bir devlete dönüşmüştür³⁰. Hırslı bir Müslüman komutan olan Gazneli Sebüktegin ani bir kararla 986-987'de Hindistan'a ilk seferini gerçekleştirmiş ve Raja Caypal ile mücadeleye girişmiştir. İki yıl sonra Hindu kral misilleme yapmak için Sebüktegin üzerine yürümüş ancak bu durum umduğu gibi gitmemiştir. Hindular yenilerek büyük bir tazminat ödemek ve Indus nehrinin kıyısında dört kaleyi birçok fille beraber Sebüktekinliler'e teslim etmek zorunda kalmışlardır³¹.

Sebüktegin'in 997'de vefatından sonra oğlu Mahmud³² babasının yanında edindiği askeri kabiliyetlerle kardeşiyle yaptığı taht mücadelesinde başarılı olduktan sonra tahta geçmiş ve babasının yayılmacı siyasetini devam ettirmiştir. 1005'te Samanîleri tamamen ortadan kaldıran Sultan Mahmud kısa süreli ama güçlü bir devlet kurmuştur. Halife tarafından Yemîn'üd-Devle unvanıyla şereflendirilen Sultan Mahmud 1030'da ölene kadar Kuzey Hindistan'a seferler yapmış ve ülkesini genişletmek için buradan kazandığı ganimetle seferlerini finanse etmiştir. Kuzey Hindistan'a 1001-1027 yılları arasında tam 17 sefer düzenleyen Sultan Mahmud, Horasan ve Afganistan'dan Kuzey Hindistan'a kadar devletini genişletmiş ve Gazne şehrini başkent yapmıştır³³.

²⁹ Prasad, **a.g.e.**, s.80.

³⁰ Gazne Devleti'nde ilk akın tahminen bu seferdir. Bayur, **a.g.e.**, s.128.

³¹ Vincent A. Smith, **The Oxford History of India: 4th Ed.**, Oxford University Press, Delhi, 1981,s.205; Majumdar, **a.g.e.**, s.173.

³² Sebüktegin'den sonra kardeşini mağlup ederek tahta çıkan Mahmud, İslam terbiyesiyle yetişmiş bir hükümdardı. Bu sebeple Hindistan'a gaza fikrini benimseyip ölene kadar her yıl sefer yapmak için kendi kendine söz verdi. Merçil, **a.g.e.**, s.168.

³³ Salma, **a.g.e.**, s.48.

Mahmud ilk seferini babası Sebüktegin'in savaştığı Caypal'a yapmıştır³⁴. 1001'de Sultan Mahmud, Jayapala'yı Peşaver yakınlarında ezici bir yenilgiye uğratmıştır. Bu yenilgiden sonra Anandapala tahta geçmiştir (1002-1003). Sultan Mahmud, 1006'da Multan'ı almış ama 1010'a kadar ancak hakimiyet sağlanabilmiştir. Pencap'ta kazandığı ile yetinmeyen Sultan Mahmud 1014'te Thanesar'ı almış ve takip eden yıllarda Keşmir'i fethetmek için girişimde bulunmuşsa da başarılı olamamıştır. Mathura tapınağını ortadan kaldıran Sultan Mahmud 1018'de Kanauj'u yağmalamış ve bir zamanların güçlü imparatorluğu Pratihara'sı ortadan kaldırmıştır. Gwalior ve Kalincar'a boyun eğdiren Sultan Mahmud'un en meşhur seferi 1025'te fethettiği Karhiavar'daki Somnat'ı almak olmuştur³⁵. Bunları 1026'da Pencap'ta en meşhur Hindu tapınağının alınmasıyla beraber Hindu Shahiya krallığının yıkılışı izlemiştir. Sultan Mahmud'un bu seferlerindeki en önemli amacı Hindu putlarını yoketmekti. Fakat dört yıl sonra Sultan vefat etmiştir.³⁶

Behram Şah dönemine kadar Gazneliler'in gidişatı iyi olsa da bu dönemde zayıflamaya başlamıştır. Zira Gur emirlerinden Kutbeddin Muhammed, Gazne'ye gelip Behram'ın kızıyla evlenmiş, Behram da Kutbeddin'in suikast hazırlığı içinde olduğunu duyunca onu zehirlettirmiştir. Bunun üzerine Gur emirinin kardeşi Seyfuddin Suri, Selçuklu Devleti'nin yapamadığını yapmış ve Gazne'yi almıştır. Bu sefer Behram Şah tekrar bir hamleyle Seyfuddin'i idam ettirmiştir. Seyfuddin'in diğer kardeşi Alauddin Hüseyin, Gazne'ye yürümüş ve burayı yakıp yıkmıştır. Bu şekilde Gazneliler epey zayıflayınca yıkılma sürecine girmiştir³⁷.

Gazneliler ve Gurlular arasındaki münasebet ihtisaren şu şekilde olmuştur; Sebüktegin'in oğlu Mahmud ve onun oğlu Mesud döneminde Gur'a birçok sefer yapılmıştır. Bu seferler neticesinde henüz Müslüman olmayan Gur emirleri İslamiyeti kabul etmeye başlamışlardır. Gurlular hem Selçuklu sultanı Sancar hem

³⁴ Bayur, **a.g.e.**, s.140.

³⁵ Somnat, Gücerat'ın Kathiavar bölgesinde bulunan bir tapınaktı.

³⁶ Majumdar, **a.g.e.**, s.174.

³⁷ Bayur, **a.g.e.**, s.210-211; Gurluların kardeşi Alauddin Hüseyin, Gazne şehrini yedi gün yedi gece ateşe vererek intikamını aldı. Bu hadiseden sonra ona 'Cihansuz' yani dünyayı yakan lakabı verildi. Majumdar, **a.g.e.**, s.269.

de Gazne Sultanı III. Mesud'a hediyeler gönderen ve yerel bir emir olan İzzüddin Hüseyin'in soyundan gelse de kendisi daha çok Sultan III. Mesud'un tebaası olarak görülmüştür. Hüseyin'in ölümünden sonra topraklar yedi oğlu arasında paylaştırılmış ve ailenin reisi olarak da asil bir anneden doğan ve ailenin en büyüğü olması sebebiyle Seyfüddin Suri, Gur emiri olarak belirlenmiştir. Türk bir köleden doğan oğlu Fahrüddin Mesud ise hanedanın Toharistan kolunu kurmuştur³⁸.

Sultan Sebüktegin'in oğlu Mahmud'dan sonraki halefleri Gazne devletinin konumunu korumak için zayıf kaldılar. Kuzeybatı Hindistan'da Afganistan'ın dağlık bölgelerinden Herat'ın güneydoğusuna doğru hareket eden Gur prensleri önceleri Gazne devletinde timar sahibiydi. Gurlular, Gaznelilerin zayıflamasını fırsat bilip bağımsızlıklarını kazanmak için Gaznelilerle mücadele içine girmiş ve bu mücadelede Kutbeddin Muhammed Gur ve kardeşi Seyfüddin, Gazne sultanı Behram Şah tarafından idam edilmiştir. Muhammed Gur'un Hindistan'a ilk seferi 1175'te sapkın dinî fikirlerin zuhur ettiği Multan'a olmuştur. Burada başarı elde eden Muhammed, Uç kalesini de muhasara etti. Daha sonra Gücerat'ı almaya teşebbüs etmişse de Gücerat Racası buna engel olmuştur. Takib eden yıllarda Peşver'i (1181) ve buradaki Sialkot kalesini de fethetmiştir³⁹.

Muhammed Gur, 1190-1191'de Pencap'ın ötesine yürüyünce Rajputların meşhur komutanı Prithviraj da büyük bir orduyla onlara karşılık vermek için yola çıkmıştır. Birçok Rajput prensi tarafından desteklenen Prithviraj ile Gurlular 1191'de Tarain yakınlarındaki Thanesar'da karşı karşıya gelmiş ve iki taraf büyük mücadele vermişlerdir. Ancak Gurlu komutanlarından birçoğunun yaralanması sebebiyle Gazne'ye geri dönmüşlerdir. Muhammed Gur'un hevesi bu başarısızlıktan kırılmadı ve tekrar büyük bir ordu toplayıp 1192'de Racputlu düşmanı ile aynı yerde karşılaştı. Muazzam bir askeri taktik ve idareyle Racputlar yenilgiye uğratılmış ve Prithviraj ve kardeşi yakalanarak öldürülmüştür. Bu zafer Muhammed için belirleyici olmasının yanında Müslüman grupların Kuzey

³⁸ Bayur, **a.g.e.**, s.251-252.

³⁹ Majumdar, **a.g.e.**, s.268.

Hindistan'daki Müslüman hakimiyetinin temelini atmıştır. Takip eden zamanlarda Prithviraj'ın yakınları tarafından geri alma teşebbüsleri olsa da Kuzey Hindistan Muhammed Gur'un sadık kölesi ve komutanı Kutbeddin Aybeg tarafından birkaç yıl içinde tamamen fethedilmiştir⁴⁰. Bu savaştan sonra Gazne sultanı Gurlu Muizzuddin Muhammed, ünlü komutanlarından Kutbeddin Aybeg'i ikinci Tarain (1192) zaferinden sonra Hindistan'da bırakmıştır⁴¹.

Gurlular, Gazneli Mahmud'un ardıllarını birer birer yok edip Hindistan üzerinde sürekli akın yapan Gaznelilerden farklı olarak Hindistan'da kalıcı olmak için adımlar attılar. Gurlu Muhammed, Gazneli Mahmud'un ardıllarını yenip Hindistan'da ilerlemeye başladı. Hindistan içlerinde iki defa Tarain savaşına girdi. İlk Tarain'de Delhili Prithvirac Çauhan yönetimindeki Racput ittifakına yenildi. Ardından ikinci Tarain savaşında 10 bin atlı okçuyla beraber Prithvirac ordusunu yenilgiye uğrattı. Bunun gibi çok sayıda Racput mevzilerini aldı. Bu başarılarının çoğu Gurluların Hindistan'daki valisi Kutbeddin Aybeg tarafından kazanılmıştır⁴². Bu başarılar Kutbeddin Aybeg'in ileride Delhi'de devletini kurmasına sebep olan tecrübeyi sağlamıştır. Delhi, Türkler için Gence ve Sind ovalarını ayıran bölge olması, kuzey ve güney bölgelere rahat bir şekilde geçiş yapılabilmesi yönüyle önemlidir. Dolayısıyla Delhi'ye Türklerin yerleşmesi Türk-İslam tarihi açısından dönüm noktası olmuştur⁴³.

Delhi Türk Sultanlığı (1206-1526)

Gur Sultanı Muizzuddin Muhammed tarafından temelleri atılan Delhi Türk Sultanlığı, Kutbeddin Aybeg döneminde tam bir devlet haline gelmiş ve bu devlet yıkılışına kadar Halacî hanedanlığı ve muhtelif kişiler daha sonra Tuğluklar, Seyyidler ve Lûdîler tarafından idare edilmiştir⁴⁴.

Gurlu Muhammed'in siyasi hataları sebebiyle Kuzey Hindistan'ın muazzam bölgelerinde görevlendirdiği komutanı Kutbeddin Aybeg, Muhammed

⁴⁰ Majumdar, **a.g.e.**, s.270; Batuta (**a.g.e.**, s.612) Delhi'nin fethi için 1188-1189 yılını vermektedir.

⁴¹ Salma, **a.g.e.**, s.56; Smith, **a.g.e.**, s.235; Mübarek, **a.g.e.**, s.42.

⁴² Herman Kulke, Dietmar Rother, **Hindistan Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s.243.

⁴³ Bayur, **a.g.e.**, s.269.

⁴⁴ Naimur Rahman Farooqi, "Delhi Türk Sultanlığı", **DİA**, C.IX, İstanbul, 1994, s.130.

Gur 1206'da öldükten sonra kendisini Delhi'de hükümdar ilan etti. Bu şekilde birkaç nesil sürecek bir hanedanlık kurulmuş oldu. Delhi sultanlığı, 1526 yılında Babürlerin yükselişine kadar kurulan birçok hanedanlığın da kurucu kadrosunu oluşturdu ve Hindistan'da Türk-İslam hâkimiyetinin de en önemli dönemlerinden birini oluşturmaktadır⁴⁵.

Aslen Türkistanlı⁴⁶ bir köle olan Aybeg çocukluk döneminde bir tüccar tarafından Nişabur'a getirilip Fahreddin Abdulaziz Kûfi tarafından satın alındı ve onun oğullarıyla aynı şekilde dinî ve askerî eğitime tabi tutuldu. Fahreddin'in ölümünden sonra oğlu tarafından bir tüccara satıldı ve Gazne'ye götürülerek Muhammed Gur'a satıldı. Bu şekilde Aybeg bir köle olarak komutanlık görevini ifa etmeye başladı⁴⁷.

Kutbeddin Aybeg, övgü ve takdire değer nitelikler ve özelliklerle donatılmıştı. Muhammed Gur'un himayesinde kısa sürede Amîr-i Ahurluğa⁴⁸ yükseldi. Muhammed Gur dönemindeki Tarain (1192) savaşındaki hizmetlerinden ötürü Aybeg efendisine önemli hizmetlerde bulundu. Aybeg seferlerdeki başarısından çok, bu seferlerdeki fetihleri genişletmesi yönüyle de önemli bir karakterdir. Aybeg kendi konumunu evlilik yoluyla güçlendirmek istemiştir. Bu şekilde kendisi Tacuddin Yıldız'ın kızıyla evlenmiş, kendi kız kardeşi de Nasiruddin Kabaca'yla, kızı da İletmiş ile evlendi⁴⁹.

⁴⁵ Salma, **a.g.e.** s. 57.

⁴⁶ Aybeg'in Türkistan Halaç boyundan olduğu söylenmektedir. Mübarek, **a.g.e.**, s. 43.

⁴⁷ Batuta, **a.g.e.**, s.620; Majumdar, **a.g.e.**, s.270.

⁴⁸ Başarılı bir komutan veya lider olmak isteyen herkesin geçtiği mertebelerden birisi de Amir-i Ahurluktur. Tezimizin konusu Yusuf Âdil Han'ın da bir dönem bu görevi ifa ettiğini biliyoruz. Türk-İslam devletlerinde önemli bir makam olan Mirahurluk makamı hükümdara ait atların ihtiyaçlarından sorumluydu. Behmenî devletinin selefi olan Delhi Türk Sultanlığı'nın ilk hükümdarı Kutbeddin Aybeg'in Gur hükümdarı Sultan Muizzeddin Muhammed'in sarayında bu görevi ifa ettiğini görüyoruz. Ayrıca Sultan İletmiş'in kölesi ve sonradan sultan olan Gıyaseddin Balaban'ın da bu görevi ifa ettiği bilinmektedir. Sultanın nezdinde epey nüfuzluydu. Raziye döneminde Habeşli Yakut'un bu makama getirilmesi Türkler arasında infiale sebep olmuş ve neticede Yakut bu görevin ehemmiyetini canıyla ödemiştir. S. Haluk Kortel, **Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat: 1206-1414**, Ankara, TTK Basımevi, 2006, s.111-112.

⁴⁹ Majumdar, **a.g.e.**, s.271.

Kutbeddin Aybeg'in Kuzey Hindistan'ı İdaresi

Muizziddin Muhammed, 1192'de Aybeg'i Kuhram ve Samanah valiliğine atadı. Aybeg de efendisinin kendisine verdiği güveni boşa çıkarmadı. Böylece Aybeg'in önü daha da açılmış oldu. Fetihlere devam ederek Mirat, Hansi ve Ranthambhor'u zapt etti. Delhi'yi ele geçirip puthaneleri mescide çevirdi. Kutbeddin'in bu faaliyetleri sultanın gözünden kaçmadı ve onu yanına çağırıp hediyeler verdi⁵⁰. Bundan sonra Delhi'den ülkeyi yöneten Aybeg, Muizziddin'in Benares'i fethetmek için yardımına gidip buraya geri döndü. Benares'in zaptının ardından Kutbeddin fetihlere devam etti. 1195'te Gwalior, 1196'da Nahravalah'ı aldı⁵¹. Aybeg, 1202'de Kalincar'a karşı harekete geçti. Savaş neticesinde 50 bin insan esir alınıp fil ve sığır gibi epey ganimet toplandı. Gakharlar, Muizziddin'e karşı ayaklanınca Kutbeddin Aybeg ona Lahor'a kadar eşlik etti. Sultan bu sırada Aybeg'i melik ve veliaht ilan etti. Muizziddin bu olaydan sonra suikast neticesinde vefat etti⁵². Sultan vefat edince oğlu Gıyaseddin Mahmud tahta geçse de kendisinin ülke yönetiminde çok maharetli olmadığını biliyordu. Gıyaseddin, Kutbeddin Aybeg'i azat edip Hindistan'a, Tacuddin Yıldız'ı da Gazne'ye gönderdi ve bu ikisine "çetr"⁵³ gönderip sultan ilan etti⁵⁴. Bu şekilde Kutbeddin Aybeg, Gur devletinde köleyken artık sultan olmuştur⁵⁵.

Aybeg döneminde devletin sınırları, doğuda Ganj'a dökülen Cumnaya, güneyde Vindhiya dağına, kuzeydoğuda Himalaya eteklerine, kuzeybatıda Hindukuş dağları ve Kafiristan'a, batıda ise Süleyman dağı ve Kuhistan'a kadar uzandı⁵⁶. Moğol istilasının başladığı yıl Hindistan tarihi için bir dönüm noktası olabilir. Cengiz Han'ın 1206'da seferini başlattığı sırada Kutbeddin Aybeg de Afgan Sultanlığı'nın Hindistan'ın kuzeybatısındaki büyük bölümünde

⁵⁰ Mübarek, **a.g.e.**, s.51-52; Majumdar, **a.g.e.**, s.271.

⁵¹ Mübarek, **a.g.e.**, s.42.

⁵² Mübarek, **a.g.e.**, s.55; Majumdar, **a.g.e.**, s.271.

⁵³ Çok eski dönemlerden itibaren hükümdarların seferlerinde veya gezilerinde başı üzerinde tutulan bir tür şemsiyedir. Çetr taşıyan kişiye de 'çetrdar' denilirdi. Bilhassa Müslüman-Türk devletlerinde hakimiyet alameti olarak kullanılmaktaydı. Ayrıntılı malumat için bkz. Aydın Taneri, "Çetr", **DİA**, C.VIII, İstanbul, 1993, s.293-294.

⁵⁴ Mübarek, **a.g.e.**, s.56.

⁵⁵ Salma, **a.g.e.**, s. 57.

⁵⁶ Mübarek, **a.g.e.**, s.66.

bağımsızlığını ilan ederek Delhi Sultanlığı'nı kurmuştur. Avrasya'nın neredeyse büyük bir bölümünü etkileyen Moğol istilası aynı yıl kurulmasına rağmen Delhi Sultanlığı bu istiladan çok fazla etkilenmemiştir⁵⁷.

Kutbeddin Aybeg, 1210 senesi Kasım ayında çevgan⁵⁸ oynarken attan düşerek vefat ettikten⁵⁹ sonra varisi olmadığı⁶⁰ için yerine 1210'da Aybeg'in kölesi olduğu rivayet edilen Şemseddin İletmiş (İltutmuş) geçti⁶¹. Bu şekilde Şemsiyye hanedanlığı başlamış oldu.

Türkistanlı İlbarı kabilesine mensub olan İletmiş, 1290 yılına kadar süren Delhi Sultanlığı'nın en büyük hükümdarı sayılabilir. Başarıları kendisini yüksek fiyata satın alan Kutbeddin'in dikkatini çekmiştir. İletmiş, Badaun valisi olduktan sonra Kutbeddin'in kızıyla evlenmiş daha sonra kendisine Emir'il-Ümera lakabı verilmiştir⁶². Yeni Sultan her ne kadar bu olumsuzluklarla karşı karşıya kalsa da Delhi yakınlarındaki Jud ovasında bazı emirlerin isyanını bastırdı. Daha sonra Delhi etrafındaki bazı kopmak üzere veya kopmuş olan Badaun, Oudh, Benares ve Sivalik gibi yerleri tekrar hakimiyeti altına aldı⁶³.

1214'te Taceddin Yıldız, Harezm Şahı Sultan Muhammed tarafından Gazne'den sürüldü. Lahor'a kaçtı ve Pencab'ı Tanesar'a kadar aldı ve kendi bağımsızlığını İletmiş'in üstünde görmek istedi. Bunu kabul etmeyen İletmiş derhal Yıldız'ın üzerine yürüdü ve Tarain yakındalarında 1216'da onu mağlub etti. Yıldız esir olarak alındı ve Badaun'a gönderildi. Lahor'a ilerleyen Nasıruddin Kabaca da İletmiş tarafından buradan kovuldu (1217). Kabaca 1228 Şubat ayında İletmiş tarafından tamamen etkisiz hale getirildi. Sind bölgesi de bu suretle

⁵⁷ Kulke, **a.g.e.**, s.235.

⁵⁸ Çevgan at üstünde karşılıklı rakiplerin ellerindeki değnekleri vasıtasıyla yerdeki topun karşı hedefe sürülerek sayı yapılan bir oyundur. Ayrıntılı malumat için bkz. Feyzi Halıcı, "Çevgan", **DİA**, C:VIII, İstanbul, 1993, s.294-295.

⁵⁹ Majumdar, **a.g.e.**, s.273.

⁶⁰ Bazı kaynaklarda Aram Şah'ın Aybek'in oğlu veya evlatlığı olduğu geçmektedir. Aram Şah'ın Aybek'ten hemen sonra tahta çıkarıldığı ancak damadı İletmiş ile mücadeleye girişir ve Aram Şah öldürüldükten sonra İletmiş tahta çıkar. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, s.276; Mübarek, **a.g.e.**, s.62.

⁶¹ Mübarek, **a.g.e.**, s.59.

⁶² İbn Batuta İletmiş'in Kutbeddin Aybeg'in başyardımcısı ve ordu komutanı olarak zikretmektedir. İbn Batuta, **a.g.e.**, s.621; Majumdar, **a.g.e.**, s.274; Kulke, **a.g.e.**, 246.

⁶³ Majumdar, **a.g.e.**, s.275; Farooqi, a.g.m., s.130.

Delhi'ye bağlanmış oldu⁶⁴. 1229 yılında İletmiş kendisine gönderilen hilafet sefirleri aracılığıyla Abbasi halifesi Muntasır Billah tarafından Hint hükümdarı olarak resmen tanındı⁶⁵.

İletmiş döneminde devletin sınırları, doğuda Ganj nehri, güneyde Dekken'in güneyinde bulunan Narbada ırmağı, kuzeyde Himalaya etekleri, kuzeydoğuda Hindukuşa, batıda Süleyman dağları ve Kuhistan'a kadar uzanmıştır⁶⁶.

İletmiş'in varisi olan oğlu Nasırüddin Mahmud, Bengal hakimiyken vefat ettiği için diğer çocuklarından önce kızı Raziye'yi⁶⁷ kendisine varis olarak bıraktı⁶⁸. İletmiş'in ölümünden sonraki 30 yıl boyunca soyundan gelenler, köleler ve valiler arasında çekişmeler⁶⁹ meydana geldi. Kızı Raziye de bir süre devleti yönetti. İletmiş'in soyundan gelen Balaban⁷⁰ sultan oldu ve Racputların saldırılarını bertaraf etti. Balaban, devletini 1286'de ölümüne kadar yönetti⁷¹. 1266-1290 yılları arasında Delhi'de saltanat süren Balaban hanedanlığı ailenin ilk hükümdarı Balaban'dan sonra oğulları kendilerini gösteremediler⁷². Bu dönemde devlet erkanı Türk hizbi ve Halacî hizbi olarak ikiye ayrıldı. Halacîler Melik Celaluddin Firuz önderliğinde üstünlük kazandılar ve Türk hizbinin liderleri olan Aytamar Kaçhan ve Aytamar Surha'yı öldürdüler. Son hükümdar Keykubad da

⁶⁴ Kabaca'nın kendisini Sind'e atarak intihar ettiği ya da İletmiş tarafından Sind'e atılıp boğdurulduğu rivayet edilmiştir. Bayur, **a.g.e.**, s. 280; Majumdar, **a.g.e.**, s.275; Farooqi, a.g.m., s.130.

⁶⁵ Kulke, **a.g.e.**, s.244. Ona es-Sultan'ül-Muazzam ve Nasır-ı Emir'ül-Mü'minin unvanları verildi. Bayur, **a.g.e.**, s. 280-281; Majumdar, **a.g.e.**, s. 275.

⁶⁶ Mübarek, **a.g.e.**, s.66.

⁶⁷ Raziye dört sene kadar ülkeyi yönetti ve erkekler gibi ata binip yüzünü örtmediği bilinmektedir. Bkz. İbn Batuta, **a.g.e.**, s.623.

⁶⁸ Bayur, **a.g.e.**, s.281.

⁶⁹ Devlet içerisinde problemler olsa da Şemsiyye hanedanlığı 1266 yılına kadar Kuzey Hindistan'ın tamamını ele geçirdiler. Konukçu, a.g.m., s.65.

⁷⁰ İbn Batuta onu adaletli, yumuşak huylu, sabırlı ve erdemli bir insan olarak betimlemiştir. İbn Batuta, **a.g.e.**, s.624.

⁷¹ Kulke, **a.g.e.**, s.246.

⁷² Konukçu, a.g.m., s.65.

öldürüldü⁷³ ve Firuz Şah Halacîlerin ilk şahı olarak 13 Haziran 1290'da tahta çıktı ve Halacîler devri başlamış oldu⁷⁴.

Delhi Türk Sultanlığı'nda Halacîler Dönemi⁷⁵ (1290-1320)

Halacîler aslen Türk olmalarına rağmen kendi boylarının ismiyle anılırlardı ve Türkistan'dan gelen Türkler kendilerini asil olarak görürler ve Halacîleri asil olarak görmezlerdi. Celaledin Firuz Halacî, tahta yükseldiğinde Delhi'de “devlet Türklerin elinden çıktı” şayiası yayıldı⁷⁶. Ancak Celaledin Firuz'a kadar çok etkin sultanlar başa geçmemişti. Firuz döneminde ise Delhi Sultanlığı kudretli devirlerine geri döndü⁷⁷. Sultanlıktan imparatorluğa geçiş dönemi bu devirde gerçekleşmiştir. Muhammed Şah döneminde en parlak dönemini yaşayan Halacîler yabancı vezirlerin idareye karıştığı bir dönem olarak göze çarpmaktadır. İlhanlılar ve Çağataylılara karşı sert tutum sergilemişlerdi. Halacîler, Maharaca ve Racalar üzerinde de hakimiyet kurdular⁷⁸.

Sultan Alaaddin Muhammed (1296-1316) ikinci İskender olma hayaliyle paralara “ikinci İskender” ismini darbettirdi ve dualarda bu ismin zikredilmesini emretti. 1300'lü yıllarda büyük bir fetih hareketine girişip Hindistan'ın güneyindeki yöneticilerin ellerindeki hazineleri ve filleri ele geçirmek için 1309'da Güney Hindistan'a sefer düzenledi ve 11 ay boyunca yüklü hazineler ve filleri Delhi'ye döndü⁷⁹.

Alaeddin Muhammed 'in ölümünden sonra önemli komutanlardan biri olan Melik Kafur tahtı ele geçirme niyetindeydi ve Alaeddin'in oğullarını hapsetti.

⁷³ Keykubad dedesi kadar başarılı olmaması sebebiyle Halacîler tarafından öldürüldü ve Firuz Şah tahta oturdu. Bkz. Farooqi, a.g.m., s.130.

⁷⁴ Majumdar, **a.g.e.**, s.294; Smith, **a.g.e.**, s.243; Kulke, **a.g.e.**, s.246.

⁷⁵ Firişte, Halacîlerin soyunun Cengiz Han'ın damadı Halaç Han'dan geldiğini zikretmektedir. Muhammed Kasım Firişte, **History of the Rise of the Mahomedan Power:Till the Year A.D. 1612**, Çev. John Briggs, C.I, Calcutta, R. Cambray&CO., 1908, s.158.

⁷⁶ Delhililer ilk başlarda Halacî hükümdarlarını Afgan asıllı oldukları gerekçesiyle çok iyi karşılamadılar. Ziyaeddin Bernî, Celaluddin Firuz'un Türklerden başka bir ırktan geldiğini ve Keykubad'ın ölümünden sonra Türk hakimiyetinin bittiğini belirtmiştir. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, s.300; Majumdar, **a.g.e.**, s.296.

⁷⁷ Mübarek, **a.g.e.**, s.88.

⁷⁸ Konukçu, a.g.m., s.65

⁷⁹ Kulke, **a.g.e.**, s.247.

Ancak Alaeddin'in üçüncü oğlu Mübarek Halacî'nin muhafızları Melik Kafur'u öldürdüler ve Mübarek Halacî (1316-1320) sultan ilan edildi. Mübarek babasının idare tarzını değiştirdi fakat bir süre sonra darbeyle öldürüldü. Onu öldüren Hindû mühtedi Hüsrev Han, Nâsırüdin Hüsrev Şah unvanıyla tahta oturdu. Hindu asıllı olması sebebiyle huzursuzluk ortaya çıktı. Bunun sonucunda Türk komutan Melik Gazi Tuğluk bir isyan başlattı ve başarılı oldu. Kendisini Gıyaseddin Tuğluk unvanıyla sultan ilan etti⁸⁰. Delhi Sultanlığı bu devirde Gıyaseddin Tuğluk (1320-1325) gibi bir hükümdara muhtaçtı. Son Halacî hükümdarı Alaeddin döneminden itibaren Hintlilerin başkentte çoğalmaya başlaması tehlike işaretiydi. Ayrıca Racputlarla beraber Hintliler kendi ırklarına ait bir devlet kurup Hindistan'da İslamiyet'e ve Müslümanlara darbe vurmak istiyordu⁸¹.

Delhi Türk Sultanlığı'nda Tuğluklar Dönemi⁸²(1320-1414)

Gıyaseddin, Balban'ın emrinde çalışmış bir kölenin oğluydu. Bengal'e karşı düzenlediği başarılı seferler neticesinde zafer kutlamaları sırasında oğlu tarafından yaptırılan kabul salonunun çökmesiyle vefat etti. Oğlu Muhammed Tuğluk saray erkanı tarafından sultan olarak kabul edildi ve devletini 1351 yılına kadar 27 sene yönetti⁸³. Uzun bir müddet tatbik ettiği etkili siyaseti neticesinde ülke sınırları epey genişledi. Bu sebeple idarenin daha kolay olması için Devletâbâd'ı ikinci başkent ilan etti. Ancak Delhi İmparatorluğu hakimiyeti güney Hindistan'da zayıfladı ve neticede burada Vicayanagara ve Behmenî Sultanlığı⁸⁴ tesis edildi. Muhammed Tuğluk'un halefi Firuz Şah Tuğluk (1351-1388) saltanatı boyunca Delhi Sultanlığı'nda istikrar yeniden sağlandı. Firuz Şah'ın ölümünden sonra sultanlık taht kavgasına sürüklendi ve 1398'de Timur'un Delhi'yi talan etmesi içerde süren kargaşayı kuvvetlendirdi. Bu sırada 1394'te Jaunpur, 1401'de Malva ve 1407'de Gücerat valileri bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ayrıca Tuğluk

⁸⁰ Gıyaseddin, Multan'dan gelip Delhi tahtına oturdu. Mübarek, **a.g.e.**, s.85; Farooqi, a.g.m., s.130.

⁸¹ Mübarek, **a.g.e.**, s.88.

⁸² Firişte (**a.g.e.**, C.I., s. 158) Halacîlerin soyunun Cengiz Han'ın damadı Halaç Han'dan geldiğini zikretmektedir.

⁸³ Kulke, **a.g.e.**, s.254-255.

⁸⁴ Muhammed Tuğluk'un Devletabad'a taşınmak istemesinin sebebi kendi hırsı olabilir. Çünkü o dönemde âbâd olan bir başkentin bırakılıp güneyde yeni veya ikinci bir başkent kurma fikri akıllıca değildi. Bkz. Kulke, **a.g.e.**, s.255-256.

Sultanı Nasırüddin Mahmud'un 1413'te ölümünden sonra Delhi Mültan Valisi Seyyid Hızır Han tarafından zaptedildi ve Delhi'de Seyyidler hanedanlığı dönemi başlamış oldu⁸⁵. Lodiler Türk idari yapısını bozmadan devleti yönetmeye devam ettiler⁸⁶.

Babürlüler (1526-1858)

Timur, XIV. yüzyılda Asya başta olmak üzere Afrika'dan Mısır'a ve İstanbul kapılarına uzanan büyük bir devlet kurmuştu. Timur'un 18 Şubat 1405 tarihinde vefatından sonra varislerinin liyakat sahibi olmaması sebebiyle hakimiyet mücadeleleri başlamış ve devletin hakimiyet sahasında bazı isyanlar zuhur etmişti. Timur'un oğlu Miranşah'ın torunlarından Ebu Said Mirza döneminde devlet toparlanmıştı. Ancak Ebu Said Mirza'nın vefatından sonra oğulları arasında topraklar taksim edilmişti. Ebu Said Mirza'nın oğullardan birisi olan Ömer Şeyh'e Fergana bölgesi verilmişti. Ömer Şeyh'in 9 Haziran 1494'teki vefatından sonra oğlu Babür 10 Haziran 1494'te 12 yaşında Fergana hakimi oldu. Ancak Babür, Fergana'da tutunamamıştı. Özbek Şeybanî Han ile olan mücadelesini kaybedip kendi ifadesiyle *"Mademki bu Fergana vilayetinde yersiz ve yurtsuz olarak yaşam lazımdır, başka bir tarafa başımı alıp gideyim"* diye düşünüp 1503'te Fergana'dan ayrılarak Horasan'a doğru yola çıktı. Babür, 1504'te Kabil şehrine kan dökmeden hakim oldu. Kabil şehri merkez olmak üzere bir devletini sağlamlaştıran Babür, atası Timur'un izinden giderek 1525'te Hindistan seferine çıktı. Bu sırada Kuzey Hindistan'da Lûdiler hakimdi. Babür, 1526'da Lûdiler ile Pânîpet yakınlarında karşı karşıya geldi ve büyük bir zafer kazandı. Ardından 1527'de Çitor Racası ve 1528'de Raca Medini Rao'ya karşı zafer kazanıp Agra ve Leknev şehirlerine hakim oldu. 1530'da Agra'da hastalanıp vefat eden Babür, vefatından önce oğlu Hümayun'u hükümdar ilan etti⁸⁷.

⁸⁵ Farooqi, a.g.m., s.130.

⁸⁶ S. Haluk Kortel, "Delhi Türk Sultanlarının Telingana Seferleri", **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, C.IV, No:1, 2015, s.2.

⁸⁷ Babür, **Baburnâme: Babur'un Hâtıratı**, haz. Reşit Rahmeti Arat, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 2000, s. 3; İsmail Aka, **Timurlular Devleti Tarihi**, Ankara, Berikan Yay., 2010, s.105-115; Halis Bıyıktaş, **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, Ankara,

Hümayun (1530-1556), Agra'da tahta çıktıktan sonra Lûdî hanedanlığıyla mücadele etti ve Afgan asıllı Sûrî hanedanlığının kurucusu Şîr Şah tarafından Agra'dan uzaklaştırıldı. Lahor taraflarına çekilen Hümayun, 1540'ta Safevî hükümdarı Tahmasb'a sığındı. Hümayun, 1555 yılında Hindistan'a döndü ve Delhi'yi Sûrîlerden geri aldı. Hümayun'un vefatından sonra Hindistan'da iç huzurun sağlanması için birçok idarî ve sosyal değişiklik yapan Ekber Şah (1556-1605) ve sonrasında oğlu Cihangir (1605-1627) tahta oturdu. Cihangir döneminde Fransa, İngiltere, Hollanda ve Portekiz, Hindistan'da kumpanyalar kurup burayı sömürge haline getirme politikalarını geliştirdiler. Cihangir'in vefatından sonra oğlu ve Dekken valisi Evrengzib (1658-1707) tahta oturdu. Evrengzib, Dekken valiliği döneminde buradaki hanedanlıkları hakimiyeti altına almak istemişti. Bu politikası hükümdarlığı döneminde de devam etti. Bunun sonucunda Âdilşâhîler (1686) ve Kutubşâhîler (1687) hanedanlıkları ortadan kaldırıldı. Evrengzib, Hindulara karşı Müslüman-Türk nüfusun dengelenmesi için Türkistan'dan birçok Türk'ü getirip burada iskan ettirmiştir. Evrengzib'in 1707'de vefatının ardından oğulları kısa süreli hükümdar oldular ve çok fazla tesir gösteremediler. 1717'de İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Babürlülerden kapitülasyonlar elde ederek Hindistan'a buraya nüfuz etmeye başladılar. Bir süre sonra Babürlüler, İngilizlerin tahakkümünü kabul etmek zorunda kaldılar. Hindistan'a tamamen hakim olan Babürlülerin son hükümdarı II. Bahadır 1857'de Delhi'de İngilizlere karşı çıkan ayaklanmaya destek olduğu gerekçesiyle İngilizler tarafından Birmanya'ya sürüldü ve burada 1862'de vefat etti.⁸⁸

TTK Basımevi, 1991, s.6-11; Gülbeden, **Hümayunnâme**, Çev. Abdürrab Yelgar, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s.100-138; Enver Konukçu, "Bâbü", **DİA**, C.IV, İstanbul, 1991, s.396-400.

⁸⁸ Azmi Özcan, "İngiliz Doğu Hindistan Şirketi", **DİA**, CXXII, İstanbul, 2000, s. 294-295; Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi: Gurkanlı Devletinin Büyüklük Devri (1526-1527)**, C.II, 2.bs., Ankara, TTK Basımevi, 1987, s.130-327; Bıyıktaş, **a.g.e.**, s.48-105; Fernard Grenard, **Bâbur**, haz. Orhan Yüksel, İstanbul, M.E. Basımevi, 1971, s.150-178; Salma, **a.g.e.**, s. 220-270. Hindistan'da İngiliz hakimiyeti için bkz. Suat Vural, "Hindistan'da İngiliz Yönetimi", İnönü Üniversitesi (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 2006; Enver Konukçu, "Babürlüler", **DİA**, C.IV, 1991, s.400-404.

B. DEKKEN

Dekken Coğrafyası

Dekken adı Sanskritçe'de “güney ülkesi” anlamına gelen Daşinapatha'dan gelmektedir. Arapça kaynaklarda ise “Decnî” şeklinde geçmektedir. Dekken bölgesi Kuzey Hindistan'dan Vindhya ve Satpuras sıradağları ile ayrılmakta ve Tungabhadra nehri boyunca bu bölgeyi oluşturmaktadır. Dekken bölgesi beş bölüme ayrılır: Ahmednagar ile Poona şehirlerinin bulunduğu Deş kesimi, Ortaçağda Berar ismiyle maruf Vidarbha bölgesi, eski Haydarabad devletinin bulunduğu Marathvada bölgesi, Haydarabad şehrinin bulunduğu Telingana bölgesi ve Bicapur'un bulunduğu güneybatı bölgesidir⁸⁹.

Yeryüzünün bilinen en yaşlı parçalarından Gondvana kıtasından takriben 130 milyon yıl önce ayrılıp kuzeydoğuya doğru sürüklenen ve bugünkü konumuna ulaşan üçgen biçimli Dekken yarımadası kristalin şistlerle başka metamorfik kayalardan oluşan ve kuzeybatı kısmında bu eski kayaları örtmüş kalın bir bazalt örtüyle kaplı bir plato özelliği gösterir. O yüzden genellikle Dekken Platosu şeklinde anılır. Bu platoda, Doğu Gat dağları ve yer yer bulunan bataklıklardan Koromandel kıyılarına ve Batı Gat dağlarıyla da Malabar kıyılarına inilir. Umman denizine akan Narmada ve Tapti nehirlerinden başka doğudan batıya doğru akan Krişna ve Godavari gibi akarsu vadileriyle ayrılmış olan Dekken platosunun yüzeydeki en geniş alanı yağışlı bölgeleri karakterize eden yer şekilleri ve toprak türleri mevcuttur. Dekken'in iklimi yazı bol yağışlı sıcak muson iklimidir⁹⁰.

Yaklaşık 2,5 milyon kilometrelik bir alana sahip olan Dekken yarımadası iklim ve fiziki koşulları sebebiyle Hindistan'ın kuzeyindeki büyük devletlerin güneye geçişini engellemede mühim bir rol oynamıştır⁹¹. Dekken'in orta yağışlı iç kesimlerinde kuru ormanlar, savan tipi yüksek otlar ve bambular, nispeten biraz

⁸⁹ H. K. Sherwani, “Dakhan” *Eİ*², C.II, s. 99; Khaliq Ahmad Nizami, “Dekken”, *DİA*, C.IX, İstanbul, 1994, s.112.

⁹⁰ Sırrı Erinç, a.g.m., s.70

⁹¹ Yusuf Hikmet Bayur, Afet İnan, *Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri*, No:45-1: Hindistan, t.y., s.6.

daha yağışlı bölgelerinde ise tropikal ve subtropikal muson ormanları bulunur⁹². Ayrıca Dekken güneyde geniş bir ova şeklinde bulunan Malabar ve Koromandel sahilleri arasında kalan yarı yarıya, kadim istila devirlerinde insanlara barınak olan ormanlık alanlardan müteşekkil bir platoydu⁹³. Bu bölge sahip olduğu sarp geçitler sebebiyle kuzeydeki güçlü devletlerin güneye yayılmalarını zorlaştırıyordu. Bu mühim geçitler ise Vindiya dağ zincirinde bulunmaktadır⁹⁴.

Dekken mahalli idarelerle yönetilirken ilk defa Büyük İskender'in anlaştığı komutan Çandragupta'nın oğlu Bindusara döneminde M.Ö. 298 yılı civarında burasının bir kısmını fethettiğini görüyoruz. Daha sonra Morya kralı Aşoka'nın Dekken'in güneyindeki Çola, Pandya, Kera ve Satya devletleri üzerinde nüfuzunu görüyoruz. Öyle ki buraya kendi misyonerlerini gönderebiliyor ve burada kendi inancını tebliğ edebiliyordu. İlerleyen yıllarda Sakaların nüfuzunu burada görmekteyiz. Bu zamana kadar Dekken'in hudutlarını aşan ilk devlet Andra devletidir⁹⁵.

Râma ve Râvana arasındaki efsanevi savaşı saymazsak Dekken'in güney ucuna kadar Aryanlaştırılması Mavriya hâkimiyetinin sonuna kadar tamamlandı. Mavriyaların düşüşü ve beş yüz yıl boyunca Dekken'e hükmeden Ândraların yükselişi aynı döneme denk gelmektedir. Ayrıca Nâgarjunakonda'da İkşvakular, Berar'da Vakatakalar, Badâmî ve Kâlyani'de Batı Çalukyalar, Malkhed'de Râştrakûtalılar, Vengi'de Doğu Çalukyalar, Deogiri'de Yâdavalılar ve Varangal'da Kâkatîyalar Dekken'in muhtelif yerlerinde ve zamanlarda Müslümanlar gelene kadar hükümler oldular⁹⁶.

Delhi Türk Sultanlığı'nın Dekken'e Adım Atması ve Devletâbâd Şehrini Kurulması

Celâleddin Firuz, yeğeni ve damadı olan Alauddin'e Kerra ve Manikpur şehirleriyle çevresindeki yerleri vererek kızıyla evlendirmişti. Ancak bir müddet

⁹² Sırrı Erinç, a.g.m., s.71.

⁹³ Bıyıktaş, a.g.e., s.2.

⁹⁴ Bayur, a.g.e., s.3.

⁹⁵ Bayur, a.g.e., s.57, 63, 79, 83.

⁹⁶ Sherwani, a.g.m., s.3.

sonra Alaaddin ve hanımı arasında çıkan anlaşmazlık sonucunda evliliğindeki problemi amcasına bildiren Alaaddin ile amcası arasında bu hadise sebebiyle uzaklaşma meydana geldi. Amca ile yeğen arasındaki bu hadiseden sonra uzak bölgelere gitme ve hükümdar olma arzusu Alaaddin'de galip geldi. Bu durum Cemaleddin Firuz'un hanımı Melike Cihan'ın dikkatini çekmiş ve sultana bu durumu bildirmişti. Alaaddin, amcası Celâleddin Firuz'dan izin alıp 1294'te Vidhinya dağlarının ardında yer alan Dekken'e hücum etti. Alaaddin, 8.000 atıyla büyük bir servete sahip olan Yâdava Racası Ramacandra üzerine yürüdü. Alaaddin, evvela Elliçpur'a yöneldi ve burada ordusunun ihtiyaçlarını giderip Deogiri'ye doğru ilerledi. Onun sefer haberini alan Ramacandra ve oğlu Sankara şehri savunmak için Alaaddin'in karşısına çıktılar da karşı koyamadılar. Alaaddin Mehmed Şah-ı Halacî, 1296'da savaşımadan Elliçpur şehrini aldı ve Deogiri'ye yöneldi burada şehirlerini alarak Satepra dağlarının güneyinde yeni bir vilayet kurdu. Dekken'in Müslümanlarla ilk teması bu şekilde gerçekleşmiş oldu. Bu sefer sonucunda Dekken'e adım atan Türkler burada kalıcı olacaktır⁹⁷.

Alaaddin, 1296'da Delhi'ye giderek amcasını tahttan indirip kendisi tahta çıktı. İlk iş olarak Gücerat'ı ve 1303'te Çitpur'u da fethedip Racputlar'ı hakimiyeti altına aldı. Bu şekilde Delhi Sultanlığı'na bağlı Devletâbâd adında bir Dekken vilayeti tesis edilmiş oldu⁹⁸. Dekken'e daha çok yayılmak isteyen Alaaddin, 1308'de Güney Hindistan'daki Hoysala Devleti'ne son verdi. Alaaddin Halaç'ın Gücerat'tan Kafur isimli bir harem ağası vardı. Bu kişi daha sonra devlet kademelerinde hızlı bir şekilde yükseldi ve Melik Naip unvanını aldı. Hatta Kafur, Dekken'de bir çok sefere de komutanlık etti. Ancak Kafur çok hırslıydı ve tahta geçmek istiyordu. Kafur'un zehirlettiği söylenen Alaaddin Şah'ın son dönemleri hastalık ve devlette huzursuzluk içerisinde geçti ve 1316 yılında vefat etti⁹⁹.

⁹⁷ Firişte, **a.g.e.**, C. I, s.171-180; İbn Batuta, **a.g.e.**, s.629-630; Bayur, **a.g.e.**, s. 302-304.

⁹⁸ Eski ismi Deogiri olan bölge artık Müslüman Türklerin buraya adım atmasından sonra Devletâbâd adıyla anılmaya başladı. Bkz. Sherwani, **a.g.e.**, s.3; Kortel, **a.g.m.**, s.2.

⁹⁹ Firişte, **a.g.e.**, C. I, s.216-219; Bayur, **a.g.e.**, s.314.

Delhi Türk Sultanlığı'nda Tuğluklar ve Muhammed Tuğluk'un Tehcir Politikası

Muhammed Tuğluk, 27 yıllık saltanatı boyunca ülkesini zulümle hükmetmeye çalıştı ve bu şekilde ülke yıkılmanın eşiğine geldi. 1318 yılına kadar Maratha ülkesinin çoğunu hâkimiyetine alan Delhi Türk Sultanlığı Muhammed Tuğluk zamanında Varangal Kakatiyas'ı da kendi ülkesine katarak ülkesini genişletti ve Alaaddin Şah döneminde fethedilen Deogiri'yi ikinci başkent yaparak ismini Devletâbâd olarak değiştirdi. Bu büyük devletin kontrol edilmesi zordu. O, Dekken'deki yeni fetihlerin Müslümanlar için korunmuş bir bölge olması gerektiğini düşüncesiyleydi. Ayrıca Müslümanların yükselişini durdurmak için kurulan yeni Vicayanagara krallığının artan gücünün kontrol edilebileceği bir merkezin yeni fethedilen şehre Delhi'den daha yakın olması gerekiyordu. O sıralar henüz bitmiş olan Moğol istilasını için de eskisine nazaran muhafazalı bir yeri. Dahası Devletabad'daki vali sürekli sadakatsizlikle suçlanıyor ve sık sık uzaklaştırılıyordu. Bunu engellemek amacıyla 1327'de payitahtı Delhi'den Devletabad'a nakletmeyi düşündü. Aniden bölge sakinlerine Devletabad'a göç etmeleri emredildi. Bu olay tedbirsizlikler sebebiyle çok da sağlıklı olmadı. Öyle ki yerli birlikler aileleriyle beraber göç etmeye zorlandı. Uzun göç müddetinde çokları yolda hayatını kaybetti ve Devletabad'a varanlar ise çok da iyi durumda değillerdi¹⁰⁰.

Muhammed Tuğluk, Devletâbâd'da kurduğu yeni payitahtına yerleştikten sonra ciddi zorluklar ortaya çıkmıştı. Telingana'da Prolaya Nayaka ve ondan sonra Kapaya Nayaka, Hoysala kralı III. Vira Ballala işbirliğiyle Müslümanlara karşı bir ittifak kurdular. Ayrıca Krişna bölgesinde de buna benzer bir hareketlenme başladı. Bunun sonucunda Hindu krallıkların kurulduğunu görülmüştür. 1345 tarihinde “*amiran-ı sadah*”denilen Dekkenli ileri gelenler

¹⁰⁰ Majumdar, **a.g.e.**, s.312; J. D. B. Gribble, **A History of the Deccan**, Vol. I, London, Luzac & Co.,1896, s.14.

isyan etti. Başarılı olan bu isyanın neticesinde İsmail Muh, Dekken'in ilk Müslüman hükümdarı olarak seçilmiştir¹⁰¹.

¹⁰¹ Muhammed Kasım Firişte, **History of the Rise of the Mahomedan Power: Till the Year A.D. 1612**, Çev. John Briggs, C.II, Calcutta, R. Cambray&CO., 1909, s.287; Majumdar, **a.g.e.**, s.318; Sherwani, **a.g.m.**, s.3; Prasad, **a.g.e.**, s.414; Bayur, **a.g.e.**, s.418.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEHMENÎLER VE ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

1.1. Tuğlukların Yıkılışı ve Alaaddin Behmen Kanku'nun Şah İlan Edilmesi

Türk yurdu, İran ve Afganistan coğrafyalarından Hindistan defaatle akınlara maruz kalmıştır. Bu akınlara ekseriyetle Kuzey Hindistan ile sınırlı kalıyordu. Akhunlardan itibaren Hindistan'a gelen ve hakimiyet kurmaya çalışanlar adeta bir silsile halinde birbirinin devamı niteliğinde olmuştur. Hatta Müslüman Arapların buradaki fetihlerinin devamı da bu Türk devletlerinin eliyle olmuştur. Delhi Türk Sultanlığı'nın bilhassa Alaaddin'in 1290'larda Güney Hindistan'a akınları ile başlayan ve 1318 yılından sonra Devletâbâd'ı fethetmesi neticesinde Güney'e de Türk hakimiyeti taşınmıştır. Devletâbâd, Delhi Türk Sultanlığı'nın payitahtı olduktan sonra Kuzey'den buraya halk tehcir ettirilmiş ve bu esnada ortaya çıkan karışıklıktan faydalanan bazı ileri gelenler Dekken'de kendi devletlerini kurmak için adım atmışlardı¹⁰².

Tuğluklar döneminde Delhi Sultanlığı'na meydan okuyarak ve Delhi saltanatının kalıntıları üzerinde ortaya çıkan Behmenîler, Dekken'de Müslüman hanedanlıklardan en güçlüsüydü. Delhi Sultanı Muhammed Tuğluk'un güttüğü politika sebebiyle ayaklanan Dekken ileri gelenleri Devletâbâd kalesini ele geçirdiler ve kendilerinden biri olan Afgan asıllı olduğu iddia edilen İsmail Muh'u, Nasiruddin Şah ismiyle hükümdar ilan ettiler. Bunun en önemli sebebi 1344'te Malva ve Gücerat'a vali olarak atanan Aziz Hammar isimli bir adamın faaliyetleriydi. Halktan çokça haraç toplamaya başlayan Aziz Hammar'ın ilk ve acımasız faaliyetlerinden birisi 80 kadar emiri sarayında toplayıp hepsinin kafalarını kestirmektir. Sultan tarafından ödüllendirilen bu davranış genel bir ayaklanmaya sebep oldu. İsyanın ilk kolu 1345'te Gücerat'ta başladı. Sultan ilk

¹⁰² Firişte, **a.g.e.**, C. I, s.216-219; Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.287; Majumdar, **a.g.e.**, s.318; Sherwani, **a.g.m.**, s.3; Prasad, **a.g.e.**, s.414; Bayur, **a.g.e.**, s.418; Bayur, **a.g.e.**, s.314.

olarak isyanı bastırmak için asilere birlikler gönderdi ve başarılı oldu. Birçok ileri gelen yakalandı ve bazıları da Dekken'e kaçmaya çalıştılar. Sultan yüzlerce atlıyı göndererek bu kaçakların geri döndürülmesi emrini verdi. Kaçaklar yakalandılar ve mahkûm edildiler ancak mahkûmlar harekete geçerek muhafızları öldürdüler ve Devletabad'a geri dönüp henüz bitmemiş isyana devam etmeye karar verdiler. Bunun sonucunda devlet hazinesi yağmalandı¹⁰³.

İsmail Muh, asilerden ileri gelenleri davet ederek onlara kendisinin bu görev için uygun olmadığını, kendilerine bir lider seçmeleri gerektiğini bildirdi. Kendisi de Hasan Kanku'yu önereceğini söyledi. İleri gelenler bu fikri kabul ettiler ve onlar tarafından da iyi bir lider olarak bilinen Hasan¹⁰⁴ 12 Ağustos 1347'de Ebu'l-Muzaffer Alaaddin Behmen unvanıyla hükümdar ilan edildi. Alaaddin Hasan adına hutbe okundu ve sikke darbedildi. Alaaddin Hasan, Devletâbâd'ın güneyinde Dekken'in merkezinde yer alan Gülberge'yi o zamandan itibaren sultanlık ikametgahı ilan etti. Bu sebeple Ahsenâbâd olarak adlandırılan Gülberge, Dekken'de Müslümanların ilk payitahtı oldu¹⁰⁵.

¹⁰³ Gribble, **a.g.e.**, s.20.; Bayur, **a.g.e.**, s.416-417.

¹⁰⁴ Hasan Kanku 1290'da doğdu. Hayatının ilk 30 senesi tarla işçisi olarak çalıştı. Daha sonra Gangu adında Delhili bir Brahman tarafından istihdam edildi. Brahman ona şehrin surlarına yakın bir arazi tahsis etti. Bir çift hayvanla iki çiftçi burada çalıştılar. Hasan çalışkan ve erdemli bir adamdı. Rivayete göre Hasan arazide çalışırken bir gömü buldu ve bunu dönemin hükümdarı Sultan Gaziuddin'e götürdü. Sultan Hasan'ın bu dürüst davranışından ötürü onu kendi himayesine aldı ve Mir-i ahurluk makamına getirip kendi 100 atına bakması için görevlendirdi. Brahman sarayda görevli astrologlardan biriydi ve birgün Hasan hakkında bir kehanette bulundu. Onun gelecekte hükümdar olacağını söyledi. Hasan'a da bu yönde telkinler vererek kendisini de bu göreve gelince maliyeden sorumlu yapması için ondan söz aldı. Kendisi için başkalarının söylediği şeyler için kendisini hazırladı. Tevafuken bu söylenenler gerçekleşti. Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.284-286; Gribble, **a.g.e.**, s.14-15 ; Firişte (**a.g.e.**, C.II, s.297)'ye göre Hasan, Delhi'de Muhammed b. Tuğluk'u destekleyen bir Brahman'ın hizmetçisiydi. Daha sonra Hindu efendisinin himayesiyle öne çıkmaya başladı. Tabi ki bu bilgileri destekleyen bir malumat Müslüman tarihçilerin eserlerinde görülmemektedir. Ayrıca Hasan kendisinin İran'ın meşhur kahramanı İsfendiyar'ın oğlu Behmen'in soyundan geldiğini iddia etti. Bu sebeple bu hanedan Behmen'e atıfla Behmenî hanedanlığı olarak adlandırılmıştır. Firişte bu durum için Ahmednagar sultanlık kütüphanesinde Hasan Kanku için bir soy ağacı düzenlendiğini gördüğünü ve bunun, onun sultanlığı için yazıldığını ve Hasan'ın Afgan asıllı olduğunu söylemiştir. Bkz. Majumdar, **a.g.e.**, s.350.; Bazı kaynaklar (Bayur, **a.g.e.**, s.419)'da da Behmen ismini alması hakkında iki görüş vardır. Muhammed Tuğluk'ın müneccimi Hindu Kanku Behmen'den veya bu müneccimden aldığı ismini tarihi bir şahsa isnad ederek meşrulaştırmak istemesi sebebiyle Behmen'e dolayısıyla İsfendiyar'a dayandırmasıdır.

¹⁰⁵ Majumdar, **a.g.e.**, s.351; Firişte, C.II, **a.g.e.**, s.290-291; Sherwani, a.g.m., s.3; Prasad, **a.g.e.**, s.414; Majumdar, **a.g.e.**, s.351; Bayur, **a.g.e.**, s.418.

Dekken’de 200 yıllık bir hüküm sürecektir önemli bir devlet kuran Alauddin Hasan Behmen, Muhammed Tuğluk burayı terkettikten sonra Hindu krallarla savaşmak zorunda kalmıştı. Vicayanagara Racalarının bu dönemde Behmenîler’in ve dolayısıyla Müslümanların düşmanı olarak tarih sahnesine çıktığı bilinmektedir¹⁰⁶. Hasan’a tabi olmayan güneydeki bu Hindular, Dekken'deki siyasi bozulmalardan bir kâr elde edemediler. Bu sebeple Behmenîler başarılı bir fetih hareketi başlattılar. Hasan, 11 Şubat 1358'de öldüğünde geride kuzeyde Wainganga nehrinden Krişna nehrine ve batıda Devletabad'dan Bhongir'e ve doğuda Nizam'ın topraklarına kadar uzanan bir devlet bıraktı. O, Sultanlığın rahat idaresi için toprakları Gülberge, Devletâbâd, Berar ve Bidar olarak dört *taraf*¹⁰⁷ ayırdı. Her bir eyalete de yönetici olarak bir vali ve bölgeyi korumakla görevli ordu tahsis edildi. Valinin altındaki bütün kademeler belirlenip bu makamlara tayinler yapıldı. Eski hükümdar İsmail’e Emir’ül-Umera unvanı verildi. Alauddin Hasan, söz verdiği üzere Muhammed Tuğluk döneminin müneccimi ve kendisini yetiştiren Gangu’yu da devlet hazinesine tayin etti¹⁰⁸.

1.2. Hasan Kanku’nun Varisleri

1.2.1. I. Muhammed Şah (1358-1375)

Alauddin Hasan Kanku 11 yıl iki ay ve yedi gün sürdürdüğü hükümdarlıktan sonra 11 Şubat 1358’de vefat etti. Hasan ölüm döşegindeyken büyük oğlu I. Muhammed Şah’ı varisi olarak göstermişti. I. Muhammed hükümdar olduktan hemen sonra doğrudan sultanlığa bağlı birlikler kurdu. Bunlardan birisi ileri gelenlerin çocuklarından oluşan 200 gençten oluşan bir silahdarlık idi. Ayrıca 4 bin kişiden oluşan ve başlarında ileri gelenlerden tecrübeli birisinin olduğu bir

¹⁰⁶ Kulke, **a.g.e.**, s.262-263.

¹⁰⁷ “Taraḥ” kelimesinin Hindistan’da Müslüman Türk devletlerinde devlet toprağının ayrıldığı her bir mıntika idi. “Taraḥdar” ise bu mıntikaları idare eden valilere verilen isimdi.

¹⁰⁸ Kanku Müslüman bir idarede önemli bir göreve getirilen ilk Brahman oldu. Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.291; Majumdar, **a.g.e.**, s.350; Prasad, **a.g.e.**, s.415.

de muhafız birliğı teşkil ettirdi. İçişleri, bakanlıklar, hükümet ve valiliklerdeki yönetimle alakalı işlere yoğunlaştı¹⁰⁹.

Muhammed Şah sultanlığının ilk dönemlerinde Vicayanagara ve Telingana'daki Hindulara haber göndererek babasının elinden aldıkları her yeri kendisine iade edilmesini istedi. Reddedilmesi durumunda işgal edeceğini ilan etti. Ancak bu saldırı I. Muhammed'in annesi Melike Cihan'ın hac farızasını yerine getirmek için Mekke'ye gitmiş olması sebebiyle 18 ay kadar ertelendi. Muhammed Şah, annesi döndükten sonra savaşa karar verdi. Sultan Racalardan sahip oldukları en iyi filleri, kıymetli mücevherleri ve Dekken'de üretilen bazı emtiadan istedi. Fakat bu kabul edilmedi. Telingana Racası, oğlu Vinaik Dev'i bir orduyla görevlendirdi. Vicayanagara da gönderdiği bir birlikle ona destek oldu. Fakat Hindular, Bahadur Han komutasındaki Müslümanlara karşı yenildiler ve ülkeyi Varangal çevresine kadar yağmaladılar. Raja bu yenilgi neticesinde önceden reddettiğı haracı Behmenîlere büyük bir miktar altın, 25 fil ve kıymetli mücevher olarak Gülberge'ye göndermek zorunda kaldı¹¹⁰.

Saltanatı boyunca Varangal ve Vicayanagara'ya karşı savaşlar yürüten I. Muhammed Şah'ın karşısındaki devletler epey direndiler ancak Gülberge birliklerine boyun eğmek zorunda kalarak büyük kayıplar verdiler. Bu sebeple ağır şartlar altında barış yapmak zorunda kaldılar. Kısa bir süre sonra da I. Muhammed Şah 1375'te vefat etti¹¹¹.

1.2.2. Mücahid Şah (1375-1378) ile Davud Şah (1378) Suikastleri ve II. Muhammed'in (1378-1397) Tahta Çıkması

I. Muhammed Şah'ın vefatından sonra Melik Seyfeddin Gûrî'nin kızımdan olan oğlu Mücahid Şah tahta çıktı ve ilk iş olarak Vicayanagara'ya karşı sefer düzenledi. Ancak bu seferde başarılı olamadı ve Vicayanagara Racasıyla barış yapmak zorunda kaldı ve payitahta geri döndü. Mücahid Şah akrabalarından birisi

¹⁰⁹ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.298-299; Majumdar, **a.g.e.**, s.350.

¹¹⁰ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.308.

¹¹¹ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.326; I. Muhammed Şah'ın ölüm tarihi 1377 olarak zikredilmektedir. Bkz. Majumdar, **a.g.e.**, s.350.

olan Davud Han tarafından suikaste uğradı fakat Davud Han tahtı ele geçirdikten sonra Mayıs 1378'de Mücahid Şah'ın üvey kız kardeşi Ruh Perver Ağa tarafından bir suikastçi tutuldu ve Davud Han, Gülberge Camii'nde namaz kılarken suikastçi tarafından secdeye gittiği esnada kılıçla ağır yaralandı. Davud Han'ın muhafızlarından Han Muhammed suikastçiyi anında etkisiz hale getirdi. Han Muhammed liderliğinde komutanlar ve ileri gelenler II. Muhammed Şah'ı tahta geçirdiler. Seleflerinin aksine II. Muhammed savaşı sevmezdi. Kendisini öğrenmeye adadı ve ülke onun döneminde dışarıdan bir tehdide maruz kalmadı. Şah, camiler ve yetimler için tamamen ücretsiz okullar inşa ettirdi. Tüm Asya'dan eğitilmiş kişileri kendi sarayına davet etti. II. Muhammed'in son zamanları tahta geçmeye istekli olan oğullarının entrikalarıyla geçti. II. Muhammed'in ölümünden sonra iki oğlu da başarılı olamadı ve Gülberge, Tacuddin Firuz Şah tarafından ele geçirildi¹¹².

1.2.3. Tacuddin Firuz Şah (1397-1422) ve I. Ahmed Velî Şah (1422-1436)

Firuz Şah, seleflerinin aksine kendi iktidarını ihtişam bakımından mükemmelleştirdi. Zorlu ve güçlü bir hükümdar olarak zulmü ve sapkınlığı ortadan kaldırmak için bütün enerjisini harcamış ve ilim adamlarının meclislerinde bulunmuştu. Dekken'de türban şeklinde mücevherle süslenmiş bir taç giyen ilk hükümdardır. Firuz Şah, Vicayanagara'ya birkaç sefer düzenlemiş ancak son seferinde başarılı olamamıştır. Hatta Vicayanagara birlikleri Behmenî topraklarının güney ve doğu bölgelerini ele geçirmiştir. Bu yenilgi sultanı zihinsel ve bedensel olarak yormuş ve ülkenin yönetimini iki kölesi Huşyar Aynülmülk ve Nizam Bidarülmülk'e emanet etmiştir. Firuz Şah tahtı da kardeşi Ahmed'e bırakmıştır¹¹³.

Ahmed Şah kardeşinin ve askeri kayıpların intikamını almak için Vicayanagara'ya karşı sefere çıkmıştır. Viacayanagara'nın Behmenî birliklerini kuşatması Ahmed'i büyük bir sıkıntıya düşürmüştü ve ağır bir tazminat ödeyerek

¹¹² Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.328-345; Majumdar, **a.g.e.**, s.351.

¹¹³ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.342-375; Majumdar, **a.g.e.**, s.350-351.

barış yapmak zorunda kalmıştır. Anlaşmanın akabinde Behmenîler geri dönmüştür. 1424-1425 yılında Ahmed Şah'ın komutanı Han-ı Azam, Hindu krallığı olan Varangal'a saldırıp kalelerini zaptedip kralı öldürerek bu seferde başarılı oldu ve muazzam bir ganimetle geri döndü. Varangal'ın bağımsızlığı bu şekilde bitmiş oldu. Ahmed Şah bu sefer Malwa'ya savaş açtı. Malwa hükümdarı Huşeng Şah büyük bir hezimetle yenildi. Ahmed Şah payitahtı Gülberge'den sağlıklı bir iklimi olması sebebiyle Bidar'a taşıdı. Eğitilmiş olmamasına rağmen âlimlere her zaman destek oldu. Bu arada Dekken'de bir tarafta Afrikalılar (babası Afrikalı annesi Hindistanlı) diğer tarafta da Türkler, Araplar ve İranlılar arasında büyük bir çekişme vardı. Behmenîlerin tarihi bu aşamadan sonra ülkeyi tüketen mücadelelerin olduğu bir döneme girdi¹¹⁴.

1.2.4. II. Alauddin Ahmed Şah (1436-1458) ve Hümayun Şah (1458-1461)

Babası I. Ahmed Şah'tan sonra, II. Alauddin Ahmed Şah, babasının en büyük oğlu olmasından faydalanıp 1436 yılında yeni hükümdar oldu. Kardeşi Muhammed'i saraydan uzaklaştırmadı. Dilaver Han'ı saltanat vekili, Hoca Cihan Esterâbâdî'yi de vezir olarak tayin etti. 1443'te beş yıldır haracını ödeyen ancak artık ödemeyi reddeden Vicayanagara üzerine kardeşi Muhammed Han ve Hoca Cihan'ı gönderdi. Raya tekrar düzenli olarak haraç ödenmesini kabul ederek barış yapmak zorunda kaldı. Bu zamanda Raya, Müslüman askerleri ordusunda istihdam etmeye başladı. Onlar için başkentte bir de cami kurdu. Alauddin diğer sultanlar gibi inancına bağlıydı ve etrafına çokça yardımlar ulaştırıyordu. Alauddin camiler, okullar ve hayır kurumları kurdu ve Bidar'da bir hastane inşa ettirdi. Meşhur vezir Mahmud Gâvân bu dönemde diplomasinin inceliklerine hakim olması sebebiyle dönemin bazı karışıklıklarını kontrol altında tutmaya çalıştı¹¹⁵.

¹¹⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.342-375; Majumdar, **a.g.e.**, s.350-351.

¹¹⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.390-420; Farooqui, **a.g.e.**, s.154.

II. Alauddin Ahmed Şah, 1458 Nisan'da öldü ve büyük oğlu Hümayun tahta geçti¹¹⁶. Zalimliğiyle ünlü bu Sultan'ın Ekim 1461'de hizmetlileri tarafından zehirlenerek öldürüldüğü rivayet edilmektedir. Hümayun her ne kadar zalim olsa da Mahmud Gâvân gibi feraset sahibi bir vezire sahipti¹¹⁷. Hümayun döneminde Mahmud Gâvân idari işlergörev almaya başladı. Muharebelerdeki başarılarıyla kendi üzerine düşen görevleri yerine getirerek sultanın güvenini kazandı¹¹⁸. Hümayun her ne kadar Behmenî sultanları arasında en acımasız olsa da Mahmud Gâvân'ı kendisine vezir seçerek akıllıca davrandığı söylenebilir¹¹⁹.

1.2.5. Nizamşah'ın Tahta Geçmesi (1461) ve Mahmud Gâvân'ın Öne Çıkması

Hümayun'un küçük oğlu Nizam Şah 1461 yılında tahta geçti. Annesi Mahdume Cihan zeki bir hanımdı ve oğlunu küçük yaşına rağmen tahtta kalmasını sağlamak için Hoca Cihan ve Mahmud Gâvân ile işbirliği yaparak devleti yönetmeye çalıştı. Onların bilgisi dışında hiçbir karar verilmedi. Ancak barış ve sükûnet ortamı çok uzun sürmedi. Behmenî tahtına bir çocuğun çıktığını işiten ve bu tecrübesizliğinden faydalanmak isteyen Orissa ve Telingana hükümdarlıkları sultanlığa saldırdılar fakat 40 bin kişilik ordu toplayan Behmenîlere karşı büyük kayıplarla geri döndüler. Ancak kısa bir süre sonra Malva sultanı I. Mahmud Halacî, Bidar'ı kuşatmış olsa da Gücerat sultanının, Behmenîlere yardım göndermesiyle Behmenî Sultanlığı kurtulmuş oldu. Bu olaydan sonra Nizam Şah, 30 Temmuz 1463'te vefat edince varisi III. Muhammed'in tahta geçişinden sonra devlette iktidarı kendi tekeline almak isteyen veziri Hoca Cihan'ın yerine III. Muhammed'in annesinin etkisiyle Mahmud Gâvân başvezir olarak tayin edildi. Çok geniş yetkilere sahip olan Gâvân görevini asla suiistimal etmedi. Göze çarpan kabiliyeti sayesinde Behmenî Sultanlığı'na sınırsız sadakatle hizmet etti ve tecrübesiyle iyi bir diplomasi ve başarılı askeri harekâtlarla Behmenîlerin hükümrانlığını birçok devletin

¹¹⁶ Majumdar, **a.g.e.**, s.351.

¹¹⁷ Smith, **a.g.e.**, s.285; Prasad, **a.g.e.**, s.435.

¹¹⁸ Farooqui, **a.g.e.**, s. 154.

¹¹⁹ Gribble, **a.g.e.**, s.109.

ulaşamadığı bir seviyeye getirdi. 1469'da Mahmud Gâvân, Konkan Hindu Racası üzerine yürüdü ve birkaç kaleyi zaptetti. Ayrıca Vicayanagara'nın en önemli limanlarından biri olan Goa'yı ele geçirdi. Bu arada Behmenî komutanlarından Nizamulmülk Bahrî de Racamundry ve Kondavir kalelerini zaptetti. Bu şekilde eskiden ulaşılamayan yerlere Behmeni hanedanlığı yavaş yavaş ulaşıyordu. 1473-1474 yıllarında “Bijapur Kıtılığı” olarak bilinen feci bir kıtlık baş gösterdi ve Dekken'i harap edip birçok ölüme sebep oldu. Tam iki yıl boyunca yağmur yağmadı ve yağmurların başladığı üçüncü yıl neredeyse hiç çiftçi kalmamıştı.¹²⁰.

1.3. Vezir Mahmud Gâvân

Hazar gölü kıyısında bulunan Gîlan'ın Gâvân şehrinde 1411 senesinde doğan Mahmud Gâvân'ın ailesi Gîlan sultanının himayesindeydi. Bu sebeple iyi bir eğitim gördü ve genç yaşta hacca gitti. Gîlan sultanının nüfuzunu kaybetmesi sebebiyle yaşanacak çekişmelere dahil olmamak için 1453'te Dabul limanından Behmenîlerin payitahtı Bîder'e ulaştı. Burada ticaretle uğraşan Mahmud Gâvân, II. Alauddin Ahmed Şah döneminde Behmenî sarayına girdi. Bu dönemde ticaret yaptığı için Melik'üt-tüccar¹²¹ olarak anılıyordu¹²².

Mahmud Gâvân büyük bir yöneticiydi. O askeri alanda ve hükümdara karşı güçlü olma eğilimindeki emirlerin yetkilerini azaltmak amacıyla birçok düzenleme yaptı. Maliyeyi düzenledi, adalet sistemini geliştirdi, halkı eğitime teşvik etti ve toprak düzenlemesi yaparak devlet için masraf olmaktan çıkardı. Yolsuzluk yapanları adalete teslim etti. Ordu da iyi bir reforma tabi tutuldu, daha disiplinli bir hale getirildi. Eyalet valilerinin elinden tayin yetkisini alıp, askeri birliklerin sayılarında düzenlemeye gitti ve birçok pergeneyi¹²³ hazine arazisi

¹²⁰ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.465; Majumdar, **a.g.e.**, s.353-354; Farooqui, **a.g.e.**, s.155; Smith, **a.g.e.**, s.285; Prasad, **a.g.e.**, s.438-441. Mezkur kaynaklarda Hümayun'dan sonra yerine geçen Nizamşah'ın annesi Mahdume-i Cihan ve Mahmud Gâvân tarafından himaye edildiği geçse de bu durum daha çok Nizamşah'ın kardeşi II. Muhammed Leşkerî dönemi için geçerlidir. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, s.431.

¹²¹ Hindistan ve İran coğrafyasında verilen bir unvan olan melik'üt-tüccar için bkz. Rıza Kurtuluş, “Melik'üt-Tüccar” **DİA**, C.XXIX, Ankara, 2004, s.82.

¹²² Rıza Kurtuluş, “Mahmud-ı Gâvân”, **DİA**, C.XXVII, Ankara, 2003, s.361-362.

¹²³ Delhi Türk Sultanlığı'nda eyaletler “şık” adı verilen idari bölümlere ayrılmış “şıklar” da “pergene”lere ayrılmıştır. Bir pergene yüz kadar köyü içine alabiliyordu. Kortel, **a.g.e.**, s.276-277.

olarak belirleyerek merkezi otoriteyi genişletti. Hasan Kanku'nun dört eyalete ayırdığı ülkeyi sekiz eyalete yükseltmek suretiyle yeni idarî sistemle devletin idamesini sağlamayı hedefledi¹²⁴. Bu vilayetlerin üçünde Gariban'dan Gâvân, Yusuf Adil Han ve Fahrülmülk, diğer beş vilayette de Dekkenîlerden kişiler vardı¹²⁵.

III. Muhammed Şah döneminde Mahmud Gâvân, Telingana gibi önemli bir Hindu merkezini fethetti. Ordudaki bazı sorunları aşmak için 500 kişilik subay kadrosunun maaşına zam yaptı. Ancak birçok askeri zafer ve bazı reformlar gerçekleştirilse de sarayda özellikle Mahmud Gâvân üzerindeki entrikalar saltanatın dağılmasına sebep oldu. Feraset sahibi olmayan sultanın şaraba olan düşkünlüğü yüzünden Sultan özellikle Mahmud Gâvân üzerindeki entrikaları göremedi¹²⁶.

Gâvân'ın yönetimdeki reformlarıyla illerin yeni sınırlarını beğenmeyen ve bunu bir tehdit olarak algılayan valiler¹²⁷ ve onun başarısını ve nüfuzunu kıskanan Dekken ileri gelenleri Mahmud Gâvân'ı öldürmek için komplo kurmaya karar verdiler. Önce Gâvân'ın mühürdarına rüşvet verdiler ve boş bir kağıt üzerine Gâvân'ın mührünü bastırdılar. Sonra Mahmud Gâvân'ın ağzından Vijayanagar kralı Narasinha Raya'ya mektup yazıp bunu kontrolleri altındaki sultana verdiler¹²⁸. Mahmud Gâvân, İran menşeli olarak Gariban'dandı ve Dekkenîlerin bir çoğuyla yakın ilişkilerde bulunmuştu. Bunun yanı sıra Brahmanlıktan İslam'a girmiş olan Telingana valisi Melik Hasan'ın faaliyetlerini beğenmiyordu. 1481 Nisan ayında entrikacılar Mahmud Gâvân ile Vicayanagara Racası arasında sahteliği apaçık belli olan bu mektubu hükümdara verdiler. Mektubu okuyan sultan sinirlendi ve Gâvân'ı huzuruna çağırttı. O anda bile sarhoş olan hükümdar yıllardır kendisine ve seleflerine hizmet eden bu yaşlı veziri yargılamadan ve mektubu soruşturmadan 5 Nisan 1481'de infazına karar verdi¹²⁹. Gâvân hakkında

¹²⁴ Smith, **a.g.e.**, s.285; Prasad, **a.g.e.**, s.443.

¹²⁵ Bayur, **a.g.e.**, s.433-434.

¹²⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.504-505; Majumdar, **a.g.e.**, s.354.

¹²⁷ Farooqui, **a.g.e.**, s.155.

¹²⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.505-507; Prasad, **a.g.e.**, s.443; Farooqui, **a.g.e.**, s.155.

¹²⁹ Smith, **a.g.e.**, s.286.

düşmanlarının planını öğrendikten sonra zihinsel olarak çöken sultan kendi hatasını farkedip keder ve pişmanlıkla 22 Mart 1482'de intihar etti¹³⁰.

Devlete 35 yıl hizmet eden ve 78 yaşında olan Mahmud'un sadakati sultan tarafından bilinse de olayı araştırmadan o zamana kadar belki de eşi görülmemiş bu vezirin infazı geniş çapta Gariban hizbi ve az da olsa Dekkenîyan tarafından onaylanmadı. Bu üzüntü verici ve sarsıcı olayın akabinde Gariban'dan olan çoğu valiler ki, onlardan bir tanesi Yusuf Âdil Han idi, geri dönüp payitahta gelmeyi reddettiler. III. Muhammed Şah da bu yanlış anlaşılmadan kaynaklı olayın üzüntüsüyle 1482'de ölene kadar Dekkenîyan ve destekçileriyle kaldı. Rus tüccar Athanasius Nikitin'in Behmeni devletini ziyaretinden anlaşılıyor ki, eğitimin önemini kavrayan Mahmud Gâvân'ın vezirliği döneminde İslamî eğitim asla ihmal edilmiyordu. Hatta Bidar'da daha sonra onun adının verildiği bir medrese inşa ettirdi ve bu medresede Şiilik önem kazandı. Bu da İran'ın gerek dinî gerekse de mimari açıdan Dekken'i ne kadar etkilediğini göstermektedir¹³¹.

Mahmud Gâvân sadece çağdaşları arasında değil aynı zamanda önceki İslamî idareciler içerisinde adaletiyle, tutarlı ve akılcıca karar vermesiyle öne çıkmaktadır. Telingana, Goa, Ausa, Parenda, Şolapur, Darur ve diğerleri onun askeri ve ilmi kabiliyetlerini onaylar niteliktedir. Onun karakteri birçok yönden çağdaşlarına göre üstündü. Kendisi toplumun yararına birçok faaliyette bulunmuştur. İlme ve ilim sahibi kişilere düşkün oluşu sebebiyle o Bidar'da medrese ve kütüphane tesis ettirdi. Ayrıca o tamamen tarafsız olmasıyla da adil bir yönetici unvanını da hak etmiştir. Ortaçağ Hindistan'ında Mahmud Gâvân müstesna bir yere sahiptir. Bir devlet adamı olarak Gâvân'ın yaşamı sadelik ve fedakarlık kelimesiyle özetlenebilir. İhtiraslarının peşine düşmeyen Gâvân, savaşlarda başarılı olup ülkeyi genişletip reformlarla devletini abad etmeye çalıştı¹³².

¹³⁰ Majumdar, **a.g.e.**, s.354. Bazı kaynaklar (Smith, **a.g.e.**, s.287)'da üzüntüsünden daha çok içkiye bağlandığından bahsedilmektedir. Yıllardır birçok hükümdara sadakatle hizmet eden bir vezirin bu şekilde vefatı hükümdarın vicdanını rahat bırakmamış olabilir.

¹³¹ Farooqui, **a.g.e.**, s.155.

¹³² Smith, **a.g.e.**, s.287; Majumdar, **a.g.e.**, s.354; Prasad, **a.g.e.**, s.444-445.

Behmenî Sultanlığı Mahmud Gâvân'ın ölümünden sonra kaçınılmaz bir şekilde çöküşe geçti. III. Muhammed Şah'ın oğlu Mahmud Şah ne kişisel yeteneğe ne de sultanlığın bütünlüğünü sağlayacak bir vezirin rehberliğine sahip değildi. Dekkenîlerle yabancılar arasındaki mücadele engellenmedi hatta kin ve nefretle artarak devam etti. Eyalet valileri kendi bağımsızlıklarını ilan edip merkezdeki karışıklıktan bir nebze de olsa kurtuldular. Mahmud Şah'ın sözde otoritesi payitahtın küçük bir bölgesinde sınırlıydı ve çevresi bağımsızlıklarını kazanan hanedanlıklar tarafından ihata edilmişti. Mahmud'un ipleri adeta Türk kökenli, zeki bir adam olan Kasım Berîd¹³³'in elindeydi. Onun ölümünden sonra bu durum Kasım'ın oğlu Dekken tilkisi denilen Emir Berîd'le devam etmiştir¹³⁴.

Son hükümdar Kelimullah Şah, gizlice Babürlülerin yardımını alarak hanedanının eski gücünü geri kazanmak istemişse de hayal kırıklığına uğrayıp başarısız oldu. Kelimullah Şah'ın 1527'de ölümünden sonra Behmenî hanedanlığının takriben 180 yıllık hükümrânlığı da sona ermiş oldu. Behmenî dönemi bize okunacak hoş bir tarih sunmaz. Padişahların çoğu çok tehlikeli savaşlarda kendileri bizzat savaşmış dahası kendileri iç karışıklıklar ve entrikalarla ziyadesiyle rahatsız edilmişlerdi. Hanedanlığın 18 şahından beşi öldürülmüş. İkişarap müptelâlığı sebebiyle vefat etmiş, üçü tahttan indirilmiş ve ikisinin de gözlerine mil çekilmiştir¹³⁵.

Bu döneme Behmenî devletinin çöküşü ve Yusuf Âdil Han'ın öne çıkmasının sebeplerden birisi olan Dekkenî-Âfâkî çekişmesi damga vurmuştur. Dekken bölgesi Hindistan'ın güneyindedir ve özellikle iklim şartları sebebiyle çok eski devirlerden beri kuzeyden göç alması biraz zor olmuştur. Bu sebeple kuzeyde kurulan Delhi Türk Sultanlığı gibi kuzeyden gelen ve savaşma kabiliyetine sahip askerler sürekli Dekken'e getirilemiyordu. Dekken'e gelebilenlerin büyük çoğunluğu erkek olduğu için güney halkıyla evlenmek suretiyle yerleşiyordu. Buraya gelen Türkler, İran'dan Basra-Dekken limanları aracılığıyla intikal

¹³³ Kasım Berîd, Çerkez kökenli bir köleyken III. Muhammed döneminde (1463-1482) Berîd-i memâlik makamına getirilmişti. Enver Konukçu, "Berîdşâhîler", *DİA*, C.V, İstanbul, 1992, s.502.

¹³⁴ Majumdar, *a.g.e.*, s.355; Smith, *a.g.e.*, s.287.

¹³⁵ Majumdar, *a.g.e.*, s. 349-354; Prasad, *a.g.e.*, s.447.

ediyorlardı. Türkler haricinde Habeşliler ve zenciler de savaşma kabiliyetine sahip oldukları için getirilirdi. Dekken yerlilerinin ihtiyaç duyduğu kuvvet dışarıdan temin edildiği için kuzeydeki kadar güçlü devletler güneyde kurulamamıştır denilebilir. Behmenîlerin de kuzeyde sürekli mağlup olup güneyde Telingana ve Vicayanagara'ya galip gelmesi de bunun bir örneğini oluşturmuştur. Behmenîler döneminde önceleri özellikle kuzeyden gelip Dekken'e yerleşen halk yerlileşmiş Türklerden müteşekkildi. Buraya gelen yeni Türkler, Habeşliler ve zencilerden oluşan bu topluluk ile yerlileşmiş Türkler arasında zamanla gelişen bir husumet meydana geldi. Âfâkî veya Gariban denilen yabancı topluluğun İran tarafından gelmesi sebebiyle Şiî, Dekkenî'lerin de Sünnî olmasının az da olsa bu husumeti körüklediği söylenebilir. Bu husumet Behmenîlerin dağılmasının en önemli sebebini oluşturmuştur¹³⁶.

Dekken'de bu gruplar arasındaki rekabet ve tartışmalar büyük bir sıkıntı kaynağı olmuş ancak Gâvân bu problemleri yapacağı reformlarla atlatılabileceğini düşünerek devletin hemen her alanına el atmıştır¹³⁷. Garibanlar, Dekkenîler tarafından onaylanmayan hiyerarşik mevkiler için de çaba göstermiştir. Böylelikle yüksek mevkilerin dağılımında II. Davud'un yaptığı seçimler Dekkenîler için bir tehdit olarak telakki edilmiştir. Muhtemelen bu durum sultanın suikaste uğramasının sebebi idi¹³⁸.

Özellikle Mahmud Gâvân döneminde bu mücadele had safhaya çıkmıştı. Öyle ki Gâvân devlet kademelerine denk tayinler yaparak fitnenin büyümesini engellemeye çalışıyordu. Bu sayede vezir olarak iyi bir izlenim bırakıyordu. Halk da onu çok seviyordu. Mahmud Gâvân da aslında Garibanlardan idi ve Şiileri teşvik ediyordu¹³⁹. İki hizip arasındaki bu mücadele Behmenîlerin X. hükümdarı Sultan Alaaddin I. Ahmed döneminde (1422-1436) kanlı çatışmalara kadar varmaktaydı. Sultan ise o dönemde Âfâkîlerin tarafındaydı¹⁴⁰.

¹³⁶ Bayur, **a.g.e.**, s. 428-429.

¹³⁷ Smith, **a.g.e.**, s.285; Prasad, **a.g.e.**, s.443.

¹³⁸ Farooqui, **a.g.e.**, s.153.

¹³⁹ Farooqui, **a.g.e.**, s.155; Ertaylan, **a.g.e.**, s.3.

¹⁴⁰ Bayur, **a.g.e.**, s.429-430

Türkler, Araplar ve İranlıların Dekken platosuna göç etmesi buranın sosyo-kültürel oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Göçmenlerin birçoğu da özellikle I. Muhammed zamanında davet edilmiştir¹⁴¹. II. Ahmed döneminde ordu içinde bölünmeler baş göstermiş ve bunu önlemek ve ordunun böyle şeylerle uğraşmaması için Konkan'a sefer düzenlenmiştir¹⁴². 1443'teki bu seferde Dekkenîler geri planda kalmış fakat Âfâkîler ise ön planda olmuştur. Âfâkîler, Vicayanagara ile yapılan savaşın kazanılmasında büyük pay sahibi olduklarından üstün konuma geçmişlerdir¹⁴³.

Alauddin II.Ahmed zamanının büyük bir kısmını eğlenceye ayırıyordu. Bunu fırsat bilen Dekkenîler bir komployla Âfâkîleri eğlendikleri bir zamanda hazırlıksız yakalayıp birçok komutanı öldürdüler. Bu saldırıdan Kasım Berîd'in de içlerinde olduğu çok az kişi kurtuldu. Alauddin'in ölümünden sonra yerine geçen "Zalim" Hümayûn da Âfâkîlerin tarafındaydı¹⁴⁴.

Hümayun'dan sonra tahta yükselen 8 yaşındaki Nizamşah'ın döneminde Âfâkîlerden Melikşah Türk ve Mahmud Gâvân üstün ve söz sahibi konumdalardı. Ancak onun daha çocukken ölümü kardeşi II. Muhammed Leşkerî'nin de daha çocukken tahta yükselmesini sağladı. Bu dönemde annesi Mahdume'i Cihan ile birlikte Mahmud Gâvân yönetimde söz sahibidir. Hatta Anne Sultan, Melik Türk'ten şüphelenip onu Dekkenî'lerden Nizamulmülk'e öldürtmüştür. Bundan sonra da Melik Türk'ün sahip olduğu Hoca Cihan unvanı Mahmud Gâvân'a verilmiştir. Nizamulmülk 1467'de Kerla kurganını almak için çıktığı seferde iki racput tarafından öldürüldü. Bu savaşta Âfâkîlerden Yusuf Âdil Han Sevaî Türkmen ve Derya Han Türk öne çıkmıştır¹⁴⁵.

Mahmud Gâvân'ın vezirliği döneminde Hasan Kanku'nun devleti ayırdığı dört eyalete yeni valiler atanmıştı. Bunların ikisi Dekkenî diğer ikisi de Âfâkî idi. Buna göre: Bicapur'u da içine alan Gülberge, Mahmud Gâvân tarafından alındı.

¹⁴¹ Farooqui, **a.g.e.**, s.153.

¹⁴² Konukçu, **a.g.m.**, s.354.

¹⁴³ Bayur, **a.g.e.**, s.429.

¹⁴⁴ Bayur, **a.g.e.**, s.429.

¹⁴⁵ Bayur, **a.g.e.**, s.430

Devletâbâd, Yusuf Âdil Han'a verildi ve emrine Derya Han Türk, Kasım Bey, Şahkulu Han gibi beyler tahsis edildi. 1472'de Orisa'ya yapılan başarılı seferin komutanı olan Hasan Bahri Nizamulmülk unvanı verilerek Telingana'ya ve Fethullah İmadulmülk de Berar'a tayin edildi. Bu tayinler Mahmud Gâvân'ın devlet içerisindeki iki hizbi dengelemek için yaptığı ve aralarında dostluk teşkil etmeye çalıştığı söylenebilir. Âfâkî'den olan Yusuf Âdil Han ile Dekkenî'den olan İmadulmülk'ün arasında dostluk olsa da Hasan Nizamulmülk'ün kendi hizbinin görüşlerinden ve Mahmud Gâvân ve onun kölesi Yusuf Âdil Han'ın itibarından ötürü kıskandığı söylenebilir¹⁴⁶.

1.4. Behmenîlerin Parçalanması ve Hanedanlıkların Kuruluşu

Behmenî Sultanlığı'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan hanedanlıkların bağımsızlıklarını ilan etmesi kısa bir zaman dilimi içinde olmamıştır. Bu durum aynı zamanda hanedanlıkların bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle Behmenî Devletini tamamen dağıtmamış, hatta belli bir müddet daha hanedanlıkların büyük kısmı Behmenî sultanlarına karşı ihtiram gösterecek ve sultanları kendilerinin hamisi olarak görmüşlerdir.

1.4.1. Sultan Şihabuddin Mahmud (1482-1518) Dönemi

Muhammed Şah 1482'de öldüğünde 12 yaşındaki oğlu Şihabuddin Mahmud tahta geçti. Sultan zevk ü sefa içerisinde yaşıyordu. Bu dönemde sultan halk üzerinde de olumsuz bir etki yaptı. Bunun neticesinde devlette bir takım sorunlar ortaya çıkmış ve halkta olan bu çözümler sebebiyle valiler bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Oldukça uzun bir dönem tahtta kalmasına rağmen Behmenî sultanlığında saray entrikalarının başlaması, siyasi suikastlerin gerçekleşmesi ve parçalanması ve en önemli komutanların da kendi devletlerini birer birer kurması da bu döneme denk gelmiştir. Sultan tahta çıktığında Yusuf Âdil Han biat için gelmiş ancak Dekkenîyanla Gariban arasında bir savaş vuku

¹⁴⁶ Bayur, **a.g.e.**, s.432; Konukçu, **a.g.m.**, s.354.

bulmuştur. Önceleri Dekkenîler üstün durumda olsa da Yusuf Âdil'in başında bulunduğu Gariban ordusu galip gelmiş ve yaklaşık 20 gün süren mücadelede 4000 kişi hayatını kaybetmiştir. 1486'da ileri gelenlerden Hasan Bahri öldürülmüştür. Gariban'ın üstünlüğü devam etmişse de Dekkenî ordusu sarayı basmak için harekete geçmişti. Türk olan saray muhafızları Gariban ordusu gelene kadar direnmiş ve sonunda baskın yapanlar öldürülmüştür. Bu şekilde 3 gün süren çatışmalarda pek çok kişi hayatını kaybetmiştir¹⁴⁷.

XV. yüzyılın sonuna doğru Dekken bölgesindeki dini ve siyasi gruplar arasında yaşanan çatışmalarda artış meydana gelmiştir. Bu olaylar Kasım Berîd'in sultanı icbar ederek kendisini başvezir yapmasını istemesiyle başladı. Eski valiler, soylular ve aslen bir kutval¹⁴⁸ olan ve Şihabuddin Mahmud zamanında güçlü bir mevkiye ulaşan Kasım Berîd gibi nüfuzlu kişiler birbirleriyle rekabet içerisine girdi. Sonuç olarak bu gruplar arasında ittifaklar oluştu. Bazı nisbeten küçük gruplar da iki ana grup arasında eridiler. Böyle bir durum Behmenî Sultanlığı'nın parçalanmasına ve beş halef devletin kurulmasına yol açtı. Behmeni devletinin zayıflayıp çökmesine sebep olan Dekkenî-Gariban çatışması 1492'den sonra neredeyse önemsiz bir konu haline geldi¹⁴⁹.

Bu çatışmanın yerini Yusuf Âdil Han ve Kasım Berîd çatışması almıştır. Valiler kendi bağımsız devletlerini deklare ettiler. Eski düşmanları olan Vijayanagara devletiyle daha büyük düşmanlar için ittifak kurdular. Bazen de bu devletler birbirleriyle ittifak kurarak Vicayanagar'dan ufak da olsa toprak parçası koparma umundaydılar¹⁵⁰. Dekken hanedanlıkları arasında sürekli bir çekişme ve kıskançlık vardı. Bidar'da sözde sultan olsa da onlar kendi içlerinde bağımsız hareket etmişler ama sultana karşı da hep bağlılık göstermişlerdir. Ayrıca bu devletler genellikle birbirlerini ortadan kaldırmak için fırsat kollamakta hatta bu amaç için Dekken'deki Hindu devleti olan Vicayanagar ile ittifak kurmaktan da

¹⁴⁷ Prasad, **a.g.e.**, s.446; Farooqui, **a.g.e.**, s.156; Konukçu, a.g.m., s.156; Bayur, **a.g.e.**, s.435.

¹⁴⁸ Kutvallar, Hindistan İslâm devletlerinde asayişten sorumlu memurlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevat İzgi, "Kutval" **DİA**, C.XXVI, Ankara, 2002, s.503-504.

¹⁴⁹ Farooqui, **a.g.e.**, s.169-171.

¹⁵⁰ Farooqui, **a.g.e.**, s.172.

çekinmiyorlardı¹⁵¹. Behmeni sultanları Sünnî olmasına rağmen beş halef devlet çoğunlukla Şii idi. Bu çelişkili gelebilir ancak Dekken ve İran arasındaki iletişim, Dekken'de yeni yerel seçkinlerin ve azınlık grupların ortaya çıkmasına sebep oldu. Dekken ve Safevi İran'ı arasındaki ticari ve diplomatik ilişkiler bu bağları güçlendirdi. Hatta İran'dan gelen birçok sanatçı, seyyah ve ilim adamı burada yeni kurulan devletlerin adlî ve dinî kadrolarını oluşturdu. Bu etki altında Şiilik halef devletlerin resmi mezhebi oldu. Bu devletlerin yöneticileri muhtemelen İran'la kuvvetli bir ilişki kurmak ve İran'a yakın olmak için Şiiliği takip etti. Zikredilen dönemde Şiiliğin toplumda oynadığı rol çok önemli bir hal almıştı¹⁵².

Kasım Berîd, sultan naibi olduktansonra sultanı kontrol etmeye başladı. Bu durum karşısında Sultan tarafından öldürülen Hasan Bahri'nin Devletabad'a vali olan ve bağımsızlığını ilan eden oğlu Melik Ahmed, Bicapur valisi olan Yusuf Âdil Han'a ve Berar valisi olan Fethullah İmadülmülk'e haber yollayıp bağımsızlıklarını ilan etmelerini tavsiye etmiştir. Artık Berar'da 1490'da Fethullah İmadülmülk'ün liderliğinde İmadşâhîler, Devletabad'da 1490'da Ahmed Nizamül-Mülk'ün liderliğinde Nizamşahîler, Bicapur'da 1490'da Âdilşâhîler, Gülkende'de 1512'de Sultan Kulu Kutbül-mülk Ali Şükr'ün liderliğinde Kutubşâhîler ve Behmenli devletinin merkezi Bidar'da sultanın kaçmasıyla sultan naibi olan Kasım Berîd'ül-Memalik'in oğlu Ali Berîd'in liderliğinde Berîdşâhîler hanedanlıkları kurulmuş oldu¹⁵³.

1.4.2. İmâdşâhîler (1490-1572)

Behmenî Sultanlığı'nın en kuzeyinde 1484'te bağımsızlığını ilan eden ilk hanedanlık¹⁵⁴ Berar'da İmâdşâhîler olmuştur. Berar, Behmeni Sultanlığı'nın en önemli vilayetlerinden birisi idi. İmâdşâhî devletinin kurucusu Fethullah İmad Şah, aslında bir Brahman idi ve III. Muhammed Şah döneminde İslam'ı seçip onun en iyi komutanlarından birisi olmuştu. Nizamşahlar devletinin kurucusu

¹⁵¹ Bayur, **a.g.e.**, s.439.

¹⁵² Farooqui, **a.g.e.**, s.170-171.

¹⁵³ Bayur, **a.g.e.**, s.436-437; Farooqui, **a.g.e.**, s.94; Ertaylan, **a.g.e.**, s.3; Nizami, **a.g.m.**, s.113; Mübarek, **a.g.e.**, s.90.

¹⁵⁴ Smith, **a.g.e.**, s.293.

Melik Hasan Bahri gibi o da 1472-1473'te Mahmud Gâvân'ın seferlerine destek vererek bu sayede Berar valisi oldu¹⁵⁵. Gavilgad ve Narnala kaleleri onun idaresinde tahkim edilmişti. Mahmud Gâvân'ın infazından sonra dehşete düşen Fethullah İmad Şah, 1490'da bağımsızlığını ilan ederek 20 yıl sürecek hükümdarlığını başlatmış oldu. Onun varisi Alaaddin İmad Şah (1510-30) babası gibi 20 yıl boyunca bu devleti yönetti. Hanedanlık kurulduğundan beri Ahmednagar (Nizamşahlar) ile çekişme halinde olmuştur. Hatta Burhan Nizamşah Berar sınırları içerisinde kalan Pathri şehrinin kendisine ait olduğu iddiasında olmuştur. Bu olaylar iki hanedanlığı savaşa sürüklemiş ve Pathri, Burhan Nizamşah'ın eline geçmiştir¹⁵⁶. Dört nesil hüküm süren bu hanedanlık 1574'te Ahmednagar tarafından işgal edilene kadar devam etmiştir. Hanedanlık daha sonra 1596'da Ekber'in oğlu Sultan Murad'a devredilmiştir¹⁵⁷.

1.4.3. Berîdşâhîler(1492-1619)

Hanedanın kurucusu olan Emir Kasım Berîd, Gürcü kökenlidir. Hoca Şahabeddin Ali Yezdî tarafından Bidar'a getirilen Kasım Berîd, Sultan Muhammed Şah Leşkeri'ye köle olarak satılmıştı. Bu özelliği sebebiyle sarayın Gürcü köleleri tarafından kabul edilmiştir. Maharatta'ya karşı başarı sağlayan Kasım Berîd, Behmenî Şahı III. Muhammed'in (1463-82) hizmetine girip sarayında berîd-i memâlik¹⁵⁸ mevkiine kadar yükselmiştir. Bu hanedana da bu sebeple Berîdşâhîler denmektedir¹⁵⁹.

¹⁵⁵ İmâdşâhîlerin kuruluş tarihi ihtilaflıdır. 1484 tarihini veren tarihçiler için bkz. Firişte, **a.g.e.**, s.293; Majumdar, **a.g.e.**, s.357; Prasad, **a.g.e.**, s.459. 1490 ve bizce de en muteber görüş için bkz. Bayur, **a.g.e.**, s.436; Farooqui, **a.g.e.**, s.173. Ayrıca Smith (**a.g.e.**, s.292) kuruluş tarihi hakkında birçok tarihçinin ihtilafa düştüğünü söyler. Bazı kaynaklara göre hanedanlık 1484'te tesis edilmiştir. A. S. Bazmee Ansari, "İmâdşâhîler", **DİA**, C.XXII, İstanbul, 2000, s.172; Prasad, **a.g.e.**, s.451; Smith, **a.g.e.**, s.293; Bayur (**a.g.e.**, s. 436-437) ise 1490'da tesis edildiğini yazmaktadır.

¹⁵⁶ Farooqui, **a.g.e.**, s.173.

¹⁵⁷ Smith, **a.g.e.**, s.293.

¹⁵⁸ Berîd-i memalik resmi posta işlerini idare eden ve devlette olup biten herşeyden haberi olan görevlilerdi. Kortel, **a.g.e.**, s.247-248; İbn Batuta (**a.g.e.**, s.584-585) Hindistan Türk devletlerinde berîd sisteminde yer alan muhbir adlı görevlilerin vazifelerini aktarmış ve bu muhbirlerin Hint ülkesine gelen herşey hakkında tafsilatlı mektup yazdıklarını ve bir tür istihbarat teşkilatı gibi çalıştığını zikretmiştir. Bu malumata göre Kasım Berîd'in sultanı nüfuzu altına almasında bu istihbarat ağının etkisi olduğu söylenebilir.

¹⁵⁹ Firişte, **a.g.e.**, s.301-302; Prasad, **a.g.e.**, s.459; Enver Konukçu, "Berîdşâhîler", **DİA**, C.V, İstanbul, 1992, s.502.

Kasım Berîd, Mahmud Şah döneminde (1482-1518) önce kutval, Melik Hasan'ın ölümünden sonra da başvezir oldu. Behmenîler'in zayıflamasından sonra kurulan mahalli hanedanlıklarla beraber Berîdşahlar da kendi bağımsızlıklarını ilan etti. Kasım Berîd'in ölümünden sonra Dekken tilkisi diye anılan oğlu Emir Berîd tahta geçti. Behmenî devleti parçalandığında Kasım Berîd vezir olarak kendi otoritesini güçlendirdi. Fakat Muhammed Şah'ın hükümdar olarak sembolik bir rolü vardı. Kasım Berîd'in ölümünden sonra oğlu Emir Berîd vezir olarak babasının yerine geçmiştir fakat diğer hanedanlıklar gibi bağımsızlığını hemen ilan etmemiştir. Son Behmenî şahı Kelîmullah, Bicapur'a firar edince Emir Berîd sultan unvanını kazanıp 1526'da bağımsızlığını kazanmıştır¹⁶⁰. Ancak Emir Berîd, Mahmud Şah 1518'de öldükten sonra 1527 yılına kadar bağımsızlığını ilan etmemiştir. Hanedanlık 1619 yılına yani Âdilşâhîler tarafından ilhak edilinceye kadar varlığını sürdürmüştür¹⁶¹.

1.4.4. Nizamşâhîler (1490-1636)

Dekken'in kuzey batısında Gücerat ve Bicapur arasında kurulan Nizamşahlar, Behmenî halefleri arasında bağımsızlığını ilan eden ilk devlettir¹⁶². Nizamşahlar, Melik Hasan Naib Nizamulmülk Bahrî,'nin soyundan gelmektedir. Nizamşâhî hanedanlığının kurucusu ve ilk hükümdarı Ahmed Nizamşah'ın babası olan Melik Hasan aslen Vicayanagarlı bir Brahman'dı ve asıl adı Timapa'ydı. Behmenî sultanı Ahmed döneminde bir savaşta esir düşünce Müslüman olmuştu. Malik Hüseyin ismini alan bu eski Brahman'a iyi bir eğitim verilmiştir. Çok yetenekli bir genç olan Malik Hüseyin, sultanın büyük oğlu Muhammed ile birlikte eğitim görmüştü. Dikkate değer bir Farsça ve Arapça bilgisine sahip olan Malik, Muhammed Şah tahta çıktığında hemen üst düzey bir komutanlığa tayin edilmiştir. Görevi, Beheri adında saray muhafızlarının sorumluluğu idi. Daha sonra Mahmud Gâvân tarafından Telingana eyalet valisi olarak görevlendirilmiş.

¹⁶⁰ Firişte, **a.g.e.**, s.301-302; Prasad, **a.g.e.**, s.459; Konukçu, a.g.m., **DİA**, s.502.

¹⁶¹ Smith, **a.g.e.**, s.293.

¹⁶² Farooqui, Nizamşahîler'in ilk kurulan hanedan olduğunu söylemektedir. Ancak bazı tarihçiler İmadşahîler'i ilk kurulan hanedan olarak zikretmektedir. Karşılaştırmak için bkz. Farooqui, **a.g.e.**, s.172.

Mahmud Gâvân'ın ölümünden sonra kendi makamındaki başarısından ötürü Malik Naib, sultanın emriyle vezir olduktan sonra da bu unvana ek olarak Nizamülmülk unvanını da almıştır¹⁶³.

XIV. Behmenî hükümdarı Mahmud Şehabeddin tahta geçtiğinde henüz 12 yaşındaydı ve annesinin isteği üzerine Dekkenîlerden Nizamulmülk Bahri Melik Hasan idari işlerde söz sahibi oldu. Bahsettiğimiz Âfâkî katliamından önce Yusuf Âdil ve diğer bazı Âfâkîlere kendi bölgelerine dönmesi hususunda ferman çıkartıp onları gönderdi. Fakat daha sonraki süreçte Âfâkîlere yönelik sürekli katliamda bulunuldu. Bu katliamdan sonra Bidar'ın idaresi Nizamulmülk, Fethullah İmadulmülk ve Kasım Berîd'in elindeydi¹⁶⁴. Dekken'in Bidar'daki yönetiminin başı olan Nizam'ül-Mülk Bahrî, Mahmud Gâvân'ın ölümünden sonra kendi yolunu seçmişti. Poona'nın kuzeyindeki Junnar'ın hakimi olan Hasan Bahri'nin oğlu Melik Ahmed 1490'da Mahmud-i Behmenî'nin ordusunu yenip bağımsızlığını ilan etti. Melik Ahmed emniyet sebebiyle başkentini stratejik bir bölge olan Ahmednagar'a taşıdı. Yeni hükümdar “Nizamşah” unvanını aldı ve hanedanlık Nizamşâhî olarak devam etti. Ahmed Nizamşah yıllardır mücadele ettiği Yadava krallığının başkenti olan Deogiri veya Devletabad'daki güçlü kaleyi 1499'da aldı¹⁶⁵. Ahmed Nizamşah 1508'de vefat etti ve yerine oğlu Burhan Nizamşah geçti¹⁶⁶. Nizamşahîler 1636'da Babür hükümdarı Şah Cihan tarafından ortadan kaldırıldı¹⁶⁷.

1.4.5. Kutubşahiler (1512-1687¹⁶⁸)

Dekken'in doğusunda hüküm süren Kutubşâhîler¹⁶⁹ kendilerini Karakoyunlular'a mensub Baharlı Türkmenlerine isnad etmekteydiler. İlk hükümdar Sultan Kulu Kutubşah, Hemedan'da doğdu. Muhammed Şah Behmenî döneminde gençken Dekken'e gelen Sultan Kulu Kutubşah burada çok iyi bir

¹⁶³ Firişte, **a.g.e.**, C.I, s.116.

¹⁶⁴ İqtidar Husain Siddiqui, “Mahmûd Şehâbeddin”, **DİA**, C.XXVII, Ankara, 2003, s. 383-384.

¹⁶⁵ Smith, **a.g.e.**, s.294-295.

¹⁶⁶ Firişte, **a.g.e.**,s.126; Prasad, **a.g.e.**, s.458.

¹⁶⁷ Siddiqui, a.g.m., s.194.

¹⁶⁸ Farooqui (**a.g.e.**, s.176) hanedanlığın kuruluş tarihini 1518 olarak vermektedir.

¹⁶⁹ Enver Konukçu, “Kutubşâhîler”, **DİA**, C.XXVI, Ankara, 2002, s.500.

eğitim aldıktan sonra Behmenî sarayının hizmetine girdi. Kısa bir süre sonra Telingana valisi Behmenî devletine vergi vermeyi reddettiği şikayetleri sultana ulaştı ancak sultan oraya ordu göndermek istemedi. Bu sırada Sultan Kulu askeri bir kuvvet olmadan gidip meseleyi halletmek için gönüllü oldu. Bu şekilde kendisi görevlendirildi ve kısa bir sürede Hinduların elinde olan bölgeleri kurtarmış oldu¹⁷⁰.

Sultan Muhammed Şah Behmenî, Sultan Kulu'ya Kutbulmülk unvanını verdi¹⁷¹ ve Batı Telingana valiliğine atandı. III. Muhammed ve Mahmud Şah ile iyi geçinen Sultan Kulu'ya 1496'da Gülkende şehri de verildi. Orissa ve Karnatakalı Racaların yönettiği Hindu ayaklanmasının bastırılmasında önemli pay sahibi olan Sultan Kulu ardından da Doğu Telangana'ya tayin edilen Türk asıllı Kıvamülmülk'ü bertaraf edip 1512'de bağımsızlığını ilan etti. Gülkende'yi başkent yaparak hanedanlığını tesis etti. Sultan Kulu diğer Dekken hanedanlıklarıyla barış halindeydi. Takriben 33 yıl hüküm sürdü ve geride üç oğlu Cemşid, Heyder ve İbrahim'i bıraktı. Cemşid Kutubşah babasından sonra tahta çıktı¹⁷². Karakoyunlular tarafından takdir edilen Kutubşahiler¹⁷³ Evrengzib tarafından 1687'de ilhak edildi¹⁷⁴.

1.5. Vicayanagara Krallığı

Büyük İskender'den sonra Hindistan'da ve özellikle güneyinde mahalli ve küçük devletçiklerin var olduğu ve bunların Müslüman-Türk devletleri karşısında etkili olmadıkları bilinen bir gerçektir. Müslüman Türklerin sultanlıklar kurup hükümler oldukları bir devirde ise onlara karşı durabilecek bir devlet ortaya çıkmıştır¹⁷⁵. Behmenî devleti kurulduğu sıralarda gelenek olarak Batı

¹⁷⁰ Muhammed Kasım Firişte, **History of the Rise of the Mahomedan Power: Till the Year A.D. 1612**, Çev. John Briggs, C.III, Calcutta, R. Cambray&CO., 1910, s.194.

¹⁷¹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.194.

¹⁷² Konukçu, **a.g.m.**, s.500.

¹⁷³ Farooqui, **a.g.e.**, s.176.

¹⁷⁴ Majumdar, **a.g.e.**, s.359.

¹⁷⁵ Tarihçiler Vicayanagara kökeni hakkında ihtilaf ettiler. Birinci görüş onların krallığının beşiği olan Anegundi'de eski Hoysala krallığının bakiyesi niteliğinde onların önde gelenleri III. Vira Ballala ve Harihara tarafından kurulduğu, diğer görüş ise Sangama'nın beş oğlunun en çok bilineni Harihara ve Bukka tarafından kuruldukları yönündedir. Bkz.Farooqui, **a.g.e.**, s.115;

Karnataka'daki Shaivite Sringeri dinî okulunun yöneticisi ve kurucularından Vidyaranya'nın isteği üzerine Güney Karnataka Vijayanagara'da Müslümanlara karşı Hindu kurumlarının muhafızı olması için ideolojik bir anlam kazandıran 'Zafer Kenti' tesis edildi. Bu sayede Karnataka eşi görülmemiş bir biçimde Müslümanlar ve Hindular için önemli bir merkez haline geldi¹⁷⁶. Delhi'nin ilk Müslüman hükümdarı olan Alaaddin Halaci, Dekken'e girmeden önce Dekken'de dört hanedanlık hüküm sürüyordu. Devagir'de Yadavalar, Varangal'da Kakatiyas, Dvarsamudra'da Hoysala Ballalas ve Madura'da Pandyas. Bu hanedanlıklar aralarındaki husumet ve savaşlar sebebiyle zayıflamışlardı¹⁷⁷.

Hoysala kraliyet ailesinin yakın akrabası olan Harihara ve kardeşi Bukka önceden Varangal'ın Anegundi racasında sınır komutanıydı. 1323'te Varangal hakimi Kakatiya, Prataparudra'da Delhi Türk Sultanlığı Sultanı Gıyaseddin'in komutanı Uluğ Han tarafından mağlup edildiler. Bu olayın üzerine Kampili'ye kaçtılar ve burada hükümdarın hizmetine girdiler. Üç yıl sonra da Kampiladeva da mağlup edildi ve bu iki kardeş Delhi'ye götürülüp orada tutsak edildi¹⁷⁸.

1328-1329'da Muhammed bin Tuğluk'un geri çekilmesi doğu kıyısında krallık kuran Telingana Hindularının lideri olan Kapaya Nayaka'nın desteğiyle Dekken'deki Hindu dirilişinin işareti sayılabilir. Aynı yıllarda Kampili hakimi Malik Muhammed'e karşı ayaklanma oldu. Sultan da İslam'a girdiği düşünülen Harihara ve Bukka'ya¹⁷⁹ buranın idaresini vermeye karar verdi. Onlar orduyu geliştirip Gutti'yi ve sonra Anegondi'yi fethetti. 1336'ya kadar bölge iyice kontrol

Vicayanagara'nın kuruluşuna ait kabul edilebilir olan görüş Harihara ve Bukka'nın temellerini attığı II. Vira Ballâla ve Harihara'nın da devleti resmen kurduğu görüşüdür. Bkz. Majumdar, **a.g.e.**, s.359.

¹⁷⁶ Burton Stein, **Hindistan Tarihi**, Çev. Müfit Günay, Ed. David Arnold, İstanbul, İnkılap Yayınları, 2015, s.155.

¹⁷⁷ Prasad, **a.g.e.**, s.461.

¹⁷⁸ Smith, **a.g.e.**, s.304.

¹⁷⁹ Karnatada'daki dini okulun lideri konumunda olan Vidyaranya ile Harihara ve Bukka çok yakınlardı. Bir rivayete göre Vidyaranya topluluklara da bir dönem hizmet eden ve Müslüman olan bu iki kardeşi İslam'dan irtidat ettirmişti. Hatta Şiva ve diğer tanrıların bu iki kardeşe Hinduları Müslümanlardan koruma görevi verdiğini telkin ediyordu. Stein, **a.g.e.**, s.156.; İsyan neticesinde şehir düşerken Vidyaranya'nın kurtulan iki kardeşe aynı Hasan Kanku'ya söylendiği gibi ileride kral olacakları haber verilmiştir. Bkz. Gribble, **a.g.e.**, s.24.

altına alındı¹⁸⁰. Celaluddin Ahsenşah'ın 1335'teki Tuğluklara karşı isyanı Madura'nın bağımsızlığının temelini atmış oldu. Bir yıl sonra bilgin Vidyaranya'nın yardımıyla Tungbhadra kıyısında Müslümanların saldırılarına karşı bir sığınak olması amacıyla Vicayanagara İmparatorluğu kuruldu ve Harihara hanedanının ilk hükümdarı oldu¹⁸¹. Vicayanagara kurulduğu ilk dönemde Hoysala bölgesinin bir kısmı da dahil olmak üzere birçok prenslik ve bölgeleri etkisi altına almıştır¹⁸².

Harihara krallığını her biri bir “Karnam” olan yeni birer köy ve “sthala” adlı bölgelere ayırdı ve yaklaşık 10 senede doğu ve batı okyanusları arasındaki bütün bölgeleri kontrolü altına aldı¹⁸³. Harihara ve kardeşi her ne kadar ülkesini genişletse de Hoysala hanedanlığı temsilcisi III. Ballala'nın hala hayatta olması ve Madura hükümdarının da yarımada'nın güneydoğusunu elinde bulundurması güney bölgelerin hakimiyetini Vicayanagara için sınırlandırıyordu¹⁸⁴.

¹⁸⁰ Smith, **a.g.e.**, s.304.

¹⁸¹ Prasad, **a.g.e.**, s.462-463.; Celaluddin Ahsen Han'ın Mabbar'daki isyanı sultanın 1334-1335'te kuzeye kaçmasını sağladı. Kuzeyde sultanın öldüğüne dair çıkan söylentiler ayaklanmaların büyümesine ve bu Hinduların yükselişe geçmeleri için uygun ortamı sağladı. Ayrıca Harihara, Kapaya Nayaka'ya katıldı. Sultanlıkta meydana gelen bu bozukluklar da Vicayanagara'nın kurulmasını kolaylaştırdı. Bkz. Smith, **a.g.e.**, s.304.

¹⁸² Majumdar, **a.g.e.**, s.360.

¹⁸³ Smith, **a.g.e.**, s.304.

¹⁸⁴ Prasad, **a.g.e.**, s.463-464.

İKİNCİ BÖLÜM

ADİLŞÂHÎLER ve YUSUF ÂDİL HAN

2.1. Yusuf Âdil'in Hayatı

Ebu'l-Muzaffer Yusuf Âdil, Âdilşâhî hanedanlığının kurucusu olup Osmanlı padişahı II. Murad'ın oğlu olduğu rivayet edilmektedir. Âdilşâhîlerin kuruluş döneminden çok sonraları telif edilmiş olan dönemin tek kaynağı Firişte'de geçen bu iddiaya başka kaynaklarında rastlayamamaktayız. Firişte'nin doğum tarihi 1553 ve Bicapur'a gelişi yani Âdilşâhîlerin sarayına intisab ettiği tarih 1589'dur. Buna mukabil kuruluş tarihi 1489 olan Âdilşâhîler ile Firişte'nin eserini kaleme alması arasında en az 100 sene vardır. Bu sebeple Yusuf Âdil Han'ın Osmanlı şehzadesi olmasıyla alakalı malumatın ona nereden geldiğini bilemiyoruz. Yusuf Âdil Han'ın her ne kadar şehzade olma ihtimali olsa da ispat edememekteyiz. Bazı tarihçiler, Yusuf Âdil Han'ın Osmanlı şehzadesi olma ihtimalini zayıf hatta uydurma olarak nitelendirmekte ve Âdilşâhîlerin Osmanlı soyundan gelmeleri ve diğer bir hanedanlık olan Kutubşâhîlerin Karakoyunlu soyundan gelmeleri yönündeki iddiaların kıskançlık sebebiyle ortaya çıktığını söylemektedirler. Bazı tarihçiler¹⁸⁵ ise Âdilşâhî mimari tarzının Osmanlı ile çok benzer olduğunu söylemektedir. Ancak onun Sâveli bir Türk olduğunda şüphe yoktur¹⁸⁶.

Rivayete göre babası Murad'ın 1451 yılında ölümünden sonra büyük oğlu II. Mehmed tahta çıktı. Dönemin kanunlarına¹⁸⁷ göre tahta çıkan kardeş diğer kardeşlerinin öldürülmesi yönünde emir verebiliyordu. Vezirleriyle yaptığı istişareden sonra hükmün uygulanması yönünde karar veren Sultan II. Mehmed,

¹⁸⁵ Henry Cousens, **Bijapur: The Old Capital of The Adil Shahi kings: A Guide to Its Ruins with Historical Outline**, 3. Ed., Poona, Orphanage Press, 1889, s.113.

¹⁸⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.1-2; Erdoğan Merçil, "Âdilşâhîler", **DİA**, C.I, İstanbul, 1988, s.384-386; Wolseley Haig, **The Cambridge History of India: Turks and Afghans**, C.III, Cambridge, University Press, 1928, s.416; Münecimbaşî Ahmed Dede, **Camiü'd-düvel**, (Osmanlıca tercüme) Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İ. Hakkı, No:2278, s.141-143.

¹⁸⁷ Kardeş katli ismiyle maruf olan kanun için ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulkadir Özcan, "Fatih'in Teşkilat Kanunnâmesi ve Nizam-ı Âlem için Kardeş Katli Meselesi", **İUEFTD**, No:33, 1981, s.7-56.

erkek kardeşi Yusuf'un ve kendi oğlunun öldürülmesi yönünde hükmetmiştir. İnfazın gerçekleşmesi için annesinden onu kendilerine vermesi istenmiştir. Yusuf'un annesi onlardan bir günlük mühlet istemişti. Bu talep kabul edilince anne oğlunu kurtarmak için bir plan hazırlığına girişmiştir. Buna göre Pers malları satan ve o zamana kadar da kendisiyle ticaret yapılan Saveli¹⁸⁸ bir tüccar olan Hoca İmaduddin'e haber gönderip sattığı kölesi olup olmadığını sorduğunda buna cevaben beş Gürcü ve iki Çerkez kölenin var olduğu haberini almıştır. Tüccarın sattığı köleler arasında Yusuf'a benzeyen Çerkez bir köle vardı. Anne bu köleyi kendisi için isteyip Yusuf'u da Hoca İmaduddin'e emanet edip büyük bir miktar parayla onu Osmanlı devleti sınırlarından çıkarıp güvenli bir yere götürmesini istemiştir. Ertesi sabah infaz memurları annenin kapısına gelip çocuğu ondan istediklerinde anne onların arasında en güvendiği kişiyi kabul etti ve ona hediyeler vererek oyalamaya çalıştı. Bu şekilde çocuğun Yusuf'a benzeyip benzemediği gibi bir takım problemlerin zuhur etmesine mani olacaktı. Annenin tercih ettiği güvenilir memur hareme girdi ve çocuğa bakmadan hükmün uygulanacağı yere götürüldü. Çerkes köle o gece şehzade yerine boğduruldu. Bu sırada Hoca İmaduddin annenin teklifini kabul ederek Yusuf'u yanına almış ve o gece şehzade ile yolculuğa başlamıştı¹⁸⁹. Gece yarısı Yusuf'un (Çerkes kölenin) öldüğü duyuldu ve küçük köle hiçbir incelemeye tabi tutulmadan şehzadelere yaraşır bir şekilde defnedildi. Bazıları onun boğularak öldürüldüğünü bazıları da annesi tarafından zehirlendiğini söylemiştir¹⁹⁰.

Hoca İmadüddin, bu sırada şehzadeyi Şeyh Sâfi'nin öğrencileri arasında talim ve terbiye alacağı Erdebil'e götürdü. Buradaki eğitimin ardından Save'ye gönderildi. Yusuf yedi yaşlarına geldiğinde Hoca onun kendi çocuklarıyla aynı yerde eğitim görmesini sağladı. Bu sırada Yusuf'un annesi oğlu hakkında malumat alması için Save'ye birisini gönderdi. Bu kişiden bir sene kadar haber alınmasa da haberci daha sonra anneye döndüğünde Yusuf'tan hoşnut edici bir mektubu da

¹⁸⁸ Günümüzde İran'ın başkenti Tahran'ın güneybatısında kalan bir şehir.

¹⁸⁹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.1-2.

¹⁹⁰ Henry Cousens, **Bijapur: The Old Capital of The Adil Shahi kings: A Guide to Its Ruins with Historical Outline**, 3. Ed., Poona, Orphanage Press, 1889, s.111.

beraberinde getirdi. Anne oğlunun iyi haberinden ötürü fakirlere çokça sadaka verdi ve kısa bir süre sonra Yusuf'un hemşiresi ve oğlu Gazanfer Bey'le kız kardeşi Dilşad Ağa'yı Yusuf'un yanına gönderdi¹⁹¹.

2.2. Yusuf'un Hindistan'a Gidişi

Yusuf 16 yaşına kadar Save'de kaldı. Burada Akkoyunlu valilerinden birinin kulağına gelen Osmanlı şehzadesinin kendi vilayetinde olduğuna dair bir şayiadan dolayı Yusuf'un oradan dikkatli bir şekilde çıkarılması için ona binlerce tümen¹⁹² ödendi. Bu şekilde Yusuf bir süre Kum'da kaldıktan sonra Isfahan, Kâşân ve rüyasında Hızır (a.s)¹⁹³ gördüğü ve ona Hindistan'a gitmesini¹⁹⁴ işaret ettiği söylenen Şîrâz'a gitti. Ardından burayı da terkederek Hindistan'a gitmek için yola çıktı. 1459-1460 senesinde Goa'nın güneyinde yer alan Malabar sahilindeki Dabul limanına ulaştı. Burada ticaret yapmak için gelen Hoca Mahmûd Gürcistânî'yle tanışıp Behmenî veziri Mahmud Gâvân'a Gürcistanlı bir köle olarak satıldı. Buradan o sıralar Behmenî devletinin payitahtı Ahmedâbâd'a götürüldü¹⁹⁵.

Yusuf'un Hindistan'a girdiği dönem Dekken'de durum çok karışıktı. Öyle ki Behmenî tahtında eğlenceye düşkün bir hükümdar olan Sultan Alaüddin vardı ve bu dönemde Dekkenî-Âfâkî mücadelesi giderek kanlı çatışmalara sahne oluyordu. Hatta 1446'da bir ziyafette Âfâkîlerden bir grup asker Dekkenîler tarafından katledilmişti. Alaüddin'in ölümünden sonra 1458'de zalim diye anılan

¹⁹¹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.3.

¹⁹² Türkler, Moğollar ve İranlılar tarafından kullanılan "tümen" daha çok askerî bir terim olarak karşımıza çıkmış olsa da para birimi olarak günümüzde İran'da kullanılmaktadır. Metinde geçen ifade de para birimi anlamındadır. Ayrıntılı malumat için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "Tümen", **DİA**, C.XLI, İstanbul, 2012, 461-462.

¹⁹³ Henry Cousens (**a.g.e.**, s.112) bu kişinin adını 'Khawaja Khizar' olarak zikretse de mezkur zâtın isminin Firişte'de geçtiği gibi Hızır olması akla daha yatkındır. Bkz. Cousens,; Firişte, C.III, **a.g.e.**, s.3.

¹⁹⁴ Henry Cousens (**a.g.e.**, s.113) bu hususta şöyle demektedir: "Başka bir kaynağa göre Yusuf'un Save hakimi Mahmud Bey'in oğlu olduğu yönündedir. Mahmud Bey, Yusuf'u oğlu olarak Isfahan'dan alıp Şîraz'a götürmüş ve Yusuf oradan Hindistan'a kadar gelmiştir. Rivayete göre Yusuf Lad'da bir mescitteyken bir adam ona gelip avucuna biraz sıcak ekmek koyup: "Senin ekmeğin Dekken'de pişti." Bu rivayet önceki Osmanlı şehzadesi olduğu yönündeki rivayete göre daha zayıftır. Çünkü Yusuf'un devletinde hemen hemen bütün binalardaki hilal simgesinin aynen Osmanlı'daki gibi olması Osmanlı soyundan geldiğini işaret etmektedir."

¹⁹⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.3.

Hümayun Şah tahta çıkmıştı. Ancak bu dönemde Mahmud Gâvân verdiği kararlarla öne çıkmaya ve önem kazanmaya başlamıştı¹⁹⁶.

2.3. Yusuf'un Hindistan'da Yükselişi

2.3.1. Yusuf Âdil Han'ın Mirahurluk Görevi

Yusuf, Hindistan'a geldikten iki veya üç ay sonra, Mahmud Gâvân, Yusuf'u yükselme ihtimali olan mîrâhurluk¹⁹⁷ makamına tayin etti. Burada Aziz Han'ın emri altındaydı. Aziz Han vefat ettikten sonra onun yerine geçti ve bütün atlardan sorumlu oldu. Mirahur Aziz Han'ın bütün işlerine koşturan Yusuf Adil bizzat Muhammed Şah'ın huzurunda teşrifatta görevliydi. Bir süre bu işle uğraştıktan sonra Sultan Muhammed'le arasındaki bir ihtilaftan dolayı istifa edip sarayın ileri gelenlerinden birisinin oğlu olan Nizamulmülk Türk'ün himayesine girdi¹⁹⁸.

2.3.2. Yusuf'un 'Âdil Han' Unvanını Alması

Nizamulmülk, kabiliyetleri sebebiyle sarayın gözdesi olan Yusuf'a çok değer veriyor ve onu kardeşi gibi görüyordu. Nizamulmülk, Sultan Muhammed tarafından Berar valisi olarak atandıktan sonra da Yusuf'u yüz atlı bir birliğin komutanı yapıp o zamana kadar Sevâî olarak anılan Yusuf'a "Âdil Han"¹⁹⁹ unvanının verilmesini sağlayarak kendi yanına aldı. Yusuf da o ölene kadar arkadaşına sadık kaldı. Nizamulmülk vali olduktan sonra 1467'de sultan

¹⁹⁶ Bayur, **a.g.e.**, s.430.

¹⁹⁷ Türk-İslam devletlerinde önemli bir makam olan Mirahurluk makamı hükümdara ait atların ihtiyaçlarından sorumluydu. Behmenî devletinin selefi olan Delhi Türk Sultanlığı'nın ilk hükümdarı Kutbeddîn Aybeg'in Gur hükümdarı Sultan Muizzeddîn Muhammed'in sarayında bu görevi ifa ettiğini görüyoruz. Ayrıca Sultan İletmiş'in kölesi ve sonradan Delhi Türk Sultanlığı hükümdarı olan Gıyaseddîn Balaban'ın da bu görevi ifa ettiğini biliyoruz. Sultanın nezdinde epey nüfuzluydu. Raziye döneminde Habeşli Yakut'un bu makama getirilmesi Türkler arasında infiale sebep olmuş ve neticede Yakut bu görevin ehemmiyetini canıyla ödemişti. Bkz. Kortel, **a.g.e.**, s. 111-112.

¹⁹⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.4.

¹⁹⁹ Yusuf Âdil Han o zamana kadar Yusuf Sevâî unvanıyla anılmaktaydı. Firişte'de geçen Sevâî ifadesi Elver Maharacaları tarafından kullanılan dört adamdan üstün bir adam manasında kullanıldığı söylenmiştir. Bazıları da bunun İran coğrafyasındaki Save şehrinden geldiğini iddia etmekte. Ancak سلوه (Sâve) ve سوا (Sevâ) kelimelerinde birincisinin ilk hecesinin uzun olması ve ikincisinde son hecenin uzun olması yönündeki farklılık son iddianın hakikati yansıtmadığı söylenebilir. Bkz. Cambridge, **a.g.e.**, s.416; Bayur, **a.g.e.**, s.431.

tarafından kendisine Malva Sultanlığı'nın elinde olan Kurleh kalesini alma talimatı verildikten sonra yakın dostu Yusuf ile kaleyi muhasara ettiler ve birkaç birliği etkisiz hale getirdiler. Ancak Nizamulmülk son ve kuvvetli bir darbe indireceği sırada, iki Racput tarafından yaralandı²⁰⁰ ve aldığı yaralar sebebiyle durumu ağırlaşan Nizamulmülk vefat etti. Bunun akabinde Yusuf geri çekilip Derya Han ile güçlü bir ordu ve 30 fille beraber geri dönüp burayı tamamen fethetti²⁰¹. Bu iki komutan birçok ganimet ve valileri Nizamulmülk'ün naaşıyla payitahta döndüler. Zafer neticesinde Sultan bu iki genç komutanın rütbelerini yükseltip onurlandırdı²⁰².

Mahmud Gâvân'ın himayesine geri dönen ve oğlu gibi gördüğü Yusuf Âdil Han başarılarından ve kabiliyetlerinden ötürü hızla yükseldi ve 1471'de Gâvân tarafından Dekkenî-Âfâkî denge unsuru olarak eyaletlerdeki en önemli görev olan Devletâbâd valiliğine tayin edildi. Muhammed Şah onun bu yeteneklerine güvendiği için Viragur²⁰³ kalesini almaya ve yakın bir zamanda Malva işgaliyle meşgulken Antur'u işgal eden Maharattalı bir şefi cezalandırmak ve burayı geri almak için görevlendirdi. Yusuf Âdil Han, Devletâbâd'a ulaştığında Muhammed Şah'ın kendisine verdiği görevi Kasım Bey Safşiken'e Antur, Derya Han da Viragur olmak üzere tevdi etti. Antur kalesi direnmeden teslim alındı. Ancak Viragur'daki muhasara altı ay boyunca devam etti. Yusuf Âdil Han, Viragur Racası Ray Biji Sing'den gizlice bir haber aldı. Bu habere göre muhasaranın yakın bir zamanda Derya Han'ın lehine sonuçlanacağını kendisinin kaleyi teslim etmek istediğini ama tesli sırasında en azından ailesi için emniyet istedi. Yusuf Âdil Han, Derya Han'a haber göndererek muhasarayı durdurup kaleyi yerli halkı rahatsız etmeden teslim almalarını söyledi. Viragur'a bizzat giden Yusuf Âdil Han ise, Ray Biji Sing'i, ailesini ve bağlılarını kaleden emin bir şekilde çıkarttı. Kaledeki bütün hazineler Behmenî devletinin hazinesine

²⁰⁰ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.480.

²⁰¹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.5.

²⁰² Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.481.

²⁰³ Viragur, Dekken'in doğusunda yer almaktadır yer almaktadır. A. R. Symonds, **Introduction to the Geography and History of India and of the Countries Adjacent**, Oxford, American Mission Press, 1845, s.134.

devredildi. Yusuf Âdil Han bölge sakinleriyle bizzat uzlaşıp hayatlarını güvenceye aldı. Daha sonra Ranjny kalesine yürüdü ve kale hakimine aynı şekilde eman vererek orayı da bu şekilde teslim aldı. Yusuf Âdil Han ganimet olarak seçtiği atları, filleri ve sultanın kullanımı için bazı münasip eşyaları alarak kaleyi Raca Amur Sing'e kendisine bağlı kalmak koşuluyla teslim etti ve Ahmedâbâd Bidar'a geçti. Beraberinde getirdiği eşyalar, atlar, filler ve mücevherler öyle ihtişamlıydı ki Rajamandri ve Nalgonda²⁰⁴ hazineleri yanında sönük kalırdı. Muhammed Şah bu başarı ve ganimeti gördükten sonra efendisi Mahmud Gâvân gibi önemli hizmetlerde bulunmasından ötürü sarayında onu onurlandırdı²⁰⁵.

Sultan Muhammed bu olaydan sonra Mahmud Gâvân ve Yusuf Âdil Han'ın kendi sarayında en güzel şekilde ağırlanması için emir verdi. Ancak Muhammed Şah başka bir ziyafete davetliydi. Bunun üzerine Mahmud Gâvân, sultan olmadan bu ziyafetin eksik olacağını belirtti²⁰⁶. Muhammed Şah ise diğer ziyafetin akabinde Âdil Han için verilen ziyafete katılacağını söyledi. Sultan dediği gibi yaptı ve sekizinci gün gelip Yusuf Âdil Han şerefine verilen ziyafete katıldı. Mahmud Gâvân böyle ziyafetlerde nadir görülecek şekilde her biri kızarmış kuzu alacak kadar büyük tabaklarda mücevherler ile 50 adet saf altın ve 100 kadar Çerkez, Gürcü ve Habeşli köleler, 100 kadar Arap, Suriye ve Orta Asya'dan gelen atlar, çoğu prenslerin bile sofralarında görülmemiş yüz kadar Çin porselenlerini sultana takdim etti. Hoca Mahmud Gâvân ve Yusuf Âdil Han'ın sultan nezdinde nüfuzu ve şöhreti o kadar arttı ki Dekkenîler kıskançlıklarından bu ikisini ortadan kaldırmak için planlar yapmaya başladılar²⁰⁷.

1472'de Belgaum kalesi racası Birkana, Bicapur racasının kışkırtmasıyla Goa'yı almak üzere harekete geçti. Bu haberi alan Muhammed Şah büyük bir ordu topladı ve iyi müdafaa edilen Belgaum kalesi üzerine yürüdü. Birkana, Mahmud Gâvân'a gizlice haber gönderip bazı şartları kabul ettirmek istese de sultan diğer kaleler için emsal olmaması için hiçbir şart kabul etmeden

²⁰⁴ Rajamandri ve Nalgonda şehirleri günümüz Hindistan'ında Doğu Dekken'de yer almaktadır. Bkz. Symonds, **a.g.e.**, s.161-162.

²⁰⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.488.

²⁰⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.488-489.

²⁰⁷ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.490.

muhasaraya başladı. Yusuf Âdil Han, Fethullah İmadulmülk ve Mahmud Gâvân'ın desteğiyle Belgaum kalesi ve dolayısıyla Bicapur fethedildi²⁰⁸.

2.3.3. Yusuf Âdil Han'ın Bicapur Valiliği

Bicapur'un fethinden sonra Mahmud Gâvân hakkında bazı söylentiler ve rahatsızlıklar çıkmıştı. Ancak o arkadaşlarının, özellikle de oğlu yerine koyduğu Yusuf Âdil Han'ın desteğiyle bunlara kulak asmadı. Yusuf Âdil Han o sıralar Nursing Ray'i hizaya getirmek için sefere çıkmıştı. Mahmud Gâvân'ın düşmanları için sarayda epey nüfuza sahip olan Yusuf Âdil Han'ın seferde olması üzerine Zarifulmülk ve Mifta Habeşî, üstünde Gâvân'ın mührü olan düzmece bir mektup yazarak sultana vermişlerdi. Sultanın nezdinde hain ilan edilen Mahmud Gâvân sarayda infaz edilmişti²⁰⁹.

Mahmud Gâvân'ın ölümü üzerine İmadulmülk ve Hüdavend Han sultandan uzak kaldılar ve Sultan'ın yanına gitmek istemediler. Sultan onlara bunun sebebini sorduğunda Mahmud Gâvân gibi bir sadakat timsalinin infaz edildiği bir yerde kendilerinin güvenliklerinden endişe duyduklarını söylediler. Sultan bunun üzerine bu ikisine gizli bir mesaj göndererek hainlerin yakalanması için İmadulmülk ve Hüdavend Han'ın, sultanın yanında olması gerektiğini söyledi. Ancak onlar Sultan'a cevaben Yusuf Âdil Han gelmeden Sultan'ın huzuruna çıkmayacaklarını belirttiler. Uzlaşmanın tek yolunun bu olduğunu gören Sultan Condapilly'de seferde olan Yusuf Âdil Han'a emir göndererek İmadulmülk ve Hüdavend Han'ın isteğini yerine getirdi. Bu şekilde uzlaşma sağlandı ve Yusuf Âdil Han tarafdar yani vali olarak atandı ve kendisine Mahmud Gâvân'ın fethettiği şehir olan Bicapur verildi. Ona Derya Han Fahrulmülk, Mallu Han ve batılıların Mughal²¹⁰ dediği birçok Türk de bu görevde eşlik etmesi için

²⁰⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.491-492.

²⁰⁹ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.505; Majumdar, **a.g.e.**, s.354.

²¹⁰ Buradaki Mughal ifadesi için Bayur (**a.g.e.**, s.443) o dönemlerde Moğol istilasına nisbetle kuzeyden gelen her kavmin bu şekilde adlandırılmış olmasının muhtemel olduğunu ve bunların ekserisinin Türk olduğunu zikretmektedir; Salma Ahmad Farooqui (**a.g.e.**, s.220-221) ise Babürlüleri Mughal olarak adlandırmakta ama Çağatay Türkü olduğunu zikretmektedir. Ayrıca R. P. Tripathi'den naklederek Babür'ün anne ve baba taraflarından Timur ve Cengiz Han'a dayandığını söylemekte ve bu sebeple Mughal olarak adlandırıldığını belirtmektedir. kanaatimizce

gönderildi²¹¹. Yusuf Âdil Han'ın Bicapur valiliğini seçip merkezden uzakta durmasının sebebi İmadulmülk ve Hüdavend Han gibi merkezdeki karışıklıktan kaçmaktı ve bu şekilde daha da güçlü hale geldiğini görmekteyiz²¹².

2.4.Yusuf Âdil Han ve Nizamulmülk Bahrî

Nizamulmülk vezir olduktan bir müddet sonra Sultan II. Muhammed Şah bir emir göndererek Yusuf Âdil Han, İmadulmülk ve Hüdavend Han'ın payitahta gelip buradan keşif için büyük bir orduyla beraber çıkmasını istedi. Mezkur kişiler ordularını hazırladılar ve gönülsüz bir şekilde ordularını gönderdiler. Bunu kabul etmelerinin sebebi sadece Sultan'ın isteğini yerine getirmektir. Çünkü vezirin tesiriyle bu talep edilmil olabilirdi. Belgaum'a ulaşan ordunun sefer gereği Goa ve Konkan'a da gitmesi gerekiyordu. Ancak sultan bunu reddederek payitahta döndü. Bu arada Vicayanagara racası Şev Ray'in büyük bir orduyla Goa'ya ilerlediği istihbaratı geldi. Sultan bu orduyu durdurması için Yusuf Âdil Han'ın gitmesini istedi²¹³. Burada karar merci sultan olsa da vezirlerin kararlarının daha baskın olduğu ve Mahmud Gâvân'dan sonra gelen vezirlerde olan nüfuzu elinde tutma çabası sebebiyle daha da hırslandıkları anlaşılmaktadır.

II. Muhammed Şah'ın ölümünden sonra oğlu II. Mahmud Şah 12 yaşında tahta geçtiğinde Nizamulmülk, Kıvamulmülk, Kasım Berîd gibi sarayın ileri gelenleri ve diğerleri huzurda yerlerini aldıkları cülus merasiminde Âfâkîlerden Yusuf Âdil Han, Fahrulmülk Derya Han ve Mallu Han huzura gelmedikleri bazı çevreler tarafından konuşulmaya başlandı. Nizamulmülk Bahri söz alarak onların Konkan'da seferde oldukları ve bir emirle çağırılıp iade-i itibar yapılabileceğini belirtti²¹⁴.

Yusuf Âdil Han ve diğer Âfâkîler birbirlerine destek oluyordu. Genç sultan II. Mahmud'u tebrik etmek için ordularıyla beraber gelip payitahta yakın

Türkçe konuşan, yazan ve kendisinin Türk olduğunu söyleyen Babür'e karşı batılı tarihçilerin bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde Mughal ifadesini, Mongol ifadesinden farklı olsa da, kullanmaları ilmi görülmemektedir.

²¹¹ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.515.

²¹² Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.522.

²¹³ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.516-517.

²¹⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.520.

bir yerde kamp kurdular ve şehre binlerce atıyla beraber girdiler. Yusuf Âdil Han, Derya Han, Fahrulmülk, Malu Han, Acdar Han ve Gazanfer Han saraya ulaştıklarında teşrifata aykırı bir durum sergilediler. Öyle ki Nizamulmülk'ün Gâvân olayındaki ihaneti sebebiyle yüzlerce silahlı adamları onları adım adım takip ediyordu. Nizamulmülk onlarla yanlarında 500 adam varken görüştü ve onları Sultan'ın huzuruna davet etti²¹⁵.

Yusuf Âdil Han, Behmenî hükümdarı II. Mahmud'a saygıda kusur etmedi. Ancak Yusuf Âdil Han'ın sarayda gördüğü itibar sebebiyle Nizamulmülk onun asaletinin gölgesinde kaldı. Teşrifatta Yusuf Âdil Han'dan sonra Nizamulmülk'ün altında Derya Han, Derya Han'ın altında da Nizamulmülk'ün oğlu Malik Ahmed oturdu. Bu şekilde Âfâkîlerin üstünlüğü her zamanki gibi sağlanmış oldu. Malik Ahmed babasının yanına oturmak istediye de babası tarafından engellendi²¹⁶.

Yusuf Âdil Han daha sonra Nizamulmülk'ü kalenin dış tarafına götürdü. İki komutan saygı çerçevesinde konuştular ve ardından binlerce korumasıyla şehirdeki kendi evine gitti. Yusuf Âdil Han, Derya Han'a ve diğerlerine haber göndererek teyakkuzda olmaları emrini verdi. Bir sonraki gün Nizamulmülk, Yusuf Âdil Han'ı evinde ziyaret etti. Ona nazıkçe tüm Âfâkîlerin burada kalmaları gerektiğini ve halkla içiçe yönetime yardımcı olmaları gerektiğini söyledi. Yusuf Âdil Han bu davet için minnettar olduğunu ancak kendisinin ve arkadaşlarının asker olduklarını ve idarede söz sahibi olmak için bir iddiaları bulunmadığını söyledi. Bu şekilde Yusuf Âdil Han kendi arkadaşlarıyla Dekkenîler arasında yaşanabilecek bir çatışmayı önlemiş oldu. Daha sonra Yusuf Âdil Han kendi evine döndü ve bu işlerle hiç uğraşmadı. Çünkü Âfâkî-Dekkenî mücadelesi sebebiyle Mahmud Gâvân gibi bir vezir canından olmuştu²¹⁷.

²¹⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.522.

²¹⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.523.

²¹⁷ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.523-524.

2.4.1. Yusuf Âdil Han'a Suikast Girişimi

Yusuf Âdil Han ve Nizamulmülk'ün arasındaki problemler yüzeysel de olsa giderildiği için, kısa bir süreliğine de olsa, Âfâkîler, Dekkenîler ve Habeşliler ile dostane ilişkiler kuruldu ve beraber hiçbir çatışma ve mücadele olmadan bir müddet daha yaşadılar. Ancak Kıvamulmülk ve Nizamulmülk, Bicapur'daki Yusuf Âdil Han iktidarını uzaklaştırmak istediklerini görmekteyiz²¹⁸ ve oraya Varangal vali yardımcısı Âdil Han Dekkenî'nin²¹⁹ atanması gerektiğini konuştular. Bu sayede ordular arasında bir ihtilaf çıkartıp karışıklıktan faydalanmak istediler. Derhal Âdil Han Dekkenî'yi Fethullah İmadulmülk ile yeni sultana tebriklerini sunması için saraya gönderdiler. Birlikleriyle beraber gelen Âdil Han Dekkenî ve İmadulmülk sarayın uzak tarafında bu birlikleri bırakıp saraya birkaç adamıyla beraber girdi ve sultana tebriklerini sunup çıktılar. Bu olaydan üç hafta sonra Nizamulmülk, Kıvamulmülk'ün kendi hizbiyle ihtilafa düştüğünü öğrendi. Ona bazı Dekken ileri gelenleriyle Yusuf Âdil Han'ı tamamen ortadan kaldırmayı önerdi²²⁰.

O sıralar Behmenî devletinde bir kutval²²¹ olan Farhadulmülk Kıvamulmülk'e Yusuf Âdil Han'a yapılacak suikastin Nizamulmülk'ün planı gereği bütün Âfâkîleri ortadan kaldırmak için bir başlangıç olacağını ve plana devam edildiği takdirde büyük bir katliamın ortaya çıkabileceğini söyledi. Yusuf Âdil Han'ın ölmesini arzu eden ve Nizamulmülk ile dostluğuna güvenen Kıvamulmülk buna aldırmadı. Âdil Han Dekkenî ve İmadulmülk ordularıyla sarayın önünde durdular. Vezirin elinde kukla olan Sultan ise bu orduların isyan için orada olduklarını ve onlara karşı sert bir tutum içinde olunması gerektiğini söyledi. Yusuf Âdil Han'a içten içe saygı duyan İmadulmülk onun güvenli bir yere götürülmesini diğer Âfâkîlerin de Âdil Han Dekkenî'nin emrinde olmaları

²¹⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.524.

²¹⁹ Varangal valisi Âdil Han Dekkenî ve Bicapur valisi Yusuf Âdil Han birbiriyle karıştırılmamalıdır. 'Âdil Han', 'Nizamulmülk' ve 'Kıvaulmülk' gibi lakabların komutanlara verilmesi dönemin bir temayülü olduğu görülmektedir.

²²⁰ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.525.

²²¹ Kutval özellikle büyük şehirlerde şehrin asayişinden sorumlu görevlilerdi. Ayrıntılı malumat için bkz. Kortel, **a.g.e.**, s.268.

gerektiğini söyledi. Dekkenîler şehrin kapılarını kapattılar. Bu sayede hazırlıksız yakalanan Âfâkîlerden birçoğunu öldürdüler²²². Yusuf Âdil Han'a kurulan komplo başarılı olmasa da yakın bir zamanda tesis edilen Dekkenî-Âfâkî barışı yeniden çatışmaya dönüştü.

Yuriş Han, Hoşkadem Han ve diğer Yusuf Âdil Han'a bağlı olan Âfâkî komutanlar kapılar açılıp Derya Han'ın takviye kuvvetleri gelene kadar savaştılar. Çatışmalar yaklaşık 20 gün boyunca devam etti. Bu süre zarfında her iki taraftan da 4000 civarında kişi yaşamını yitirdi. Sonunda bazı ileri gelenler ve alimler vasıtasıyla olaylar duruldu. Bu sayede Yusuf Âdil Han güvenli bir şekilde Bicapur'a döndü. Nizamulmülk, Âfâkîlerin ortadan kaybolmasıyla elindeki nüfuzu kullanarak oğlu Malik Ahmed'e ve Fahrulmülk Dekkenî'ye Beer, Dharor ve diğer birçok bölgeyi verdi²²³. İmadulmülk'ün oğlu Şeyh Alaüddin, Berar'a babasının yardımcısı olarak, Kasım Berîd ise şehrin kutvalı olarak atandı. Kıvamulmülk, Telingana'ya, Nizamulmülk ve İmadulmülk ise dört sene boyunca genç sultana annesiyle beraber naiblik yaptılar²²⁴.

2.4.2. Yusuf Âdil Han'ın Nizamulmülk'ün Nüfûzunu Kırması

1486'da Telingana valisi Kıvamulmülk, Varangal'a bir sefer düzenledi. Bu sefer sırasında Varangal hakimi Âdil Han Dekkenî vefat etti. Kıvamulmülk burada merkezden ayrılarak kendi idaresini kurdu. Sultan bu arada Nizamulmülk ile Varangal'a yürüdü. Bu haberi alan Kıvamulmülk, Racmundri'ye geri döndü ve sultana gizli bir mektup yazıp Nizamulmülk'e karşı uyardı. Sultan mektuba cevap vermedi ve Varangal'a ulaştığında Nizamulmülk'e mektubu gösterdi. Bunun üzerine Nizamulmülk'ün oğlu Malik Ahmed, Sultan'a Kişver Han'a verilen

²²² Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.526.

²²³ Fahrulmülk, son vezir Mahmud Gâvân'ın kölelerinden birisinin iyi eğitilmiş ve 1000 atlı bir birliğin komutanının oğluydu. Bkz. Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.527.

²²⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.527.

Goa'nın Necmuddin Gilanî'ye geçmesi ve onun da vefatından sonra birisi tarafından ele geçirildiğine dair haberler verdi²²⁵.

Dabul, Kulapur, Kolhar, Punala, Sirala ve Belgam'ı da ele geçiren kendi komutanlarından Bahadur Gilanî idi. Bahadur Gilanî, Yusuf Âdil Han'ın teşvikiyle giderek büyüyordu. En son Çol limanında ve diğer sahil kesiminde hareketlerde bulunmuştu. Ayrıca Çakun hakimi Câgîrdâr Zeynuddin'in de apaçık bir isyanda olduğu Malik Ahmed'den gelen haberler arasındaydı²²⁶.

Nizamulmülk ilk olarak kendi oğlunu Zeynuddin'i bastırmak için göndererek diğer bazı bölgelerin hakimlerine de haber gönderip oğluna destek vermelerini istedi. Bu arada Yusuf Âdil Han da Zeynuddin'e 6000 atlıyla destek verdi ve Malik Ahmed'in hareketlerini izlemek üzere yakın bir yerde kamp kurdurdu. Bu şekilde herhangi bir saldırıda Malik Ahmed'in Zeynuddin'e ani bir saldırıda bulunması engellenebilecekti. Haberler Varangal'daki Nizamulmülk'e ulaştı. Bu sırada vezirin nüfuzu epeyce azalmıştı. Kasım Berîd, Düstur Dinar gibilerinden daha zayıf bir konuma düşmüştü. Sultan, Pasand Han ile mektuplaştı ve Nizamulmülk'ü kastederek, hainin kafasını kendisine göndermesini emretti. Pasand Han ise 5000 askeriyle Nizamulmülk'ün bulunduğu yere gitti ve Nizamulmülk'ün kafasını keserek sultana gönderdi²²⁷. Yusuf Âdil Han'ın Bahadur Gîlan ve Zeynuddin ile ilişkilerde bulunmasının sebebi Kasım Berid'i bu ikisiyle meşgul edip kendisiyle uğraşmasını engellemek olabilir.

2.5. Yusuf Âdil Han'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi

Hindistan'ın güneybatısında bugünkü Karnataka eyaleti sınırları içerisinde bulunan Bijapur şehri “*zafer şehri*” manasında eski Vicayapura şehriden gelmektedir. Alaeddin Halcî tarafından amcası Delhi sultanı Celaleddin Halcî adına fethedilene kadar 1190-1294 yılları arasında Yadava hükümdarlarının

²²⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.529.

²²⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.529-530.

²²⁷ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.531.

merkeziydi. Yusuf Âdil Han'ın bağımsızlığını ilan edene kadar da burası Behmenîlerin hakimiyetinde sultanlığın vilayetlerinden birisi haline gelmiştir²²⁸.

1490 senesinde özellikle Mahmud Şah döneminde çıkan bu karışıklıklardan dolayı kısa sürede Behmenî devletinde neredeyse Sultan'a ait hiçbir toprak parçası kalmamıştı. Bu sürede kısa bir süreliğine Malik Ahmed haricinde diğer valiler sultanın otoritesini şeklen de olsa tanıyorlardı. Bu arada Kasım Berîd vezir olup idareyi eline almıştı²²⁹. Sarayda bir davet verildi ve buna göre bütün valiler davete çağırılmıştı. Ancak hiçbirisi katılmayı kabul etmedi. Malik Ahmed babasının ölümü için sultanı sorumlu görmekteydi ve onu kendi üzerinde otorite olarak tanıımıyordu. Bu durum onun 1490'da Ahmednagar'da Nizamşah unvanıyla adına hutbe okutup bağımsızlığını ilan etmesine sebep oldu. Malik Ahmed ayrıca Yusuf Âdil Han'a ve Fethullah İmadulmülk'e de elçiler göndererek kendisi gibi hutbe okutup bağımsız olmalarını tavsiye etti. Buna göre Yusuf Âdil Han bağımsızlığını ilan etti²³⁰.

Bu olaydan sonra Mahmud Şah'ın valilerinden birçok kaleyi zaptetti. Bima'dan Bicapur'a kadar bütün yerlerde hakimiyet sağlandı. Bu şekilde Yusuf Âdil Han'ın Bicapur'daki hakimiyeti tamamen sağlanmış oldu²³¹.

2.5.1. Kasım Berîd'le Mücadele

Vezir olduktan sonra ipleri eline alan Kasım Berîd²³², Yusuf Âdil Han'ın sultan unvanı almasını kısıkanıyordu. Bu sebeple 1492'de Vicayanagara'ya haber göndererek Bicapur'u istila edip Yusuf Âdil Han'ı da bu şekilde cezalandırması karşılığında Mudkul ve Rayçor kalelerini ona hediye edeceğini söyledi. Vicayanagara'nın hedefi Goa ve Darbar'ı daha sonra da bütün Bicapur'u istila etmektir. Vicayanagara komutanı Timraç, Tungbudra nehrini geçip ülkeyi harab

²²⁸ J. Burton-Page, "Bidjapur" *EIF*, C.I, 1986, s.199; Arif Naim, "Bîcâpûr", *DİA*, C.VI, İstanbul, 1992, s.127.

²²⁹ Firişte, *a.g.e.*, C.II, s.535.

²³⁰ Firişte, *a.g.e.*, C.II, s.537. Gribble (*a.g.e.*, s.140) ilk olarak Yusuf Âdil Han'ın bağımsızlığını ilan ettiğini söyler.

²³¹ Firişte, *a.g.e.*, C.III, s.5.

²³² Kasım Berîd, Çerkez kökenli bir köleyken III. Muhammed döneminde (1463-1482) Berîd-i memâlik makamına getirilmişti. Bu sebeple kurulan hanedan Berîdşâhiler olarak adlandırılmaktadır. Konukçu, *a.g.m.*, *DİA*, s.502

etti ve bir süre sonra da Camkindi'yi geri almaya teşebbüs etti. Bu ilerleyişi durdurmak isteyen Yusuf Âdil Han'ın kuvvetleri bu durumda çok yetersizdi ve barış yapmak zorunda kaldı²³³.

Yusuf Âdil Han bunların müsebbibi olan Kasım Berîd'i cezalandırmak için Behmenî devletine büyük bir orduyla yürüdü. Bunun haberini alan Kasım Berîd, Ahmed Nizamşah'tan yardım istedi. Malik Ahmed, Fahrulmülk Hoca Cihan ve kardeşi Zeyn Han'ın Purenda'dan kendilerine katılmasını istedi. Kasım Berîd de sultanın ordusuyla geldi. Naldurg civarında Adilşahlarla karşı karşıya gelen Kasım Berîd sultanı ordunun ortasına yerleştirdi ve kendisi de ileri bir pozisyona geçti. Hoca Cihan ordunun sol kanadını, Ahmed Nizamulmülk de sağ kanadına yerleşti. Yusuf Âdil Han kendi ordusunun başında savaşa hazırды. Derya Han ordunun sağını Fahrulmülk solunu ve Yusuf Âdil Han da merkezi komuta ediyordu. Gazanfer Bey de binlerce okçuya komuta ediyordu. Yusuf Âdil Han emri verdi ve ordusu sultanın ordusunun bulunduğu taraftan saldırıya geçti. Bu tarafın düşmesiyle düşman geri çekilmek zorunda kaldı. Sonrasında Yusuf Âdil Han ile Ahmed Nizamşah'ın anlaştılar ve Nizamşâhîler, Âdilşâhîler ile böyle bir mücadeleye girişmediler. Bunu işiten Kasım Berîd sultanın yanına sığındı²³⁴.

2.5.2. Vicayanagara ile Büyük Savaş

1492'de Yusuf Adil Han, Krişna nehrinin kıyılarına gidip burada av için biraz bekledi. Ancak av sırasında sıtmaya ve ateşli bir hastalığa yakalandı. İki ay kadar yatağında kaldı ve bu süre zarfında tüm idari işleri sütkardeşi Gazanfer Bey yaptı. Hatta o kadar hastaydı ki halk arasında vefat ettiği şayiası yayıldı. Onun için bol bol dualar edildi. Bir süre sonra Yusuf Âdil Han hızla iyileşip toparlanmaya başladı. Tamamen iyileştikten sonra Medine, Kerbela ve Necef'e

²³³Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.5.

²³⁴Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.537-538; Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.4-5.; Bu arada Yusuf Âdil Han, Melik Ahmed'in üzerine yürüyeceği sırada Gazanfer Bey bu savaşın beyhude olduğunu, Kasım Berîd sebebiyle birbirlerini yıpratmanın bir faydası olmayacağını söyleyerek tarafları ikna etti. Ayrıca Yusuf Âdil Han'ın emirlik ve şahlık zamanını anlatan Âdil-nâme adlı eserde bu savaşın Belderek havalisinde meydana geldiğini, Melik Ahmed Nizamül-mülk'ün bu savaşta yer almadığını Hoca Cihan Dekkenî ve Sultan Mahmud'un bizzat katıldığını söyledikten sonra Yusuf Âdil Han'ın Vicayanagar tarafından birbirlerine düştüğünü ve Vijayanagar'dan intikam almak için Raycur'a gittini ve Melik Ahmed ve Bahadır Gilânî ile sulh ettiğini söylemiştir. Bkz. Ertaylan, **a.g.e.**, s.9

60,000 hûn²³⁵ sadaka gönderdi. Ayrıca Yusuf Âdil Han o sıralar Hindistan'a gelen Hoca Abdullah Hirvî'ye kendisinin de geldiği yer olan Save'de mescit inşa ettirmesi için önemli bir miktarda para verdi²³⁶.

Vicayanagara'nın genç racası Ray ile aralarında ihtilaf bulunan Timraç bu hastalığı işitmiş ve bundan faydalanmak istemişti. Ordunun başında olan Timraç, Rayçur'a ilerleyip Tundugra nehrini geçti. Bicapur'a doğru ilerlemekte olduğu istihbaratını alan Yusuf Âdil Han ordusunu topladı. Timraç'ın ordusu 8000 Dö-esbe (iki atlı savaşçılar) ve 200 farklı cins filden oluşuyordu. Yusuf Âdil Han sütkardeşi Gazanfer Bey'e ve en sevdiği muvazzaflarından Davud Han'a hitaben yaptığı konuşmada kararlılığını dile getirerek, düşmanı bu kuvvetle yenmeleri gerektiğini söyleyip, cesaretlendirdi. Sonraki gün Timraç'ın ordusuna yakın bir yerde kamp kurdu ve olası bir saldırıya karşı askerlerini saldırıya maruz kaldıklarında avantajlı durumda olacak şekilde taksim etti. 1493 Nisan (898 Recep ayı bir cumartesi günü) 'a kadar iki ordu sakin bir şekilde bekledikten sonra savaşa başladılar²³⁷.

Savaşın daha başlarında Yusuf Âdil Han'ın ordusu bozguna uğradı ve takriben 500 asker hayatını kaybetti. Birçok asker de esir alındılar. Yusuf Âdil Han bu müşkil durumdan nasıl çıkacağıyla alakalı tedbirler²³⁸ düşünürken, düşmana esir düşen silahdarlarından Özbek Sevincik Bahadır bir şekilde düşman elinden kurtuldu ve kaçmayı başardı. Hemen Âdilşâhîlerin henüz düşmemiş olan birliğine gitti ve onlara yağmayla meşgul olan düşmana karşı avantajlı bir durumda olduklarını haber vererek Vicayanagara mevzilerine şimdi ani bir saldırı yapılırsa ne kralın ne de Timraç'ın zafer sarhoşluğuyla bir anda 7000 at ve çok

²³⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.6; Ertaylan, **a.g.e.**, s.9.

²³⁷ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.6.

²³⁸ Bir rivayete göre ise Yusuf Âdil Han hezimete uğrayan askerlerini etrafına toplamış ve Timraç'a özür beyan edip kendisini affetmesini istemişti. Timraç da Ray ile 2000-3000 kişi ile ordudan ayrıldı. Yusuf Âdil Han da 400 en güvenilir askerlerini yanına alıp Timraç ile görüşmeye gitti. Birkaç kelime ettikten sonra Sultan nefirini çalmış ve dört yüz Âdilşâhî askeri düşmana aniden saldırdı. Timraç ve Ray kendilerine siper olan askerler sebebiyle kaçabildiler. Vicayanagar emirlerinden o gün 70 kişi öldürülmüş hatta Yusuf Âdil Han 6 düşmanı öldürmüştü. Bu şekilde hile yoluyla hezimet zafere dönüşmüş ve çokça ganimet elde edilmiştir. Bkz. Ertaylan, **a.g.e.**, s.10.

sayıda asker ve 300 kadar fili toplayıp idare edebilecek fırsatı olmayacağını bildirdi²³⁹.

Özbek Sevincik Bahadır'ın teklifini kabul eden Yusuf Âdil Han bir anda düşmana karşı taarruza geçti. Timraç bu ani saldırı karşısında ne yapacağını bilemedi ve 200 fili, binlerce mücevheri, 60 lak hun²⁴⁰ ve diğer birçok ganimeti galiplerin ellerinde bırakıp kaçmaya başladı. Onunla beraber askerler de kaçmaya başladılar. Timraç ve genç kral Ray ülkelerine doğru hareket ettiler. Vicayanagara kralı Ray yolda ağır bir şekilde yaralandığı için öldü ve Timraç ülkeye döndüğünde yönetimine el koyarak kendisini kral ilan etti. Bu arada Yusuf Âdil Han muzaffer bir şekilde Bicapur'a geri döndü. Zaferinin nişanı olarak Behmenî Sultanı Mahmud Şah'a kıymetli taşlarla süslenmiş altın nallı at, mücevherlerle süslenmiş eyer ve bir mektup gönderdi²⁴¹.

2.5.3. Bahadur Gîlanî ile Mücadele

1493'te Gücerat'tan Mahmud Şah'a Bahadır Gilanî'nin Güceratlı tüccarlara ait birçok gemiye el koyduğu haberini ulaşmıştı. Mahmud Şah bu mesajı alır almaz Bahadur Gilanî'yi durdurmak için eski Behmenî valilerinden yardım istedi. Yusuf Âdil Han kendisi gitmese de en iyi komutanlarından Kemal Han'ı 5000 atıyla beraber sultanın ordusuna katılmak için gönderdi. Malik Ahmed de komutanı Muteber Han'ı, Fethullah İmadulmülk de aynı şekilde komutanlarından birisini gönderdi. Mahmud Şah, Bahadur Gîlanî'den verdiği zararı karşılayıp herşeyi geri iade etmesi yönünde ikaz etti²⁴².

Ancak Bahadur Gîlanî Mahmud Şah'ın talebini yerine getirmedi. Bunun üzerine Telingana valisi Kutbulmülk, Camkindi kalesini almak için Sultan tarafından gönderildiyse de başarılı olamadı. İkinci defa Yusuf Âdil Han'ın ordusu Camkindi kalesine yürüdü ve burayı kontrol altına aldı. Daha sonra ordu Bahadur'un ikamet ettiği Sankisvar'a yürüdü ama Bahadur, ordu gelene kadar

²³⁹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.6.

²⁴⁰ Lak günümüz Urdu ve Hint dillerinde kullanılan 'yüz bin' anlamına gelen bir kelimedir.

²⁴¹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.7.

²⁴² Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.539.

burayı terketti. Bahadır Gilanî bu şekilde Sultan'ın ordusunu çok oyaladı²⁴³. Daha sonra Âdilşâhîler burayı yeniden kaybettiyse de Yusuf Âdil Han, Bahadır Gilanî'nin zaptettiği Camkindî'yi tekrar almak için harekete geçti ve Bahadır Gilanî öldürölüp, Camkindî, Yusuf Âdil Han'a teslim edildi²⁴⁴.

2.5.4. Düstur Dinar Olayı

1495'te Sultan Kulu Kutbulmülk Hemedanî, Telingana valisiyken bağımsızlığını ilan ettiğı sırada Düstur Dinar, Sagar ve Ahsenabad Gülberge valisiydi. Düstur Dinar, Aland ve birkaç kaleyle Bima ve Telingana nehirleri arasındaki bölgelere sahip olup bağımsızlığını ilan etmek istedi. Sultan, Düstur Dinar'dan valilik görevini bırakmasını istedi. Bu durumdan rahatsız olan Düstur Dinar, Azizulmülk Dekkenî ile birlikte Ahmed Nizamşah'a haber gönderdi. Düstur Dinar, Ahmed Nizamşah'ın babası Nizamulmülk'ün oğlu gibiydi. Bu sebeple Nizamşahîler onu reddedememedi. Kasım Berîd'e bağılı komutanları buralardan kovdu. Bunun üzerine Sultan ve Kasım Berîd, Yusuf Âdil Han'dan bir orduyla yardıma gelmesini istedi²⁴⁵.

Kasım Berîd, Sultan'a bu sefere şahsen katılması gerektiğini söyledi. Kısa bir süre sonra Hoca Cihan Dekkenî'nin karşı ittifakta yer aldığı, Purenda'dan Gülberge'ye doğru Düstur Dinar'a yardım etmek için büyük bir kuvvetle geldiğı yönünde ve Malik ve Düstur'un da Behmenîlere saldırı hazırlığı içinde oldukları istihbaratı alındı. Yusuf Âdil Han kendi ordusuna komuta etmesinin gerekli olduğunu ve gecikmeden Kasım Berîd ile Mahmud Şah'ın ordularıyla bir araya gelip, düşman ittifaka karşı saldırıya geçmenin doğru olacağını düşündü. Düstur Dinar çoğunluğu Habeşli 8,000 atlıyla ve Malik tarafından gönderilen 12.000 yardımcı kuvvet ve Hoca Cihan'ın kuvvetleriyle Behmenî-Âdilşâhî ittifakı üzerine saldırıya geçti²⁴⁶.

²⁴³ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.540-544.

²⁴⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.7.

²⁴⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.544-545

²⁴⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.9.

Âdilşâhilerden gelen destekle Mindarci yakınlarında karşılaşan ordulardan Yusuf Âdil Han'ın ordusu galip geldi ve Düstur Dinar yakalanarak hapsedildi. Düstur Dinar hakkında bir hüküm verilmesi gerekiyordu. Kasım Berîd onun öldürülmesi yönünde karar verdiyse de Yusuf Âdil Han'ın araya girmesiyle Düstur ıslah edilip bölgesine geri gönderildi. Sagur kalesine sığınan bazı isyancıların da etkisiz hale getirilmesinden sonra Yusuf Âdil Han, Bicapur'a geri döndü. Yusuf Âdil Han'ın Düstur Dinar'ın hayatının bağışlanmasını istemesinin sebebi Kasım Berîd'in nüfuzunu kırmak için olabilir²⁴⁷. Bu arada Düstur'a katılmak için tekrar harekete geçmek isteyen Malik Ahmed, taraflar arasında sulhü duyunca Ahmednagar'a geri döndü²⁴⁸.

1497'de Mahmud Şah 14 yaşlarındaki oğlunu Yusuf Âdil Han'ın kızıyla evlendirmek istedi. Evlilik merasimi için Gülberge seçildi. Bu durum Gülberge'nin merasim için seçilmesi Düstur'u hizaya getirmek ve başıboş bırakmamak içindi. Yusuf Âdil Han, Mahmud Şah ile samimi dosttular. Sultan, Kasım Berîd'e verilmesi gereken yerleri Kasım'a vermek istemiyordu. Kendisi Düstur'un bulunduğu Gülberge gibi bölgeleri Yusuf'a bırakmak istiyordu. Bu sebeple Kasım Berîd veya Malik Ahmed gibi kimselere fırsat vermeyecek ve onlara karşı Yusuf'u destekleyecekti. Buna göre Mahmud Şah zorunlu olarak Düstur'u zayıflatmak için ona bağlı olanları görevlerinden azletti ve bu bölgeleri Gülkende'ye bağladı²⁴⁹.

Yusuf Âdil Han sultana verdiği hediyeler ve gösterdiği ihtimam ile onu çok memnun etmişti. Mahmud Şah, bu sırada oğlunun Yusuf Âdil Han'ın kızıyla evlenmesini talep etmiş Yusuf Âdil Han ise bu duruma sıcak bakmıştı. Nikah merasimi Düstur'un bulunduğu bölge olan Gülberge'de Behmenî devleti alimlerinden Abdussamed huzurunda kıyıldı. Ancak Yusuf Âdil Han'ın kızının yaşının çok küçük olması sebebiyle gelin ileriki bir tarihte eşinin yanına gönderilecekti. Evlilik merasimi devam ederken Düstur Dinar tehlikesi yeniden ortaya çıktı. Bu defa Yusuf Âdil Han onunla sadece Gülberge'ye sahip olma

²⁴⁷ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s. 544-545; Gribble, **a.g.e.**, s.143.

²⁴⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.9.

²⁴⁹ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.545; Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.9.

konusunda değil Alandi, Ganjovti ve Kalli konusunda da mücadele etti. Çünkü Yusuf Âdil Han kendi devletinin Bidar ile bağlantılı olmasını istiyordu. Düstur Dinar ise Bima nehrinin Bicapur'un sınırı olmasını istiyor hatta Gülberge, Sagar ve İtgir'in kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Sultan bu mücadeleye müdahil olmadı. Sonunda Düstur Dinar, Purenda'da kaldı. Ancak Yusuf Âdil Han ile Kasım Berîd arasında çekişme epey arttı²⁵⁰.

1498'de Yusuf Âdil Han ordusuyla Gülberge'den kaçan Düstur Dinar üzerine yürüdü. Kasım Berîd'e yakın olan Düstur Dinar ondan yardım istedi. Ancak Kasım Berîd onun için Malik Ahmed Nizamşah'tan yardım talep ettiğini söyledi. Malik Ahmed'in bu konuda Düstur Dinar'ı affetmesi yönünde samimi talebine Yusuf Âdil Han olumsuz cevap veremedi²⁵¹.

2.5.5. Aynulmülk ile Anlaşma

İlerleyen zamanlarda Yusuf Âdil Han, Düstur Dinar'a karşı bir sefere çıktı. Düstur Dinar'a Malik Ahmed'in yardıma gelmesiyle Yusuf Âdil Han, istikameti Bidar'a doğru çevirdi. Yusuf Âdil Han, bu seferde Sultan Kulu ve İmadulmülk'ten yardım aldı. Bu seferden dönerken Yusuf Âdil Han, Ahmed Nizamşah'a ve İmadulmülk'e elçi göndererek onlara Dekken gibi nispeten küçük bir bölgede çok sayıda bağımsız hanedanların olduğunu ve bunların güvenlikleri için birleşmeleri gerektiğini söyledi. Bu anlaşmaya göre İmadulmülk'ün Mahur, Ramgar ve Habeşli Hüdavend Han'ın bölgelerine, Malik Ahmed'in Devletabad, Antore, Galna ve Gücerat sınırına kadar olan kalelere ve Yusuf Âdil Han'ın da Düstur ve Aynulmülk'ün hakim olduğu yerlere sahip olacaktı. Kasım Berîd'e de Ahmedabad ve ona bağlı birkaç yere ek olarak Sultan Kulu Kutbulmülk'e ait olan yerler verilecekti. Ancak bu paylaşım ileri bir tarihte uygulanacaktı²⁵².

Yusuf Âdil Han bu anlaşmaya istinaden Aynulmülk'ün kendisine itaat edip etmediğini teyit etmek için ona bir haber gönderdi. Aynulmülk de müsbet bir cevap ile Âdilşâhîlere sadakatini bildirdi. Yusuf Âdil Han, Aynulmülk'ün bu

²⁵⁰ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.545-546; Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.9.

²⁵¹ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s. 546,547.

²⁵² Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.10.

sadakati karşılığında onu tabiilerinden ilan edip, Goa kalesinde bir hafta süren bir merasim düzenleyerek Aynulmülk'e taç ve hil'at giydirdi²⁵³.

2.5.6. Kasım Berîd ile Çekişme

Kasım Berîd ile Yusuf Âdil Han arasındaki çekişme Düstur Dînar olayından sonra daha da artmıştı. Kasım Berîd, Mahmud Şah'ın Yusuf Âdil Han'ı tercih etmesinden endişelenip Aland bölgesine geçmişti.

Kutbulmülk ise Yusuf Âdil Han'ın yanında yer alıyordu. Kasım Berîd hemen harekete geçerek büyük oğlu Emir Berid ile Aland'a ilerledi. Behmenî Sultanı Mahmud Şah'ın oğlu ve Yusuf Âdil Han'ın kızının nikah kutlamaları devam ederken Yusuf Âdil Han harekete geçerek Kutbulmülk, Mallik İlyas ve Aynulmülk ile beraber Kasım Berîd'in karşısına çıktı ve onu Gancovti bölgesinde mağlub etti. Kasım Berîd yenilip Purenda'ya kaçtı. Bu olay Yusuf Âdil Han'ın nüfuzunu öyle artırdı ki Behmenî Sultan bile kendi tahtına Yusuf Âdil Han'ı layık görüyordu. Hatta bu zafer üzerine altında bir halı serildi ve Mahmud Şah, Yusuf Âdil Han'ın elinden tutarak oturmasını istedi ancak Yusuf Âdil bu onuru kabul etmedi. O sıralar bütün valiler onun nüfuzuyla tayin oluyordu. Kasım Berîd ordusunun dağılması üzerine tekrar eski görevine dönmek istedi. Ama Kasım Berid bu hezimetin üzerine daha da hırslanmıştır²⁵⁴.

1510 senesinde Kasım Berîd ölünce onun yerine vezir olarak Dekken Tilkisi lakablı oğlu Emir Berîd geçti ve babasından daha kuvvetli bir otorite kurdu. Mahmud Şah'ın nisbeten sahip olduğu yetkileri de elinden alarak ona sembolik bir makam verdi²⁵⁵.

2.5.7. Düstur Dinar'ın Ortadan Kaldırılması

Düstur Dinar, Yusuf Âdil Han'ın kendisi hakkında yaptığı planları öğrenince II. Mahmud Şah'ın veziri Emir Berîd'den yardım istedi. Emir yardımına 3000 atlı gönderdi ve Düstur Dinar, Purenda'daki Hoca Cihan ve kardeşi Zeyn

²⁵³ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.11.

²⁵⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.II, 545-546; Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.10.

²⁵⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.546-547.

Han'ın katılımıyla Bhima kıyılarına indi. Onlar da yanlarında 5000 atlı getirdiler²⁵⁶.

Malik Ahmed o sırada Devletabad'ı almak ve Gücerat'tan kendisini korumakla meşguldü. Düşman sayısının üstünlüğünden etkilenmeyen Yusuf Âdil Han birliklerini topladı ve Vicayanagara'dan toplamış olduğu ganimeti askerlerine dağıttı. Bicapur'dan hareket etti ve düşmana 16 km kadar yaklaştı. Bir sonraki gün ordusunu savaş için hazırladı. Gazanfer Bey'in kardeşi Muhammed Kuli Bey komutasındaki 2000 seçkin süvariye düşmana iki mil kadar yaklaşmaları emriyle gönderdi. Bu arada Yusuf Âdil Han, Düstur Dinar'a güvence verip kendi üstünlüğünü kabul ederek savaştan vazgeçmesi halinde en iyi muameleyi göreceğine ancak reddetmesi halinde sonuçlara katlanması gerektiğine dair bir elçi gönderdi. Düstur Dinar bu teklifi reddederek en güvendiği adamlarını gönderdi. Ama büyük bir hezimete uğradılar. Filler ve atlar da galiplerin elinde kaldı²⁵⁷.

Ertesi sabah düşman üzerine yüklenen Yusuf Âdil Han, ordusunu şu şekilde konuşlandırdı; ordunun sağ kısmını Gazanfer Bey'e, sol kısmını Heyder Bey Tebrizî'ye, Mirza Cihangir Kumî'ye de öncü kuvvet olarak bıraktı. Kendisi de ordunun merkezini komuta ediyordu. Asker sayısına güvenen Düstur Dinar, Hindistan savaş tarzında kullanılan filleri farklı düzende yerleştirip ağır silahları ön kısımda konuşlandırdı. Mirza Cihangir hızlı bir şekilde düşman üzerinde ilerlerken Gazanfer Bey ve Heyder Bey sağ ve soldan aynı anda saldırmaya başladılar. Düstur bu saldırıda yenik düştü ve askerleri hezimete uğrayıp kaçtılar. Düstur Dinar'ın bölgesi ve bütün bölgeler Bicapur devletinin hakimiyetine girdi. Gazanfer Bey birkaç yarası olduğu halde Yusuf Âdil Han'ın yanına varıp diğer ileri gelenlerle beraber diz çöktü ve kutlama törenlerine katıldı. Yusuf Âdil Han onu gözlerinden ve alnından öptü. Cesur sütkardeşini kucakladı ve yaralarının sarılmasını sağladı. Üç gün üç geceden sonra Gazanfer Bey vefat etti. Gazanfer Bey'in cenaze töreni gerçekleştirildikten sonra Yusuf Âdil Han, Gülberge, Sagur

²⁵⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.11.

²⁵⁷ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.11.

ve Düstur'a ait olan tüm kale ve bölgeleri güvenebileceği adamlarına emanet edip Bicapur'a döndü. Yusuf Âdil Han başarılarından ötürü Heyder Bey ve Mirza Cihan başta olmak üzere komutanlarını ödüllendirdi²⁵⁸.

2.6. Yusuf Âdil Han'ın Şiiliği²⁵⁹ Tesisi

1502'de Yusuf Âdil Han artık kendisini kanıtlamış eskiden beri istediği seviyeye gelmişti. Uzun zamandır aklında olan bazı şeyleri de hayata geçirmeye başladı. Bunlardan birisi rivayete göre Yusuf Âdil Han'ın, Hz. Muhammed'i gördüğü rüyasına isnat edilen Şiilik mezhebinin resmen ilan edilmesidir. Yusuf Âdil Han evvela Şii olan Mirza Cihangir, Heyder Bey ve Seyid Ahmed Hirvî ve diğer alimlerin de olduğu bir şura kurmuş Şii mezhebinin tesisi için çalışmaları istenir. Kurulan bu şura oybirliğiyle Şiiliğe resmiyet kazandırdı. Buna göre bazı ilkeler belirlendi. O gün Bicapur kalesindeki Ulu Cami'ye gidildi. Bicapur'da hürmet gören Nakîh Han minbere çıktı ve Şia mezhebine göre 12 imamın isimlerini zikrettikten sonra "*Ali'nin Allah dostu olduğuna şahitlik ediyorum.*" dedi. Yusuf Âdil Han bunu Hindistan'da alenî bir şekilde yapabilen ilk hükümdar olarak kaydedilmektedir. Ancak bu durum rüyadan çok Pers-Şii Safevî devletinde kaldığı dönemde benimsediği bir inanç olabilir.²⁶⁰

2.6.1. Şiilik Sonrası Dekkenli Sünnî Devletlerin Yusuf Âdil Han'a Karşı Tutumu

Dekken'deki Müslüman devletler Sünnî mezhebine tabi idi²⁶¹. Şii mezhebinin Dekken'de bu şekilde resmiyet kazanması Dekkenli diğer Müslüman-sünni devletlerin Yusuf Âdil Han'a karşı ittifak kurmasına sebep oldu. Emir

²⁵⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.12.

²⁵⁹ Âdilşâhîler hanedanlığının kurucusu Yusuf Adilhan ve oğlu İsmail her ne kadar Şii olsalar da başta Kemal Han gibi devlet adamlarının Sünnî oldukları bilinmektedir. Ayrıca İsmail Adilşâh'tan sonra yerine geçen oğlu İbrahim Adilşâh Mevlana Gıyaseddin'e bu durumu şöyle sordu: "İslam'ın hangi yolu efdaldır?" Mevlana Gıyaseddin: "Farzedelim büyük bir padişah var ve onun sarayında birden fazla kapı var. Hangi kapıdan girersek girelim mutlaka padişahı görebiliyoruz. Yani bizim için kapılar önemli değil padişahı görmek önemlidir." diye cevap verdi. İbrahim Adilşâh: "Bu kapılardan hangisi sizin için en iyisidir." diye sorunca Mevlânâ Gıyâseddin: " Her kapının en iyi alimi, en doğrusunu izler." diye cevapladı. Bkz. Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.14.

²⁶⁰ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.12; Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.13.

²⁶¹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.13.

Berîd'in etkisi altındaki Mahmud Şah, Kutbulmülk'e, İmadulmülk'e ve Hüdavend Han'a mektup göndererek Yusuf Âdil Han'ın dinî bağılıktan çıktığını, İslam'daki isyankar zümreden olup, İslam diyarında insanları küfre davet ettiğini bu sebeple onun durdurulması gerektiğini ve Sünni inancın yeniden tesisi için sultanın ordusuna katılmalarını istedi. Kutbulmülk²⁶² hiçbir gecikme olmadan ordusuyla yola çıktı. Ancak İmadulmülk ve Hüdavend Han bazı bahaneler öne sürerek çekimser kaldılar. Emir Berîd, Hoca Cihan Dekkenî ile birlikte sultanın ordusuna katılan Malik Ahmed Nizamşah'la buluştular²⁶³.

Emir Berîd, Gancovti'yi ve Âdilşâhîlerin, Düstur Dinar'dan aldığı birçok bölgeyi ele geçirdi. Bunun üzerine Yusuf Âdil Han öfkeli bir şekilde Gancovti'ye yürüdü²⁶⁴. Emir Berîd, Cihangir Han'ı Ahmednagar'a göndererek burada Ahmed Nizamşah'ın 1000 at ve teçhizatla ittifaka destek vermesini istedi. Bu kadar güçlü bir ittifaka karşı savaşmak istemeyen Yusuf Âdil Han, Gülberge ve Aland'ı Derya Han ve Fahrulmülk'ün sorumluluğuna verdi ve savaşın gidişatında kötü sonuçlar doğuracağını düşünerek o sıralar beş yaşındaki oğlu İsmail ve annesini Bicapur'da hazinelerle birlikte Kemal Han'ın sorumluluğuna bırakıp kendisi seçkin 5.000 atıyla beraber Aynulmülk Gilânî'yi de yanına alarak Nizamşahî topraklarına yöneldi. Yusuf Âdil Han bunu yaparak savaşın kendi topraklarına taşınmasını engellemek istedi. Ancak bu askerlerini çok yordu ve İmadulmülk'ün dostluğuna dayanarak Berar'a gidip İmadulmülk'e sığındı. Ancak İmadulmülk onu açık bir şekilde korumak için atılımda bulunmadı. Çünkü bu sultanın tüm ordusunu karşısına almak demektir. Bu sebeple gizlice Yusuf Âdil Han'a Burhanpur'a gitmesini ve Bicapur'a hemen haber gönderip hutbeyi Sünni mezhebe göre okutmasını isteyip bu hadiseler geçene kadar beklemesini söyledi²⁶⁵.

Yusuf Âdil Han derhal Bicapur'daki Kemal Han'a hutbeyi Sünnî inanca uygun olarak okutması için emir gönderdi. İmadulmülk de bu sırada Ahmed Nizamşah ile iletişime geçerek Emir Berîd'in niyetinin babası Kasım Berîd gibi

²⁶² Kutbulmülk aslında Şii idi ancak o dönemde bu ittifaka katılmak zorunda kaldı. Bkz. Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.15.

²⁶³ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.547.

²⁶⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.15.

²⁶⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.548; Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.16.

Yusuf Âdil Han'ı ortadan kaldırıp Bicapur'a sahip olmak olduğunu ve dinî bir amacının olmadığını, eğer başarılı olursa kendilerinin de daha sonrasında emniyette olmayacağını söyledi. Ahmed Nizamşah ve Kutbilmülk bunun üzerine geri çekildiler. Bir sonraki gün İmadilmülk, Sultan'a Yusuf Âdil Han hakkında bir mektup göndererek affını istedi. Mektubu okuyan Sultan, Emir Berîd'in kışkırtmalarına rağmen diğer iki ordunun İmadilmülk'ün yanında yer almasını göz önünde bulunarak saldırıyı iptal etti ve Emir Berîd'le beraber Bidar'a döndüler. İmadilmülk ve Yusuf Âdil Han sultanın ordusundan kalan ganimetleri bölüşüp kendi payitahtlarına geri döndüler²⁶⁶.

2.6.2. Şiiliğin Tekrar Resmîyet Kazanması

Dekkenli Müslüman-Sünnî devletler Şiiliğin tesisinden sonra bir ittifak kurup Yusuf Âdil Han'a karşı mücadeleye başlamışlardı. Bunu da dinî bir kaide üzerine oturtmuşlardı. Ancak bunun asıl sebebinin Emir Berîd'in sultan üzerindeki nüfuzuyla babasının hedefini gerçekleştirmek için zemin hazırlaması olarak değerlendirmek mümkündür. İmadilmülk'ün Ahmed Nizamşah ve Sultan Kulu Han'a yaptığı çağrı da bunu doğrulamaktadır. Ahmed Nizamşah ve Sultan Kulu Han yaşlı ve tecrübeli bir devlet adamı olan İmadilmülk'ün sözünü dinleyerek kendi topraklarına döndüler. Yusuf Âdil Han ise Bicapur'a dönüp hadiseler yatıştıktan üç ay sonra Şiiliği tekrar ilan etti. O sırada Seyyid Ahmed Hirvî'yi İran-Safevî hükümdarı Şah İsmail'e hediyeler ve ona tâbi olduğuna dair bir beyanname götürmesi için görevlendirdi²⁶⁷. Bicapur'da Şii mezhebin resmîyet kazanmasında devlet içerisinde diğer mezheblerle bir çatışma ortamı doğmadı. Hatta iki mezhebin kendi mescidi vardı ve bu durum devlette halk içerisinde fitneye mahal vermedi. Öyle ki devlette asla Ebu Bekr (ra), Ömer (ra) ve Osman (ra)'a karşı hakaret içeren sözler söylenmesine izin verilmemiştir²⁶⁸. Yaşananlar değerlendirildiğinde Âdilşâhîler'de mezhep taassubunun olmadığını söyleyebiliriz.

²⁶⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.548-549; Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.16.

²⁶⁷ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.17.

²⁶⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.14.

2.7. Portekizlilerin Hindistan'a Geliş ve Goa

V. asırdan beri Venediklilerin deniz ticaretine hakim olmaları Portekizlilerin dikkatini celbetmişti. Bu sebeple Portekiz kralı Henry, Portekiz'den Hindistan'a giden bir deniz yolu keşfetmek için çalışmalara başlamış ve Portekiz'in güneyindeki Sagres'te bir tersane inşa ettirmişti. Prens Henry bu ideale ulaşmadan ölünce onun başlattığı faaliyetler devam etmiş ve Afrika'da dolaşmadık yer bırakmamışlardı. Bartholomeo Diaz, Ümit Burnu'nu dolaştıktan sonra 17 Mayıs 1498'de Vasco da Gama, Mozambik adası yoluyla Hindistan Kaliküt şehrine ulaşmıştı. Portekizli gemiler başlayan bu seferlerden sonra Hindistan mamüllerini kendi ülkelerine götürmeye başlamıştı²⁶⁹.

Ancak Malabarlıların kışkırtmasıyla Vasco da Gama burada Kaliküt hakimi Zamorin tarafından misafirperverlik görmedi. 1500'de kral Pedro, Kabral Alvares'i görevlendirmiş o da burada bir imalathane kurmuştu. Ancak o da Malabarlılar tarafından engellendi ve mürettebatından 50 kişi katledildi. Kabral şehri bombaladı ve ilerleyen dönemlerde Vasco da Gama onları cezalandırmak için Kaliküt'e geri döndü ve önüne çıkan herşeyi yakıp yıktı. 1510'da ise Albuquerque, Kaliküt şehrine gelerek Vasco da Gama'nın başladığı işi devam ettirdi. Zamorin'in sarayını yaktı ve şehri harab etti. Bu arada yerliler toplanıp büyük bir kuvvetle onları Hindistan'ın güney batı ucundaki Koçi'ye gönderdiler. Üç yıl sonra Zamorin, Portekizlilerle barış yapmak zorunda kaldı ve onların kendi imalathanelerini açmalarına izin verdi²⁷⁰.

Portekizlilerin Hindistan'a gelmesinin sebebi, burada hızlı bir ticaret ağı kurup bu coğrafyanın önemli ticari mallarından biri olan baharatı Ümitburnu üzerinden Avrupa'ya taşımak²⁷¹ ve dönemin en iyi denizcilerini Hint coğrafyasına göndererek Doğu ile Batı arasındaki ticareti tekelinde bulundurarak, Osmanlı ve İran'ın kontrolünde olan Akdeniz'in tek hakimi haline gelmekti. Ayrıca Portekizliler ticaretin kontrolünü sağlayan insan gücü açığına çare bulmak ve

²⁶⁹ William Wilson Hunter vd., **Imperial Gazetteer**, C.III, London, Trübner&Co, 1885, s.269-270; Ertaylan, **a.g.e.**, s.14.

²⁷⁰ Hunter, **a.g.e.**, s.270; Ertaylan, **a.g.e.**, s.14.

²⁷¹ Kemal Beydilli, "Portekiz", **DİA**, C.XXXIV, İstanbul, 2007, s.329.

"kafirleri" Hristiyanlaştırmaya yardımcı olmak için de denizcilerin ve diğer görevlilerin yerli kadınlarla evlenmelerini teşvik ettiler²⁷².

Bu amaçlarını Vasco da Gama'nın filosu Kaliküt'e ulaştığında Portekizlilere Hindistan'a neden geldikleri sorulduğunda Hristiyanları ve baharatı bulmaya geldiklerini söylemelerinden anlıyoruz. Bu da Portekizlilerin geliş amacını özetler niteliktedir. Onlar Hindistan'a misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak ve buranın zenginliğini Avrupa'ya taşımak için gelmişlerdi²⁷³.

2.7.1. Albuquerque Buraya Geldiğinde Dekken'deki Siyasi

Durum

Goa, 1312 yılına kadar Müslümanların eline Melik Kafur döneminde geçti. 1370 yılında ise Vicayanagara Kralı Harihara'nın Veziri Vidyaranya Madhav tarafından alındı ve bir asır boyunca halefleri burada kaldılar. 1470 yılında Behmenî Sultanı II. Muhammed'in veziri Mahmud Gâvân tarafından fethedildi²⁷⁴.

Muhammed Şah, 1482'de öldü ve 12 yaşındaki oğlu Mahmud Şah tahta geçti. Sultan keyfî kararlar veriyor ve eğlenceye düşkünlüğüyle biliniyordu. Bu dönemde Sultan Muhammed Şah, halk üzerinde de olumsuz bir etki yaptı. Halkta olan bu çözümler ve valiler bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Bağımsızlığını deklare eden Bicapur'da Yusuf Âdil Han ve Devletabad valisi Melik Ahmed Nizamşah takip ederek Nizamşahi hanedanlığını Ahmednagar'da kurdu. Ardından Berar'da İmadşahiler kendi adına hutbe okuttu ve Kasım Berîd'in ölümünden sonra 1510'da Kutb'ul-Mülk, Gülkende'de bağımsızlığını ilan etti. Behmeni devleti artık Bidar ve yakınındaki yerlerle sınırlı kaldı. Emir Berîd yeni vezir olarak Sultan'a rağmen sultan gibi davranıyordu. Emir Berîd, babası 1518'de öldükten sonra 1527'ye yani son Behmenî Şahı Kelimullah'ın Bicapur'a

²⁷² Burton Stein, **Hindistan Tarihi**, Çev. Müfit Günay, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2015, s.211.

²⁷³ Salih Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu:Onlatıncı Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri", **İUEFTD**, S.31, 1977, s. 73.

²⁷⁴ Henry Frowde, **Imperial Gazetteer**, C.XII, Oxford, Clarendon Press, 1908, s.251.; Rajumdar (a.g.e., s.354), Mahmud Gâvân'ın Hindu racası üzerine yürüyüp birkaç kaleyi ele geçirdiğini ve Vicayanagara'nın en iyi limanlarından birisi olan Goa'yı fethettiğini aktarır tarih olarak 1469'u vermiştir.

kaçmasına kadar vezirlik yaptı ve devlet bundan sonra artık tamamen yıkıldı. Bu suretle 179 yıllık hanedanlık sona ermiş oldu²⁷⁵.

Portekizliler Hindistan'a dahil olduklarında Vicayanagara devletinin sınırları günümüzde en kuzeyinde Tungabhadra ve Krişna nehirlerinin doğu kolu ve Goa'nın güneyinden itibaren Karnataka, Andhra Pradeş, Tamil Nadu ve Kerala bölgelerini kapsıyordu. Adilşâhîler ise Tungabhadra nehrinin kuzeyinden batı sahilindeki Goa'dan kuzeyde Godavari nehrine kadar doğuda Haydarabad şehrine kadar olan bölgeyi içine almaktaydı. Güney Hindistan bu şekilde Müslümanlar ve Hindular arasında bölünmüş ve Müslümanlar arasında siyasi bir ittifak mevcut değildi. Toprak bütünlüğü bakımından Hindu Vicayangara devleti geniş topraklara sahipti. Âdilşâhîler ile Vicayanagara arasında büyük bir husumet bulunuyordu²⁷⁶. 1491'de Bahadur Gilanî'den Goa'yı Yusuf Âdil Han tarafından geri aldıktan sonra²⁷⁷ burası Âdilşâhîlerin limanı haline geldi ve iktisadî önemi büyüktü. Yusuf Âdil Han burada muhteşem bir sarayın da içinde olduğu binalar yaptırdı. O, burayı kendi başkenti yapmayı düşünüyordu ancak Hindular Müslümanların tahakkümünde yaşamak istemiyorlardı²⁷⁸.

2.7.2. Goa'nın Portekizliler için Önemi ve Albuquerque'in Hedefi

Bombay ve Cape Comorin şehirleri arasındaki Malabar kıyı şeridinde yer alan Goa limanı her zaman önemli bir ticaret merkezi olmuş ve birçok milletten tüccar tarafından ziyaret edilmekteydi. Bazı otoriteler tarafından ticari hacmi Kaliküt'ten daha büyük olarak değerlendirilmekteydi. Goa limanı, sahip olduğu nisbeten geniş ağız ve içeriye doğru uzanan derin sular sebebiyle güvenliydi ve Portekizliler için geliştirilebilir ve Hindistan'daki Portekiz başkenti olmaya aday bir yerdi²⁷⁹.

²⁷⁵ Prasad, **a.g.e.**, s.446-447.

²⁷⁶ Özbaran, a.g.m., s. 73-75.

²⁷⁷ Bayur, **a.g.e.**, s.441.

²⁷⁸ H. Morse Stephens, **Rulers of India: Albuquerque**, Oxford, Clarendon Press, 1897, s.75.

²⁷⁹ Stephens, **a.g.e.**, s.72.

Goa XIV. yüzyılın ilk yıllarında Muhammed Tuğluk döneminde fethedilene kadar çeşitli Hindu hanedanlıkların elinde kalmıştı. Daha sonra 1367'de Vicayanagara kralı Harihara tarafından geri alınmış ve Behmenî hükümdarı II. Muhammed Şah'ın veziri Mahmud Gâvân tarafından 1470'de fethedilmiş ve Bicapur'un bağımsız olmasıyla burası Adilşahîlerin hakimiyeti altına girmişti²⁸⁰. Goa, XV. yüzyıla kadar barakalarda yaşayan balıkçı kasabası iken Yusuf Âdil Han tarafından keşfedilip kendisine burada bir saray inşa ettirmesiyle gelişmeye ve önem kazanmaya başlamıştı²⁸¹.

Portekizliler, Hindistan'ın batı kıyılarında özellikle Goa limanının hareketli olduğunu farkettiler ve buraya yöneldiler. Goa limanı özellikle Müslüman Arapların buralara gelmesinden sonra ithalat ve ihracatın yanında hac farızasını yerine getirmek isteyen Müslümanların da buradan Arap yarımadasına taşınması için kullanılıyordu. Portekiz kralının Hindistan'daki naibi olan De Almeida 1505'te buraya geldi. De Almeida'nın amacı kıyıya adım atmadan deniz üzerinden buranın ticaretine hakim olmaktı. Çünkü Portekizlilerin yeterli insan ve silah gücü yoktu. De Almeida ölünce yerine Alfonso Albuquerque, Goa için görevlendirildi²⁸².

5 Kasım 1509'da görevlendirilen Alfonso de Albuquerque, Portekiz'in Hindistan genel valisi oldu²⁸³. Albuquerque kendisinin selefi De Almeida zamanında muhtemelen yapacağı işleri planlamıştı. Güney Hindistan kıyıları Portekiz'in amacı için elverişliydi. Albuquerque burada idareyi aldığı zaman Müslümanların en büyük düşmanı olan ve o dönemde güçlü bir devlet olan Hindu Vicayanagar ile işbirliği yapılabilirdi²⁸⁴.

Hindu devleti Vicayanagara'nın Müslümanlara karşı zaferleri aslında Portekizlileri sevindiriyordu. Ancak daha sonraları bu imparatorluk düştükçe Portekiz ticareti burada çok fazla barınamadı. Portekizliler kıyı şeridinde

²⁸⁰ Stephens, **a.g.e.**, s.74.

²⁸¹ Imperial, **a.g.e.**, C.XII, s.268.

²⁸² Ertaylan, **a.g.e.**, s.14.

²⁸³ Stephens, **a.g.e.**, s.64; Özbaran, a.g.m., s. 78.

²⁸⁴ Stephens, **a.g.e.**, s.64-65.

yerleştikten sonra bazı küçük Hindu gruplar ve Müslümanlarla savaştılar. Buna rağmen Vicayanagara ile iyi ilişkiler kurdular. Portekiz devleti buradaki geçici hükümete özellikle Hindularla iyi geçinmeleri telkininde bulundu. Albuquerque de Vicanayagar'a bir elçi göndererek Bhatkal'da kale inşa etmek için izin istedi. Elçi nezaketle karşılanmasına rağmen kendisine olumlu bir cevap verilmedi. Portekizliler Goa'yı ele geçirdiğinde Raya tebrik etti ve önceden istedikleri başvuruyu kabul etti. Âdilşâhîler, Goa'yı tekrar geri almasına rağmen Portekizliler tekrar onlardan geri aldı. Dekken'de Hindular ve Müslümanlar arasındaki bu kavga neticesinde yabancı tüccarların siyasi önemini artırdı²⁸⁵.

Albuquerque kolonilerin doğrudan krala bağlı olduğu gerçek bir Portekiz imparatorluğu kurmak istiyordu. Almeida'nın isteği Kannaror, Koçin ve Kilon gibi denizden veya tahkimatlı yerlerdeki imalathanelerden faydalanmak ve yerel halkla işbirliği içerisinde bunu yapmaktı. Ancak Albuquerque bu fikri Portekizliler için aşağılayıcı buluyordu. Goa, Albuquerque'in tam istediği gibi merkezi bir liman ve yerli müttefiklerin onları çok fazla rahatsız edemeyecekleri bir yerdi. Albuquerque'in önündeki en büyük problem Kaliküt'te karşılarına çıkan Hindu Zamorin gibi burada da Müslümanlar ona engel olacaktı. Goa'nın bir başka önemi ise Müslümanların elinde olan bir limanı alarak onların gücünü zayıflatmak ve onların ilerleyişine dur demekti²⁸⁶.

2.7.3. Alfonso de Albuquerque'nin Genel Valiliği ve Goa'ya Saldırması

Portekizliler, Albuquerque komutasında Koçin'den 23 gemiyle ayrıldı ve Goa'nın güneyindeki Mergeu limanına demirledi. Burada Timoja adında bir korsan Albuquerque'e Goa'ya aniden saldırmak için en uygun zamanda olduklarını söyledi. Timoja, Portekiz'in Hindistan hakimiyetinde büyük bir rol

²⁸⁵ Prasad, **a.g.e.**, s.485.

²⁸⁶ Stephens, **a.g.e.**, s.73.; Albuquerque bir Portekiz Hindistan'ı kurmak istiyordu. Ticaret için müsait olan yerleri işgal ederek doğrudan idare etmek, işgal edilemeyen yerleri boyun eğdirerek Portekiz hakimiyeti tanımaya ve vergi vermeye sevk etmek ve Büyük İskender gibi yerlilerle Portekizliler arasında izdivaç yoluyla mahalli bir ırk oluşturmak idi. Ancak De Almeida'nın siyaseti tam aksine burayı işgal etmeden denizden yönetmek istiyordu. Hatta denizden idare yoluyla bütün Hindistan'a sahip olunabilirdi. Bkz. Ertaylan, **a.g.e.**, s.15.

oyladı. Timoja, Albuquerque'e Goa'nın hakiminin öldüğünü ve şehirde ileri gelenler arasında büyük bir ayrılığın ortaya çıkmış olduğu haberini verdi. Albuquerque konseyini topladı ve Timoja'nın önerilerini inceledikten sonra Goa'ya saldırma kararı aldı. Timoja, Albuquerque'e Goa'ya saldırmak için öneride bulunduğu sırada Goa valisi Malik Yusuf Gürcü'ydü. Timoja, Yusuf Âdil Han'ın öldüğünü iddia etse de ölmemişti. Ancak Portekizliler ve Timoja tarafından nerede olduğu bilinmiyordu. Bu sırada Hindu bir meczub Albuquerque'e buranın Portekizliler tarafından işgal edileceğini söyledi²⁸⁷.

Bu şeyler Albuquerque'in etkilenmesini ve Goa'ya doğru silahlı bir şekilde gitmesine sebep oldu. 1 Mart 1510'da Albuquerque'in yeğeni Dom Antonio de Noronha, Portekiz filosundaki teknelerle Goa limanının ağzındaki seti geçerek girişteki Panjim²⁸⁸ kalesini etkisi altına aldı. Daha sonra 3 Mart'ta²⁸⁹ gemilerin limandan girmesiyle Goa savunulmadan Portekizlilerin eline geçti. Albuquerque şehre zaferle girdi ve ilk olarak Dom Antonio Noronha'yı şehrin kaptanı ilan etmek için Yusuf Âdil Han'ın sarayına ilerledi. Albuquerque şehre girince insanlar onu som altın ve gümüşten yapılmış çiçeklerle karşıladılar. Gemilerin mürettebatı da karaya çıkarıldı ve Portekizlilerle beraber yerliler şehri savunmak için bir duvar inşa etmeye başladılar²⁹⁰.

Albuquerque, Goa'nın fethinden sonra Şah İsmail'den ve idareyi kendilerine teslim etmelerini isteyen Vicayanagar racasından elçiler kabul etti. Albuquerque özellikle Şah İsmail'den²⁹¹ aldığı güzel temennilerden hoşnut olmuştu. Çünkü Şah İsmail, Şii idi ve Sünni Müslüman Türklerin de düşmanıydı. Bu sebeple ona karşı daha fazla ilgiliydi. Ruy Gomes, Şah İsmail ile Hindistan-

²⁸⁷ Stephens, **a.g.e.**, 71-72.

²⁸⁸ Panjim bugünkü Kuzey Goa'daki Panaji bölgesi olabilir.

²⁸⁹ Imperial Gazetteer (**a.g.e.**, C.XII, s.252) bu tarihi 17 Şubat olarak zikretmektedir.

²⁹⁰ Stephens, **a.g.e.**, s.76.

²⁹¹ Şah İsmail ve Albuquerque arasındaki münasebet 1507 yılına dayanıyordu. Ancak 1509'da Albuquerque, Şah İsmail'in tahakkümü altındaki Hürmüz'ü ele geçirdi. Daha sonra da Osmanlılara karşı Çaldıran'da kaybeden Safevîlerin Portekizlilerle ortak hedefi Osmanlı'nın Akdeniz hakimiyetine engel olmaktı. Bkz. Emrah Naki, "Osmanlı'ya Karşı İran'la İttifak: 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Rekabet Ortamında Avrupa'nın Müttefik Arayışları", **TAD**, C. 35, S. 59, 2016, s.117-118.

Portekiz'i arasındaki elçi olarak atanarak Safevî devletinden gelen talimatlardan Albuquerque'in epeyce faydalandığı söylenebilir²⁹².

Goa'nın Portekizliler tarafından zaptedildiğini işiten Yusuf Âdil Han çok sinirlendi. Derhal Dekkenî ve Âfâkîlerden oluşan 3.000²⁹³ kişilik ordusuyla Goa'ya yürüdü²⁹⁴. Bu haberi alan bazı kaptanlar Goa'yı bu şekilde savunmanın yeterli olmayacağını, Portekiz için daha faydalı şeyler yapmak yerine duvar inşa ettiklerini söylediler. Yusuf Âdil Han'ın yaklaştığı haberleri geldikçe kaptanlar rahatsız oldular ancak Albuquerque burayı terketmek istemedi. Yusuf Âdil Han Albuquerque'e Goa dışındaki bazı yerlerin verilebileceğini ancak Goa'nın kendilerine verilmesini, Timoja'nın hain olduğunu ve kendisine teslim edilmesi gerektiğini söyledi. 17 Mayıs 1510'da Yusuf Âdil Han'ın ordusu Goa'ya girdi. Portekizliler ilk başta Goa kalesini müdafaa edip ellerinde tutmak istediler ama bunu başaramayınca Albuquerque adamlarını gemilere çekti. Daha sonra nehirde Goa'nın dışına çıkmak istediye de hava şartlarından dolayı Goa limanının ağzındaki seti geçemediler. Bu sebeple Portekizliler burada mahsur kılıp üç ay boyunca filolarını liman ağzında bekletmek durumunda kaldılar²⁹⁵.

Bu arada gemiler demirlemiş haldeyken Portekizliler, Panjim kalesinden Adilşahîler tarafından topçu atışına tutuldular. Albuquerque bundan kurtulmak için gece saldırısı yapmaya karar verdi. O gece Portekizliler saldırıya geçtiler. Portekizlilerden birkaçı öldürüldü ve 14 Haziran 1510'da²⁹⁶ buradan kovuldular. Yusuf Âdil Han'ın bu başarılı seferi Dom Antonio de Noronha'nın ölmesine sebep oldu. Yusuf Âdil Han, Portekiz gemilerini tamamen yakmak için nehir boyunca birçok yanıcı gemi göndermek istedi. Bu haber Albuquerque'e ulaştığında keşif için birkaç gemi görevlendirdi. Ancak teyakkuzda olan Âdilşâhîler bu keşifi engelledi²⁹⁷.

²⁹² Stephens, **a.g.e.**, s.77.

²⁹³ Stephens (**a.g.e.**, s.77.) 3.000 kişilik sayısı 60.000 olarak vermektedir. Ancak o dönem için bu rakam akla yatkın gelmeyebilir.

²⁹⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.17; Cousens, **a.g.e.**, s.116.

²⁹⁵ Stephens, **a.g.e.**, s.79.

²⁹⁶ Bazı kaynaklarda bu tarih 15 Ağustos olarak geçmektedir. Bkz. Imperial, **a.g.e.**, C.XII, s.252.

²⁹⁷ Stephens, **a.g.e.**, s.80.

Albuquerque'in filosu limanda tıkanı ve çaresiz kaldılar. Kaptanlar neredeyse isyan edecek duruma geldiler. Yusuf Âdil Han, Portekizlilerin açlıktan değil kendi kılıcıyla savaşarak ölmesi gerektiğini düşünerek gıda yardımı yapılması için teşebbüste bulunmuşsa da Albuquerque, düşmanından böyle bir yardım alamayacağını söyledi. Hatta gemisinde kalan yiyecekleri bir araya toplayıp Âdilşâhî elçilerine gösterdi. Portekizlilerin bu zor döneminde Yusuf Âdil Han'ın cömertliğini görmek mümkündü. Albuquerque, Yusuf Âdil Han'dan Portekizli firarları kendisine teslim etmesini istedi. Ancak Yusuf Âdil Han bunu reddetti. Sonunda Ağustos 1510 yılında hava durumu elverişli hale geldi ve limandaki seti geçmek Portekizliler için mümkün hale geldi ve Portekizliler Goa'dan uzaklaştılar²⁹⁸.

2.7.4. Goa'nın Albuquerque Tarafından Tekrar Zaptı

Yusuf Âdil Han'ın ölümünden sonra Albuquerque bu kargaşadan yararlanmak ve Goa'yı alıp Portekiz'in Hindistan'daki başkenti yapmak istiyordu. Dahası Yusuf Âdil Han bu isteğinden de vazgeçmemişti. Goa'dan dönerken dört gemiden oluşan bir Portekiz filosuna rastlamıştı. Bu filo Diogo Mendes de Vasconcellos komutasında Portekizden yeni geliyordu. Onlarla görüştüktan sonra Albuquerque Timoja ile görüşmek için Honavar'a gitti. Timoja büyük Portekiz gemilerinden önce Goa'yı terketmişti. Timoja bu defa Albuquerque'e Yusuf Âdil Han'ın Portekizliler Goa'yı terkettikten üç gün sonra Bicapur'a döndüğünü bildirdi. Timoja ikinci defa saldırı yapması için Albuquerque'i ikna etti. Yusuf Âdil Han'ın Bicapur'a dönmesini fırsat bilen Portekizliler 28 Kasım²⁹⁹ 1510'da Goa'ya tekrar saldırdı. Bu ani saldırıda 2.000 Adilşahî askeri hayatını kaybetti. Portekizlilerde 40 ölü ve 150 yaralı vardı³⁰⁰.

Albuquerque şehre büyük bir alayla girerken davullar ve trompetler çalıyordu. Lizbon soyluluğunu simgeleyen çiçekler etrafa saçılıyordu. Daha sonra

²⁹⁸ Stephens, **a.g.e.**, s.81-82.

²⁹⁹ Imperial Gazetteer (**a.g.e.**, C.XII, s.252)'de bu tarih 25 Kasım olarak geçmektedir.

³⁰⁰ Stephens, **a.g.e.**, s.83-85.

şehrin sekiz ileri geleni şehrin anahtarlarını Albuquerque'in dizlerinin üstüne koydu³⁰¹.

Portekizliler her ne kadar 1510 yılında Goa'ya saldırdıysa da tamamen hakim olması 1512³⁰² yılına kadar tedricen gerçekleşti. Burada kalıcı olmaya başlayınca da Müslüman kadın, erkek ve çocuk demeden katletmeye başladılar³⁰³. Müslümanlara yapılan bu zulmün aksine Hinduların cemaatlerinin yeniden tesisi için ortam hazırlanıyordu. Onlar için eğitim kurumları açılmasına izin veriliyordu. Müslüman asker ve memurlar görevlerinden alınıp yerine Hindu askerler ve memurlar tayin ediliyordu. Albuquerque'in hedefi Müslümanların hakimiyetlerini nerede olurlarsa olsunlar engellemekti. Bu maksatla Hürmüz'ü³⁰⁴ 1515'de zaptetti. Ancak Portekiz hakimiyeti burada 1622 yılında Şah I. Abbas'ın burayı almasıyla son buldu³⁰⁵.

³⁰¹ Imperial, **a.g.e.**, C.XII, s.252.

³⁰² Portekizlilerin, Goa'ya tamamen hakim olduğu tarih 1512 olarak geçmektedir. Ancak Portekizlilerin Goa'ya ikinci defa giriş tarihi birçok yerde 1510 olarak geçmektedir. Bkz. Bayur, **a.g.e.**, s.264; Ertaylan, **a.g.e.**, s.16; Prasad, **a.g.e.**, s.453; Smith, **a.g.e.**, s.296.; Gribble (**a.g.e.**, s.149-150) ise Portekizli yazarların bu konuda bir şey söylemediğini sadece Yusuf Âdil Han tarafından gönderilen sonradan Müslüman olma Portekizli Abdullah isimli birisi tarafından 1506'da büyük bir ordunun gönderildiği geçmektedir. 1506 tarihi sehven yazılmış olabilir. Çünkü kaynakların ittifak ettiği husus 1509'dan önce Adilşahîlerin Portekizlilerle temasının olmayacağı yönündedir.

³⁰³ Stephens (**a.g.e.**, s.88) bu olayları anlatırken Albuquerque'in yaptığı bir katliam ve tamamen acımasızlık olduğunu söylemektedir.

³⁰⁴ Basra körfeğinde yer alan İran'a ait bir ada için bkz. Mustafa L. Bilge, "Hürmüz", **DİA**, C.XVIII, İstanbul, 1998, 497-498.

³⁰⁵ Albuquerque'in bu yaptıklarından sonra Portekiz kralının kulağına ulaşan haberler hoşuna gitmemişti. Ayrıca Albuquerque'in burada bağımsızlığını kuracağı şayiası çıkmıştı ki, Kral onu derhal geri çağırdı. Bkz. Ertaylan, **a.g.e.**, s.16.; Stephens (**a.g.e.**, s.88.) burada Portekizlilerin yaptığı zulmü anlatırken Albuquerque'nin yaptığını Müslümanlardan nefretinden kaynaklanan bir acımasızlık, soykırım ve itibarsızlık olarak tanımlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF ÂDİL HAN'IN VEFATI ve NAİPLİK DÖNEMİ

3.1. Yusuf Âdil Han'ın Vasiyeti ve Vefatı

Portekizliler Goa'dan uzaklaştıktan sonra Goa'ya dönen Yusuf Âdil Han, buradan da Bicapur'a dönmüştü. Bicapur'da yatağa düşen ve öleceğini hisseden Yusuf Âdil Han, Kemal Han ile henüz 12-13 yaşlarında olan oğlu İsmail'i yanına çağırdı. Kemal Han'ı oğlunun naibi olarak tayin etti ve onun idareyi ele alacak kadar olgunlaştıktan sonra idareyi ona tamamen vermesini vasiyet ederek kendisi hayattayken oğlu İsmail'i tahta oturttu. Yusuf Âdil Han, 75 yıllık ömründe 21 yıllık hükümranlığın ardından Bicapur'da vefat etti. Onun ölüm tarihi hakkında ihtilaf olsa bile Firişte'nin verdiği 1510 yılı gerçeğe en yakın olanıdır³⁰⁶.

Yusuf Âdil Han ölümünden sonra vasiyeti üzerine Sultaniye'deki Gergi'de³⁰⁷ kendisine çokça muhabbet beslediği bilinen Şeyh Çanda diye meşhur olan ve Şii mezhebine tabi Şeyh Celâl'in kabrinin yanına defnedildi³⁰⁸.

Şah Tâhir'den rivayetle himayesinde uzun süre bulunan Seyyid Ahmed onun için hitabeti güçlü, akıllı, yakışıklı ve cesur bir devlet adamı olduğunu ifade etmiştir. Yusuf Âdil Han, çok zarif edebî şiirler yazardı ve müzikteki mahareti o zamanki bir çok ustadan daha iyiydi. Eğlenceye düşkün olmakla birlikte devlet yönetimiyle eğlenceyi birbirine hiç karıştırmazdı. Vezirlerine ve memurlarına her zaman erdemli ve adil olmaları hususunda nasihat verirdi ve kendisi de bu şekilde davranırdı. Nestalik³⁰⁹ hattını iyi yazar, aruza hakim ve müzikte maharetliydi. Öyle ki ud ve tamburu iyi derecede çalardı. Her zaman meclisinde şiirler okuturdu. İlîme düşkündü. Pers, Türkistan ve Rum (Anadolu) topraklarından alim ve cesur devlet adamlarını ülkesine davet etmişliği vardı. Halk onu çok severdi ve

³⁰⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.II, s. 549; Ertaylan, **a.g.e.**, s.17; Cousens, **a.g.e.**, s.116.

³⁰⁷ Günümüzde Bicapur'un doğusunda kalan bir kasabadır.

³⁰⁸ Cousens, **a.g.e.**, s.117; Ertaylan, **a.g.e.**, s.16.

³⁰⁹ Ta'lik ve Nesih hatlarının birleşmesinden ortaya çıkan bir yazı türüdür. Ayrıntılı malumat için bkz. Ali Alparslan, "Nestalik", **DİA**, C.XXXIII, İstanbul, 2007, s.11-15.

o atıyla gezintiye çıktığında halk etrafına dizilir ve ona hayranlıkla bakıp hakkında methiyeler düzerdi³¹⁰.

Yusuf Âdil Han bağımsızlığını ilk ilan ettiğinde Behmenî Devletinde görev alan Mukand Row Marhatta ve kardeşinin otoriteye isyan ettiğini ve yakınlardaki tepelere çıkıp burada güçlü bir şekilde pozisyon aldıklarını duymuştu. Buna göre 2.000 süvari ve 5.000 piyadeyle onların üzerine yürümüş. Onları mağlup etmişti ve birçoğunu esir alıp Behmenî Sultanı Mahmud Şehâbeddin'in karşısına getirmişti. Onların arasında Yusuf Âdil Han'ın daha sonra evleneceği³¹¹ Mukand'ın kızkardeşi de vardı. Evlendikten sonra ona Bubuci Hanım lakabını verdi. Bu hanımdan üç kız ve İsmâil adında bir oğlu oldu. En büyük kızı Meryem, Ahmednagar hükümdarı Burhan Nizamşah ile evlendi. İkinci kızı Hadîce, Berar ve Gavul hükümdarı Alaeddin İmadulmülk ile evlendi. Üçüncü kızı Massitî ise Gülberge'de Ahmed Şah Behmenî ile evlendi ve Yusuf Âdil Han bu vesile ile onlarla akrabalık bağı kurdu³¹².

3.2. Kemal Han ve Naiplik Dönemi

Kemal Han, Sultan II. Mahmud Şah-ı Behmenî'nin sarayında ileri gelenlerden biriydi. Yusuf Âdil Han bağımsızlığını ilan edince onu Mir-i Nevbet³¹³ olarak tayin etti. 1493'te Bahadur Gılânî'nin bastırılması olayında Yusuf Âdil Han tarafından 5.000 atıyla Behmenî sultanının ordusuna katılması için gönderip Camkindi'yi Adilşahların topraklarına kattı. Bu zamandan sonra özellikle Timrac'a karşı olan savaşta gösterdiği çabadan ötürü kendisi vezirliğe kadar yükseldi. Kemal Han, Şiiliğin tesisinde bir Sünni olarak önemli bir rol

³¹⁰ Bu methiyelerden birisi “*Ey zühed ve perhiz kervânını soyan eşkıya*” Bkz. Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.18; İsmail Hikmet Ertaylan (**a.g.e.**, s.17) bu kısmı zikrederken onun II. Mehmed'in kardeşi olduğuna inanır gibi Dekken'de bir Osmanlı idaresi kurduğunu söylemektedir.

³¹¹ İsmail Hikmet Ertaylan (**a.g.e.**, s.18) evlilik kısmını zikrederken bu hadisenin aynen Osmanlı sultanı Orhan'ın yabancı bir hanımla evlenmek suretiyle hanedana yabancı bir kanın karıştığını söylemektedir.

³¹² Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.18.

³¹³ Müslüman Türk devletlerinde hakimiyet alametlerinden birisi olan nevbet veya nöbet, sultanın sarayının önünde günde beş defa vurulan davul anlamındadır. Bu gelenek İslam öncesi Türk devletlerinde de mevcut olduğu gibi Ortaçağ Hindistan Müslüman Türk devletlerinde de vardı. Ayrıntılı malumat için bkz. Abdülkerim Özaydın, “Nevbet”, **DİA**, C.XXXIII, İstanbul, 2007, s.38-41; Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.258.

oyladı ve Âdil Han'ın oğlu ve hanımını koruma görevi kendisine verildi. Ayrıca Yusuf Âdil Han, Burhanpur'a sığındıktan sonra İmadülmülk'ün Şiiliği kaldırıp tekrar Sünni mezhebin resmiyeti için tavsiyede bulunduğunda Yusuf Âdil Han'ın Bicapur'a haber gönderip Sünni hutbe okunmasını emrettiği kişi Kemal Han'dı³¹⁴.

Babasının vefatından sonra ülkeyi idare edemeyecek kadar küçük olan şehzade İsmail, babası tarafından Kemal Han'a emanet edildi. Buna göre Kemal Han devlet yönetiminde naiplik yapacaktı. Yusuf Âdil Han ölüm döşeginde onu oğlunun naipliğine tayin ederek Derya Han, Fahrülmülk, Mirza Cihangir, Heyder Bey ve diğer ileri gelenlere de ona yardımcı olması için vasiyet etti. Onlar da Kemal Han'a güveniyorlardı³¹⁵.

Kemal Han yönetime geçince evvela Şii olan resmi mezhebi kendi mezhebi de olan Sünniliğe çevirdi. Böylelikle halkın da çoğunluğunun Sünni olmasından kaynaklı kendisine bağlılık epey arttı. Ahmed Nizamşah, Sultan Kulu Kutubşah ve Emir Berîd ile dostluğunu pekiştirdi. Ayrıca Yusuf Âdil Han çekildikten sonra Goa'daki valiye büyük rüşvetler vererek ele geçiren Avrupalılar ile de dostluk kurdu. Bu anlaşma Şehzade İsmail'in de katılımıyla Portekizlilerin Goa'dan başka bir yeri taciz etmemeleri şartıyla yapıldı. Portekizliler ise bu şartı yerine getirdiler ve Adilşahi toprakları için iç veya dış bir tehdit oluşturmadılar³¹⁶.

Kemal Han bir süre daha naipliğe devam etti. Bu arada Derya Han ve Fahrülmülk vefat ettiler. Onların hatırına akrabaları arasında *câgîr*ini³¹⁷ kendi elleriyle böldü. Ancak diğer birçok ölen veya ihanetle itham edilen memurların ve askerlerin topraklarına el konuldu ve bu topraklar Kemal Han'ın kendi yakınlarına

³¹⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.7, 16, 19; Firişte, **a.g.e.**, C.II, s.548-549.

³¹⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.19; Cousens, **a.g.e.**, s.116; Smith, **a.g.e.**, s.297; Gribble, **a.g.e.** s.156; Bayur, **a.g.e.**, s.442; Ertaylan, **a.g.e.**, s.18.

³¹⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.19.

³¹⁷ Farsça *câ* (yer) ve *gîr* (tutan) kelimelerinden oluşan “câgîr” Hindistan'da bir toprağın işleme hakkının bir hizmet karşılığı veya maaş karşılığı bir askere veya bir memura verilmesidir. Bu sistem Selçuklulardaki İkta, Osmanlılardaki Tımar sistemiyle temelde aynıdır. Ayrıntılı malumat için bkz. Azmi Özcan, “Câgîr”, **DİA**, C.VII, İstanbul, 1993, s.11-12.

tahsis edildi. Bu durum Kemal Han'ın gücünü ve otoritesini giderek artırması anlamına geliyordu³¹⁸.

3.2.1. Kemal Han'ın Sultan Olmak İstemesi Akabinde Gelişen Olaylar

İsmail'in tahta çıkma tarihi yaklaştıkça Kemal Han'a şimdilik oturduğu taht tatlı gelmeye başlamıştı. Bu sebeple hırsına yenik düşen Kemal Han tahta tamamen sahip olmak için planlar yapmaya başladı. Dekken'de adil hükümdar ve hain vezir hadiseleri çok olmuştur. Timrac ilk olarak Vicayanagara Racasını (Shew Ray'ın oğlu) zehirlemiş Racanın kardeşini de etkisi altına alarak diğer soyluları devirmiş krallığın üzerinde otoritesini kurmuştu. Kasım Berîd, II. Mahmud Şah'ın nüfuzunu kendinde toplamıştı ve hutbede kendi isminin okunmasını sağlamıştı. Daha sonra Kasım Berîd'in halefi Emir Berîd o tarihte tamamen ayrılmasa da tahtın kontrolü onun elindeydi. Narasimha da Vicayanagara'dan ayrılarak yeni bir hanedanlık kurdu³¹⁹.

Kemal Han, Dekken'deki bunlar gibi başarılı misallerin cazibesine dayanamayarak bağımsızlığın uzak olmadığı görüşünde olarak kendisini Emir Berîd'e yakınlaştırdı. Kemal Han, Adilşahîler topraklarında kendisinin mutlak hakimiyetini istiyordu ve bu anın en iyi dönem olduğunu gözlemeyerek kendisinin Bicapur'a hakim olması halinde Ahmednagar üzerinde Emir Berîd'in hakimiyetini gözeteceğine dair Emir Berîd'e taahhütte bulundu. Hakimiyetini genişletmek isteyen Emir Berîd için bu önemli bir fırsattı. Eskiden Bima kıyılarına kadar Gülberge, Aland, Gancovti ve Naldrug gibi Düstur Dinar'dan alınan tüm toprakların Emir Berîd'e vaadedilmesi ve Bicapur, Konkan, Mudkul, Rayçor ve diğer yerlerin İsmail Adilşah'ı etkisiz hale getirecek veya öldürecek Kemal Han'da kalması gerekiyordu. Emir Berîd'in ilk hamlesi mutlak hakimiyetine mani olan II. Mahmud Şah'ın sarayında hapsedilmesi oldu. Kendisi de Gülberge'ye taşındı.

³¹⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.19; Prasad, **a.g.e.**, s.455; Bayur, **a.g.e.**, s.442.

³¹⁹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.20.

Kemal Han da İsmail Adilşah ve annesi Bubuci Hanım'ı kalesinde hapsetti ve üç aydır kuşatmakta olduğu Şolapur üzerine yürüdü³²⁰.

Emir Berîd ve Kemal Han'ın yaptığı bu paylaşımın nedeni Behmenî ileri gelenlerinin bu toprakların büyük kısmına sahip olmalarıydı. Ayrıca onları da etkisiz hale getirmeleri gerekiyordu. Mesela Hoca Cihan Dekkenî, Purenda valisiydi ve idaresinde 11 il vardı. Kardeşi Zeyn Han Şolapur'daydı. Yusuf Âdil Han zamanında Ahmed Şah-ı Behmenî'nin vefatından sonra Hoca Cihan üzerine yürüyerek kardeşi Zeyn Han'a topraklarının yarısını vermesini istemişti. Bu arada Emir Berîd, Kemal Han ile ittifak ettiği şekliyle Gülberge'yi muhasara etmek üzereydi. Âdilşahî memurlarından kendisine verilen yerleri aldıktan sonra Şolapur için Kemal Han'a bir tebrik mektubu gönderdi. Kemal Han, Bicapur'a vardığında şehzadeyi ileri gelenlerin reyini almak için *derbara*³²¹ getirdi³²².

Kemal Han ayrıca kendi otoritesini güçlendirmek Yusuf Âdil Han tarafından görevlendirilen Hâsheylîlerin³²³ sayısını 3.000'den 300'e düşürdü. Bunların bakiyelerine de Bicapur hakiminin kendisi olduğunu ve burayı derhal terketmeleri gerektiğini, aksi halde cezalarının ölüm olacağını söyledi³²⁴.

3.2.2. Kemal Han'ın Sultan Olma Niyetinin Anlaşılması ve Ortadan Kaldırılma Planı

Kemal Han müneccimlerden Bicapur'a tamamen hakim olmak istediğini ve bu işi yapmak için münasip zamanın kendisine söylenmesini talep etti. Yıldızların konumuna göre yaptıkları rasat neticesinde müneccimler, Kemal Han'a bugünlerde böyle bir niyetin muvaffak olamayacağını söylediler. Müneccimlerin yaptığı rasata güvenen ve nasihatlerine uyan Kemal Han, idareyi adamlarına bıraktı ve kendisini ailesiyle beraber kaleye hapsetti. Hasta olduğunu

³²⁰ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.20

³²¹ Farsça bir kelime olan "derbar" saray manasına gelmektedir.

³²² Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.21; Gribble, **a.g.e.**, 157.

³²³ Hasheyliîler günümüzde varlıklarını sürdüren Pakistan, Sind ve Belucistan'da bir Sindî kabilesidir.

³²⁴ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.21; Gribble, **a.g.e.**, 157.

söyleyerek başına gelebilecek musibetlerden kaçmak ister gibi bir sonraki ayın ilk günlerine kadar kendisini hapsedtiği yerde kalma niyetindeydi³²⁵.

Bubuci Hatun'u Kemal Han'ın durumundan haberdar ettiler. Bubuci Hatun, Kemal Han'ı ortadan kaldırmak için bir plan hazırlamıştı. Kemal Han'ın müneccimlere uyarak aldığı önlemler Bubuci Hatun'un yaptığı planın uygulanması açısından daha elverişliydi. Bubuci Hatun bu görev için İsmail'in manevi babası Yusuf Türk'e müracaat etti. Yaşlı ve tecrübeli asker bu plana dahil oldu. Yusuf Türk de Kemal Han'ın tahta çıkışına engel olmak istiyordu. Bubuci Hatun'un planına göre, Kemal Han'ın huzuruna çıkabilen yaşlı, kendisine sadık bir hanım hizmetkarını görevlendirdi ve Yusuf Türk'ü yanına alıp Kemal Han'ın huzuruna götürmesini ve Yusuf'un manevi bir rahatsızlığı olduğu için Mekke'ye hac farızasını yerine getirmek için ondan izin alması gerektiğini söylemesini istedi³²⁶.

Bubuci Hatun'un hizmetkarı ve Yusuf Türk, Kemal Han'ın huzuruna kabul edildiler. Kemal Han örf gereği onların ellerine *pan*³²⁷ koydu ve böylelikle huzura kabulleri için izin vermiş oldu. Hizmetkar, Kemal Han'a sıhhati için temennilerini ve hediyeleri ona takdim etti. Sonra Yusuf Türk'ü Kemal Han ile karşılaştırdı. Yusuf Türk ona hacetini söylemek için yaklaştı. Kendisinin hac farızasını yerine getirmek için Mekke'ye gitmesi gerektiğini söyledi. Olumlu cevap aldıktan sonra zaten Kemal Han'a yakın olan Yusuf elbisesinin altına gizlediği hançerini çıkararak Kemal Han'a saldırdı ve onu hançerledi. Kemal Han inlemeler içerisinde yere yığıldı ve orada vefat etti. Muhafızlar birden Yusuf'a saldırdılar ve onu orada öldürdüler. Bu arada Kemal Han'ın vefat haberi yayılır yayılmaz büyük bir kargaşa çıktı³²⁸.

³²⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.22; Gribble, **a.g.e.**, s.157.

³²⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.22-23; Gribble, **a.g.e.**, s.157.

³²⁷ Pan, aroması olan bir yapraktır. Avrupa'da el öpüp huzura kabul edilme adeti Hindistan'da bu şekilde tatbik edilmekteydi. Bkz. Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.23.

³²⁸ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.23; Gribble, **a.g.e.**, s.158.

3.2.3. Kemal Han'ın Oğlu Safder Han'ın İsmail Adilşah'ı Ortadan Kaldırmak İstemesi

Kemal Han'ın vefat ettiği şayiası etrafa hızla yayıldı. Kemal Han'ın cesur bir kadın olan annesi idareyi hemen eline aldı. Hemen karışıklığı önlemek adına oradakilere sakin olmalarını telkin etti ve saray balkonuna oğlunu yastıklarla destekleyip yaşadığı izlenimi verilmek istenir gibi oturttu. Kemal Han'ın oğlu Safder Han oradakilere babasının emri üzerine İsmail Adilşah'ı ele geçirmek için hareket edilmesini söyledi. Safder Han basit bir şekilde şehzadeyi ele geçirebileceğini düşünüyordu³²⁹. Kale ve şah sarayı aynı muhafazalı yerdeydi ve Safder Han şehirden takviye kuvvet gelmesini engellemek için sarayın şehre açılan kapısını kapattırdı³³⁰.

İsmail Adilşah'ın ikamet ettiği sarayın kapıları kapalı ve askerler ok, yay, mızrak ve kılıç kuşanmış halde beklemekteydi. Pers topraklarından Hindistan'a yakın zamanlarda gelen Dilşad Ağa, İsmail'in bulunduğu sarayın kapılarının kapatılmasını emretti. Hizmetkarı Mallik Sandal'ı Kemal Han'ın İsmail Adilşah'ı devirip ailesini tamamen öldüreceği haberini hareme ulaştırmasını istedi. Bu sebeple hareme girdi. Firişte haremdeki hanımlar hakkında; *"Onlar erkek olsaydılar elbette düşmanın kuvvetini önemsemezlerdi. Ama kadın oldukları halde yiğit bir şekilde hainlere karşı şehzadelerine yardım ettiler."* demektedir. Muhafızlar şehzadeyi korumak için atıldılar. Dilşad Ağa ve Bubuci Hatun da askerler gibi zırh giymiş, kılıç kuşanmış bir şekilde savunmaya katıldılar. Bu arada Safder Han saray kapılarının kırılmasını emretti. Ancak saray duvarında konuşlanmış Türk okçular buna engel oldular. Genç şehzade ve kadınlar her ne kadar destek olsalar da Türkler, Safder Han'ın ordusu karşısında zayıf kalıyorlardı. Türk muhafızlardan birçoğu hayatını kaybetti ve geri kalanların da moralleri bozuldu³³¹.

³²⁹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.23.

³³⁰ Gribble, **a.g.e.**, s.158.

³³¹ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.24.

İsmail'i muhafaza eden Mustafa Han ve Sikender Han, 50 tüfekli askeri saray duvarına çıkardı. Safder Han tarafı her ne kadar kontrol altında olsa da geri püskürtülemedi. İki taraftan da ölenler oluyordu. Dilşad Ağa da sarayın herkes tarafından görülen bir yerine çıktı ve hizmetkarını şehre yardım almak için gönderdi. Dilşad Ağa'nın bulunduğu duvardaki kısımdan aşağıya ipler sarkıtarak şehirden takviye kuvvet gelmesini sağlamak istiyordu. Bu sayede kısa sürede 150 yabancı okçu, 50 tüfekli adam, 19 Türk köle ve 25 Habeşli müdafaya katıldı. Dilşad Ağa yüzünde peçe olduğu halde düşmanla savaştı ve İsmail Adilşah'ın tarafındakileri cesaretlendirmek ve teşvik etmek için onlara ödüller vaadetti. Bu arada Safder Han karşı tarafın giderek artan sayısını ve cesaretini kırmak için 500 adamla ani bir saldırı yapmaya niyetlendi. Ancak bu saldırıda birçoğu öldü ve Dekkeniler ve Habeşliler siperlerden kaçmaya başladılar. Dilşad Ağa'nın sarayın çatısından emir vermesiyle ok yağmuruna tutuldular. Safder Han'ın tarafındakilerden birçoğu bu saldırıda yaralandı. Safder Han da gözüne isabet eden bir ok sebebiyle yaralandı ve ok saldırısından kaçmak için saray duvarının dip tarafına sığındı. Bu duvarın üst kısmındaki muhafazalı yerde şehzade İsmail'in bulunduğu noktaya yakındı ve orada bulunan büyük bir taşı Safder Han'ın üzerine doğru attı³³² ve onu öldürdü. Bunu gören askerleri Kemal Han'ın sarayına koştular. Ancak onun da öldüğünü orada farkettiler. Bunun üzerine kalelerin kapıları açıldı ve içeri sızabilenler kaçtılar. Yusuf Âdil Han'ın sadık kölesi Hüsrev Han Türk, düşmanın sayısının çokluğunu gördüğünden kapıları tekrar kapattı. Dilşad Ağa'nın emriyle Kemal Han ve Safder Han'ın kesilmiş kafaları şehirlerde ibret-i alem olması için dolaştırıldı³³³.

Bu arada Kemal Han ile anlaşmış ve birlikte hareket etmek isteyen Emir Berîd kendisine vaadedildiği üzere Gülberge'yi kuşatmıştı. Ancak Bicapur'daki olayları işittiği anda Bidar'a geri döndü³³⁴.

³³² Gribble (**a.g.e.**, s.161)'a göre Firişte'nin bahsettiği taşın büyüklüğü ve İsmail'in 16-17 yaşlarında henüz çok genç olması sebebiyle bu olayın Firişte'nin anlattığı gibi gerçekleşmiş olma ihtimali zayıftır.

³³³ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.25.

³³⁴ Gribble, **a.g.e.**, s.161.

Kızını Safder Han ile evlendiren Muhammed Aynulmülk ve diğer Kemal Han'ın yanındaki ileri gelenler şehri terkettiler. Bu suretle şehir isyancılardan temizlenmiş oldu. İsmail Adilşah, minnet duyduğu Yusuf Türk'ün naaşının alınıp mezara defnedilmesi talimatını verdi. İsmail Adilşah sonraki sabah erken vakitlerde tahta oturdu. Halkına ve tahta çıkmasına vesile olan kişilere rütbe ve kabiliyetlerine göre çokça ihsanda bulundu³³⁵.

İsmail Âdilşah döneminde Kemal Han'ın yerine Hüsrev Türk Lârî, “Esed Han” unvanıyla vezir oldu. Yusuf Âdil Han vefat ettiği sıralarda Hindu Vicayanagara devleti bazı Âdilşâhî topraklarını zaptetmişti. İsmail 1521’de bu toprakları almak için bir sefer düzenlediyse de başarılı olamadı. Ayrıca bu dönemde Şah İsmail ile ilişkilerde bulunulmuş Şah, İsmail Âdilşâh’a “Şah” diye hitap edip onu onurlandırdı. İsmail’in 1534’te vefatı üzerine yerine oğlu Mallu geçti. Fakat bir sene sonra hükümdarlığa layık olmadığı için gözlerine mil çektirilerek kardeşi İbrâhim tahta oturtuldu. İbrahim, Şiiliği ilga ederek Hanefî mezhebine resmîyet verdi. 1558 senesinde İbrâhim Âdilşâh vefat ettikten sonra yerine oğlu I. Ali geçti ve Hanefî mezhebinin yerine Şiiliği tekrar tesis etti. I. Ali Hindu devletinin Müslümanların istikbali için bir tehlike olarak gördü ve diğer hanedanlıklarla birleşerek 1564’te Vicayanagara devletine son verildi. 1579’da vefat eden I. Ali’nin yerine oğlu II. İbrâhim geçti. Bu dönem Âdilşâhîlerin en parlak dönemi kabul edilmektedir. 1612’de Berîdşâhîler Devleti’ne son veren İbrahim, Babürlülerle de iyi ilişkiler kurmuştu. İbrahim’in 1626’da vefatından sonra oğlu Muhammed Âdilşâh döneminde Babürlülerle bazı sorunlar ortaya çıktı. Babür hükümdarı Şah Cihan, Âdilşâhîlere düşman olmuştu. 1630’ların ilk yıllarından itibaren başlayan Babürlü-Âdilşâhî münasebetleri 50 sene boyunca devam etti. Nihayetinde II. Ali’nin ölümünden sonra yerine geçen dört yaşındaki oğlu İskender dönemindeki Maratalar ve Babürlüler baskısı sebebiyle ortaya çıkan zafiyetten ve eski kuvveti olmayan Âdilşâhîler, Şah Cihan’ın oğlu Evrengzib

³³⁵ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.26.

tarafından 1685'te başlayan ve bir sene süren Bicapur kuşatması neticesinde 1686'da ortadan kaldırıldı³³⁶.

³³⁶ Firişte, **a.g.e.**, C.III, s.19-87; Merçil, a.g.m. s.384-385; Bayur, **a.g.e.**, s.130-327; Konukçu, a.g.m., “Babür”, s.396-400; Konukçu, a.g.m., “Babürlüler”, s.400-404.

SONUÇ

Yüzyıllardır Hindistan'a akınlar düzenleyen Türkler, bu bölgenin demografik yapısının değişmesinde büyük pay sahibi olmuşlardı. Bildiğimiz kadarıyla Sakalar ile başlayan bu yolculuk Kuşanlar, Akhunlar ile devam etti. Müslüman Araplar, Sind ve Pencâb bölgelerindeki fetihlerinden sonra burada kalıcı olamadılar. Onların İslam temsilciliğini bir Türk-İslam devleti olan Gazneliler devraldı ve Kuzey Hindistan'a onlarca akın düzenlediler. Hindistan kuzey-güney şeklinde taksim edildiğinde görülecektir ki, kuzeyden gelen birçok kavim, buna Makedonyalı İskender de dahil olmak üzere, güney bölgelere adım atamamıştır. Ta ki Delhi Türk Sultanlığı'na kadar durum böyle süregeldi. Devletâbâd'ın fethedilmesi ve kuzeyden güneydeki fetihlerin mümkün olmayacağından Muhammed Tuğluk zamanında kuzeydeki Delhi'den güneydeki Devletâbâd'a başkent taşınmış ve bölge halkı zorla tehcir ettirilmişti. Bu şekilde ilk defa güneyde Türk yoğunluğu kalıcı hale gelmeye başlamıştı. Ancak Devletâbâd ve Delhi birbirinden kopmuş ve Devletâbâd'da Behmenî devleti kurulmuştu. Bu devletin en önemli özelliği içerisinde bir çok hizbin ve milliyetin bulunuyor olmasıydı. İlk hükümdar Hasan Kanku devletin kolay idaresi için ülkeyi dört bölgeye ayırmış ve buralara valiler tayin edilmişti.

Güney Hindistan'ın belki de en müstesna hanedanlıklarından ve devletlerinden birisi olan Âdilşâhîler'in ortaya çıkış süreci epey sancılı olmuştu. Öyle ki Âdilşâhîler, Dekkenî ve Âfâkî mücadelesiyle boğuşan bir Behmenî devletin bakiyesi şeklinde ortaya çıkmıştı. XV. yüzyılın ikinci yarısında Hindistan'a bir köle olarak ayak basan Yusuf, Behmenî devleti veziri Mahmud Gâvan tarafından himayesi altına alınmıştı. Save'de kaldığı dönemlerde Hoca İmaduddin'in çocuklarıyla beraber medreseye devam eden talim ve terbiye görmüş bir genç olarak burada yaşamıştı. Behmenî sarayında çabucak yükselen Mirâhurluk, Devletâbâd valiliği ardından da Bicâpur valiliğine atanan Yusuf Âdil Han son vazifesinde kalıcı olmuş ve bağımsızlığını ilan etmişti.

Âdilşâhî Hanlığı'nın tesisindeki en önemli amil Dekkenî-Âfâkî yani yerli-yabancı mücadelesidir. Yusuf Âdil Han, Dekken'de 30 sene yaşamasına rağmen Dekkenli olarak addedilmemiştir. Zamanın temayülü bu yöndeydi. Hatta Gâvân da Yusuf gibi bir yabancı idi. Gâvân'ın Behmenî topraklarının dört bölgesine atadığı valilerden ikisi Dekkenî diğer ikisi ise Âfâkî idi. Âfâkîlerden birisi olan Yusuf, Devletâbâd valiliğine münasip görülmüştü. Gâvân'ın bu stratejisi hem iki hizip arasındaki dengeyi gözetmek hem de Yusuf gibi güvenilir ve liyakat sahibi birisini bu kötü zamanda Behmenî valisi yapıp devletin parçalanmasına engel olmaktı. Ancak kısa bir süre sonra babası gibi sevdiği Gâvân'ın vefatı üzerine yerliler Yusuf'u da ortadan kaldırma çabasına girişmişlerdi. Ancak bunda başarılı olamadılar. Çareyi Yusuf Âdil Han'ı ülkenin en batısındaki Bicâpur'a tayin etmekte bulmuşlardı. Gâvân'dan sonra yerine geçen Nizamulmülk ve ondan sonra Yusuf Âdil Han'ın en büyük düşmanlarından Kasım Berîd vezirlik makamına yükseltilmişlerdi.

Behmenî devleti özellikle Şihabuddin döneminde bu vezirlerin etkisi altına girmişti. Yusuf Âdil Han, Ahmet Nizamşâh'ın tavsiyesi üzerine merkezden de kopmuş haldeyken bağımsızlığını 1489'da ilan etti. Burada üzerinde durulması gereken konu önceden vali olan Yusuf Âdil'in bağımsızlığını kazanıp ayrıldıktan sonra Behmenî Veziri ile savaş halinde olup Behmenî Sultanı Mahmud Şah ile birebir temasının devam ediyor olması ve hatta kendi kızını Sultan'ın oğluyla evlendirip bu merasime bizzat Mahmud Şah'ın katılmış olmasıdır. Bu durum Yusuf Âdil Han'ın yetiştirdiği devlet olan Behmenîlere vefa borcundan kaynaklanmaktadır. Akla Yusuf Âdil Han'ın Behmenî tahtını hedeflediği gelebilir. Ancak açık bir şekilde görülmektedir ki Yusuf Âdil Han'ın ordusu Behmenî tahtı için bir tehdit olmamış bilakis askerî gücünü iki taraf arasında ıslah etme amacıyla kullanmıştır.

Portekizliler bu coğrafyaya geldiklerinde Hindu Zamorin'den ve Âdilşâhîlerden başka diğer Hindu ve İslam devletlerinden mukavemet görmediler. Zamorin tehdit edilerek susturuldu ve Âdilşâhîler ise Yusuf Âdil Han'ın ölümü üzerine rehavete kapılarak Goa'yı Portekizlilere vermek durumunda kaldılar. Albuquerque'in bilhassa Türk ve İslam düşmanlığı fiillerinde görülmektedir.

Âdilşâhîler, Şii bir Türk-İslam devletidir ve yine bir Şii devlet olan Safevîlerin tebaası olduklarını çokça dile getirmektedirler. Hatta sefirler aracılığıyla hediyeler sunmaktaydılar. Ancak görülüyor ki Âdilşâhîlerin düşmanı olan Portekizliler ile Şii Safevî devleti arasında mektuplaşmalar ve hediyeleşmeler oluyordu. Burada ikisinin de amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun İran ve Hindistan'da giderek artan nüfuzunu kırmaktı.

Çalışmamızda kullandığımız kaynakların ekseriyetini XIX. yüzyılda kaleme alınan İngilizce eserler oluşturmaktadır. Yusuf Âdil Han'ın torunu İbrahim döneminde yazılmış Farsça bir eser olan Firişte Tarihi dönemin tek kaynağı olmakla birlikte Yusuf Âdil Han'ı bizlere aktarırken Osmanlı şehzadesi olduğunu aktarması ve bu malumatın Osmanlı tarihlerinde dahi geçmemesi bu haberin dönemin temayülü gereği bir üst kimliğe isnad edilme çabası olarak yorumlanabilir. Birçok tarihçi de buna itimat etmemektedir. Ancak Âdilşâhî mimarî yapısının Hindistan mimarîsinden farklı olup Osmanlı mimarîsinden izler taşıması bazı tarihçileri Yusuf Âdil Han'ın Türk hatta Osmanlı şehzadesi olma ihtimalini düşünmeye sevk etmektedir. Buna göre en azından Türk olduğunu kabul ettiğimiz Yusuf Âdil Han'ın Osmanlı şehzadesi olduğu yönündeki malumatını henüz ispat edemesek de bunu tamamen reddetmek ilmî bir tavır değildir.

Âdilşâhîler tarihe Türk-İslam devleti olarak geçmiş bir hanedanlıktır. Ayrıca Şii olması yönüyle de diğer Hindistan devletlerinden farklıdır. Bu yönüyle diğer Türk-İslam devletlerinden daha fazla öne çıkmaktadır. En son 1950'lerde yapılan İsmâil Hikmet Ertaylan'ın bu konudaki neredeyse tek çalışması hanedanlığın tanınması açısından yeterli olmamaktadır. Farsça, Urduca ve İngilizce bilen araştırmacıların bu konu üzerine eğilmeleri bilhassa Delhi Türk Sultanlığı'ndan sonra kurulan Behmenîler ve üzerinde kurulan hanedanlıkların ki en önemlisi Âdilşâhîlerdir, hakkında tezlerin, makalelerin yazılması ve araştırmaların yapılmasının Türk, dünya ve İslam tarihi açısından ilme büyük katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Sayyid Maqbul: “Hindistan: Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Hindistan” **DİA**, C.XVIII, İstanbul, 1998, s.73-75.
- Aka, İsmail: **Timurlular Devleti Tarihi**, Ankara, Berikan Yay., 2010.
- Ansari, A.S. Bazmee: “İmâdşâhîler”, **DİA**, C.XXII, İstanbul, 2000, s.172.
- Babür: **Baburnâme: Babur’un Hatıratı**, haz. Reşit Rahmeti Arat, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 2000.
- Bayur, Yusuf Hikmet: **Hindistan Tarihi: İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)**, C.I, 2.bs., Ankara, TTK Basımevi, 1987.
- Beydilli, Kemal: “Portekiz”, **DİA**, C.XXXIV, İstanbul, 2007, s.328-331.
- Bilge, Mustafa L.: “Hürmüz”, **DİA**, C.XVIII, İstanbul, 1998, 497-498.
- Bıyıktay, Halis: **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, 3.bs., Ankara, TTK Basımevi, 1991.
- Cousens, Henry: **Bijapur: The Old Capital of The Adil Shahi kings: A Guide to Its Ruins with Historical Outline**, 3. Ed., Poona, Orphanage Press, 1889.

Eaton, Richard Maxwell:

Sufis Of Bijapur:1300-1700:Social Roles of Sufis in Medieval India, India, Munshiram Manoharial Publishers, 2011.

Grousset, Rene:

Stepler İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur, Ankara, TTK Basımevi, 2011.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî:**İbn Battûta Seyahatnamesi,** C.I, 2.bs.,İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2004.

_____:

İbn Battûta Seyahatnamesi, 2.bs., C.II, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2004.

Erinç, Sırrı:

“Hindistan: Fizikî ve Beşerî Coğrafya”, **DİA,** C.XVIII, İstanbul, 1998, s.69.

Ertaylan, İsmail Hikmet:

Âdilşâhîler: Hindistan’da Bir Türk-İslam Devleti, İstanbul, Sermet Matbaası, 1953.

Farooqui, Salma Ahmed:

A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century, 1. bs., India, Pearson, 2011.

Frowde, Henry:

Imperial Gazetteer, C.XII, Oxford, Clarendon Press, 1908.

_____:

The Imperial Gazetteer of India, C.XXI, Oxford, Clarendon Press, 1908.

Gülbeden Begüm:

Hümayunnâme, Çev. Abdürrab Yelgar, Ankara, TTK Basımevi, 1987.

Haig, Wolseley, Burn, Richard:

The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans, C.IV, Cambridge, Cambridge University Press, 1937.

Haig, Wolseley:

The Cambridge History of India: Turks and Afghans, C.III, Cambridge, University Press, 1928.

Halıcı, Feyzi:

“Çevgân”, **DİA**, C.VIII, İstanbul, 1993, s.294-295.

Hunter, William Wilson vd.:

Imperial Gazetteer, C.III, London, Trübner&Co, 1885.

İzgi, Cevat:

Kutval” **DİA**, Ankara, 2002, C.XXVI, s.503-504.

J. Burton-Page,

“Bidjapur” **Eİ²**, C.I, 1986, s.19.

Kafesoğlu, İbrahim:

Türk Milli Kültürü, 35.bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013.

Konukçu, Enver:

“Bâbü”, **DİA**, C.IV, İstanbul, 1991, s.396-400.

_____:

“Babürlüler”, **DİA**, C.IV, 1991, s.400-404.

_____:

“Berîdşâhîler”, **DİA**, İstanbul, 1992, C.V, s.502.

_____:

Kuşanlar ve Akhunlar Tarihi, Ankara, Sevinç Matbaası, 1973.

_____:

“Kutubşâhîler”, **DİA**, C.XXVI, Ankara, 2002, s.500.

Kortel, S. Haluk:

Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat:1206-1414, Ankara, TTK Basımevi, 2006.

_____:

“Delhi Türk Sultanlarının Telingana Seferleri”, **AVID**, C.IV, S.1, 2015, s.1-26.

Kulke, Herman, Rother, Dietmar:

Hindistan Tarihi, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.

Kurtuluş, Rıza:

“Mahmud-ı Gâvân”, **DİA**, C.XXVII, Ankara, 2003, s.361-362.

_____:

“Melik'üt-Tüccar” **DİA**, C.XXIX,Ankara, 2004, s.82.

Majumdar, R. C.:

An Advanced History Of India, Delhi, Macmillan India, 1974.

Merçil, Erdoğan:

“Âdilşâhîler”, **DİA**, C.I, İstanbul, 1988, s.384-386;

_____:

Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti: Gazneliler (Siyaset, Teşkilat, Kültür), “Gazneliler'in Hindistan Siyaseti”,1.bs., İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2014, s.163-177.

Muhammed Kasım Firişte:

History of the Rise of the Mahomedan Power:Till the Year A.D. 1612, Çev. John Briggs,C.I, Calcutta, R. Cambray&CO., 1908.

_____:

History of the Rise of the Mahomedan Power:Till the Year

- _____:
- Mübarek Galip, Gömeç, Saadettin Y.: **A.D. 1612**, Çev. John Briggs, C.II, Calcutta, R. Cambray&CO., 1909.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede: **History of the Rise of the Mahomedan Power:Till the Year A.D. 1612**, Çev. John Briggs, C.III, Calcutta, R. Cambray&CO., 1910.
- Naim, Arif: **Hindistan’da Türkler**, Ankara, Berikan Yay., 2013.
- Naki, Emrah: **Camii’-d-düvel**, (Osmanlıca tercüme) Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İ. Hakkı, No:2278.
- Nizami, Khaliq Ahmad: **“Bîcâpûr”**, **DİA**, C.VI, İstanbul, 1992, s.127-128.
- Özaydın, Abdulkerim: **“Osmanlı’ya Karşı İran’la İttifak: 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Rekabet Ortamında Avrupa’nın Müttefik Arayışları”**, **AÜDTCFTAD**, C. 35, S. 59, 2016, s.115-129.
- Özbaran, Salih: **“Dekken”**, **DİA**, C.IX, İstanbul, 1994, s.112-113.
- Özaydın, Abdulkerim: **“Nevbet”**, **DİA**, C.XXXIII, İstanbul, 2007, s.38-41.
- Özbaran, Salih: **“Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu: Onaltıncı Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri”**, **İUEFTD**, S.31, 1977, s. 65-146.

Özcan, Abdulkadir:

“Fatih’in Teşkilat Kanunnâmesi ve Nizam-ı Âlem için Kardeş Katli Meselesi”, **İUEFTD**, S.33, 1981, s.7-56.

Özcan, Azmi:

“Câgîr”, **DİA**, C.VII, İstanbul, 1993.

_____:

“İngiliz Doğu Hindistan Şirketi”, **DİA**, CXXII, İstanbul, 2000, s.294-295.

_____:

“Pencap”, **DİA**, C.XXXIV, İstanbul, 2007.

Prasad, Ishwari:

History of Mediaeval India: From 647 A.D. to the Mughal Conquest, Allahabad, The Indian Press Ltd., 1933.

Sherwani, H. K.:

“Dakhan” **EI**², C.II., s. 99.

Siddiqui, Iqtidar Husain:

DİA, C.XXVII, Ankara, 2003, s. 383-384.

Smith, Vincent A.:

The Oxford History of India: 4th Ed., Oxford University Press, Delhi, 1981.

Stein, Burton:

Hindistan Tarihi, Çev. Müfit Günay, Ed.David Arnold, İstanbul, İnkılap Yayınları, 2015.

Stephens, H. Morse:

Rulers of India: Albuquerque, Oxford, Clarendon Press, 1897.

Symonds, A. R.:

Introduction to the Geography and History of India and of the

Countries Adjacent, Oxford,
American Mission Press, 1845.

Taneri, Aydın:

“Çetr”, **DİA**, C.VIII, İstanbul, 1993,
s.293-294.

Uslu, Recep:

“Sind’de İslam Fetihleri(15-240/636-
854)”, Marmara Üniversitesi, Sos.
Bil. Enst., (basılmamış Yüksek Lisans
Tezi), İstanbul, 1990.

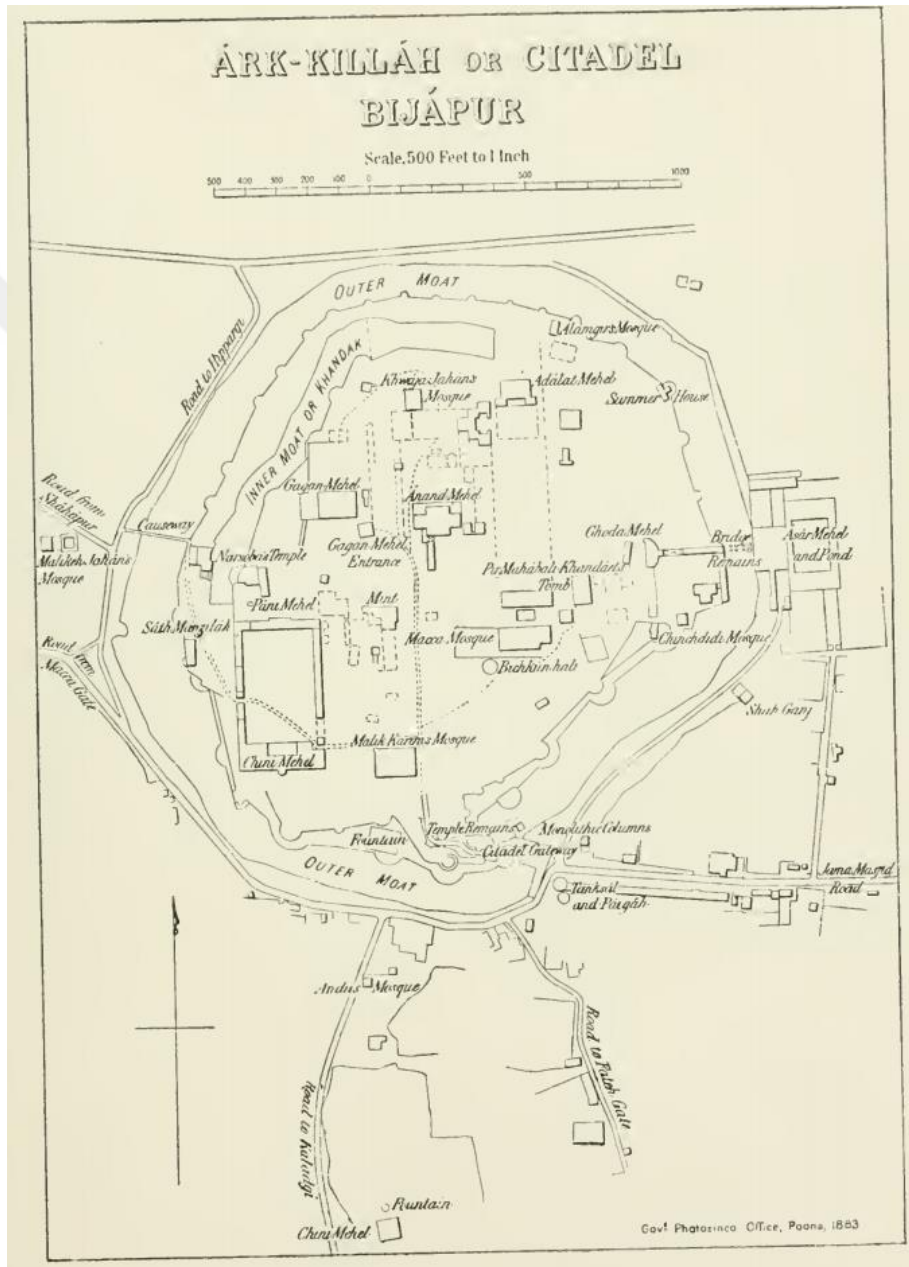
Vural, Suat:

“Hindistan’da İngiliz Yönetimi”,
İnönü Üniversitesi (Basılmamış
Doktora Tezi), Malatya, 2006.

EKLER

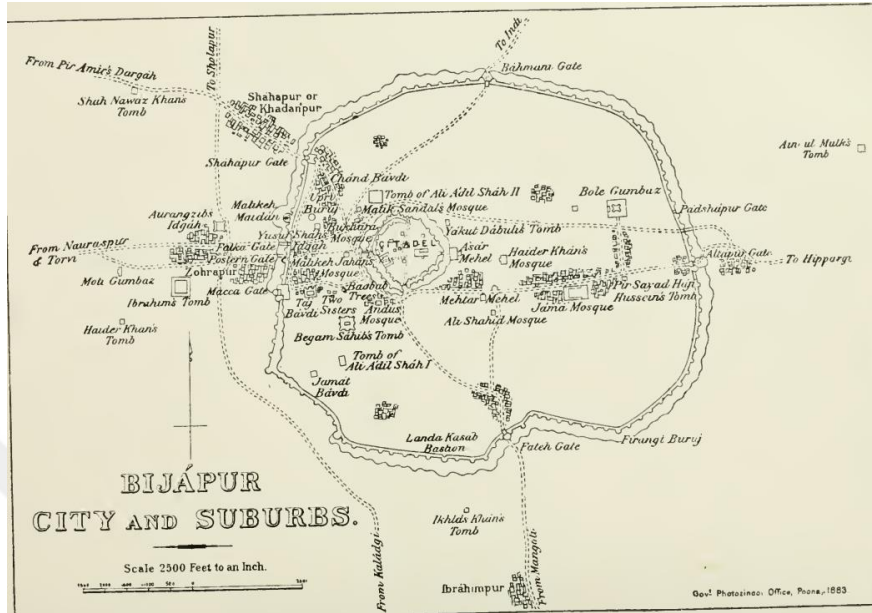
Ek I: HARİTALAR, KROKİLER VE LEVHALAR

Ek I, Belge I: Bicâpur Kalesi

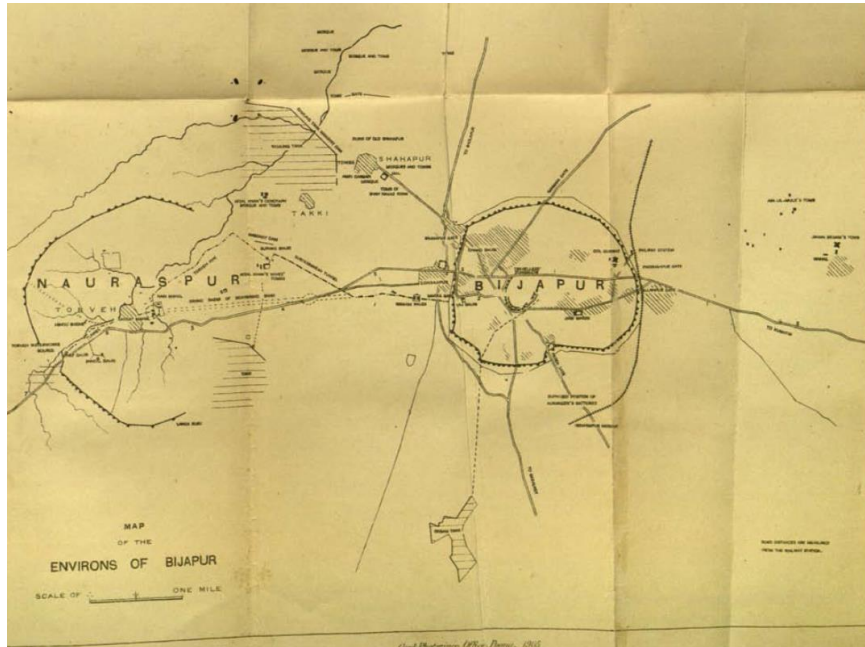
Kaynak:J. D. B. Gribble, **A History of the Deccan**, Vol.I, London, Luzac & Co.,1896, s.381.

Ek I, Belge II: Bîcâpur Şehri

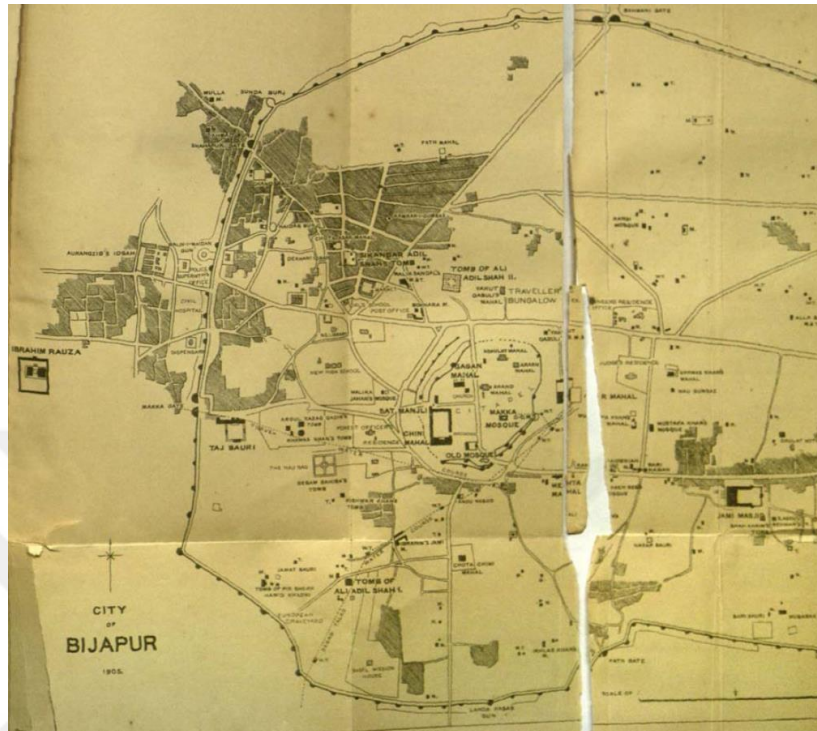
Kaynak: J. D. B. Gribble, **A History of the Deccan**, Vol.I, London, Luzac & Co., 1896, s.382.

Ek I, Belge III: Bîcâpur Şehri ve Civarı

Kaynak: Henry Cousens, **Bijapur: The Old Capital of The Adil Shahi kings: A Guide to Its Ruins with Historical Outline**, 3. Ed., Poona, Orphanage Press, 1889, s.183.

Ek I, Belge IV:Bicapur Şehir Haritası

Kaynak:Henry Cousens, **Bijapur: The Old Capital of The Adil Shahi kings: A Guide to Its Ruins with Historical Outline**, 3. Ed., Poona, Orphanage Press, 1889, s.182.

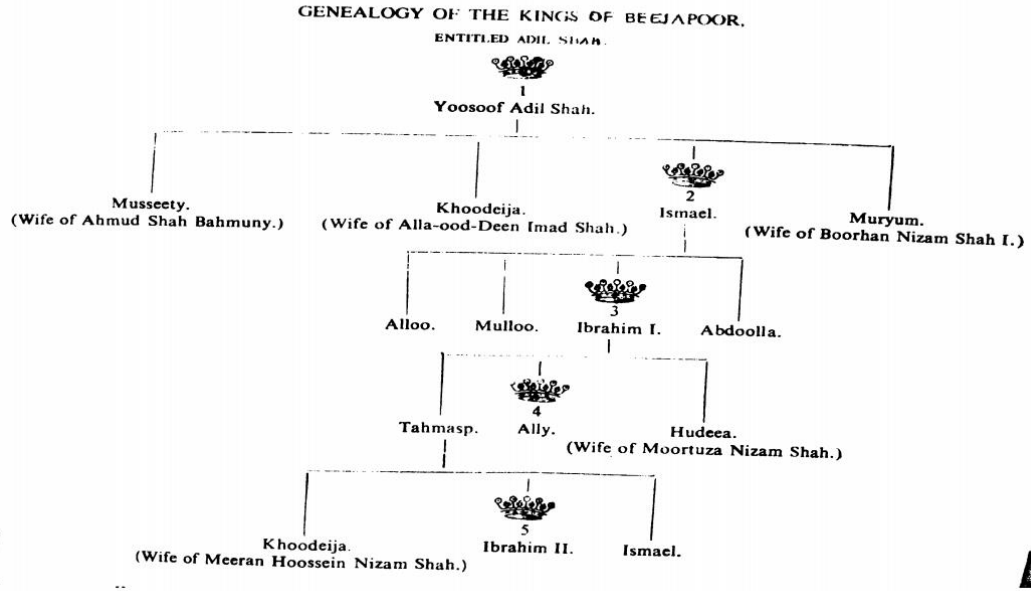
Ek I, Belge V: Bicâpur'un Hindistan Haritasındaki Konumu

Kaynak: Richard Maxwell Eaton, **Sufis Of Bijapur: 1300-1700: Social Roles of Sufis in Medieval India**, India, Munshiram Manoharial Publishers, 2011, s.xvi.

Ek II, Belge I:Yusuf Âdil Han'ın II. İbrahim Âdilşâh'a kadarki Soy Ağacı

To face page 1, Vol. III.]

Kaynak:Muhammed Kasım Firişte, **History of the Rise of the Mahomedan Power:Till the Year A.D. 1612**, Çev. John Briggs, C.III, Calcutta, R. Cambray&CO., 1910.

Ek 2 :Âdilşâhî Hükümdarları

1. Yusuf Âdil Han (1489-1510)
2. İsmail Âdilşâh (1510-1534)
3. Mallu Âdilşâh (1534- .)
4. I. İbrahim Âdilşâh (1534-1557)
5. I. Ali Âdilşâh (1557-1580)
6. II. İbrahim Âdilşâh (1580-1626)
7. Muhammed Âdilşâh (1626-1656)
8. II. Ali Âdilşâh (1656-1672)
9. Sikender Âdilşâh (1672-1686)

Kaynak: Henry Cousens, **Bijapur: The Old Capital of The Adil Shahi kings: A Guide to Its Ruins with Historical Outline**, 3. Ed., Poona, Orphanage Press, 1889, s.16-17.